

ЛІМ

ЛІТАРАТУРА МАСТАЦТВА

10 снежня 1993г

№ 49 (3719)

Кошт 30 руб.

«ДАВДЗЕМ ПАРТЫІ
І САВЕЦКАЙ УЛАДЗЕ
НАШУЮ ШЧЫРУЮ
АДДАНАСЦЬ»

Ліст з пачатку 30-х гадоў.

СТАРОНКІ 5, 12

ДЗВЕ «ГАЛІ»

Рэцэнзія Юрася ЗАЛОСКІ.

СТАРОНКА 7

ХАОС

З новых апавяданняў
Георгія МАРЧУКА.

СТАРОНКІ 8–9

АПОШНЯЯ РОЛЯ

Да 85-годдзя народнай артысткі
Беларусі Ганны АБУХОВІЧ.

СТАРОНКА 11

МЫ СПАТКАЛІ
ЛЮДЗЕЙ,
ПАДОБНЫХ
ДА НАС...

Уладзімір ПАНАДА пра спатканне
ў Варшаве музыкаў, акцёраў і
кінематаграфістаў Летувы і
Беларусі.

СТАРОНКІ 14–15

ОЙ, ГУЛЯЛА
ВЯСЕЛЕЙКА

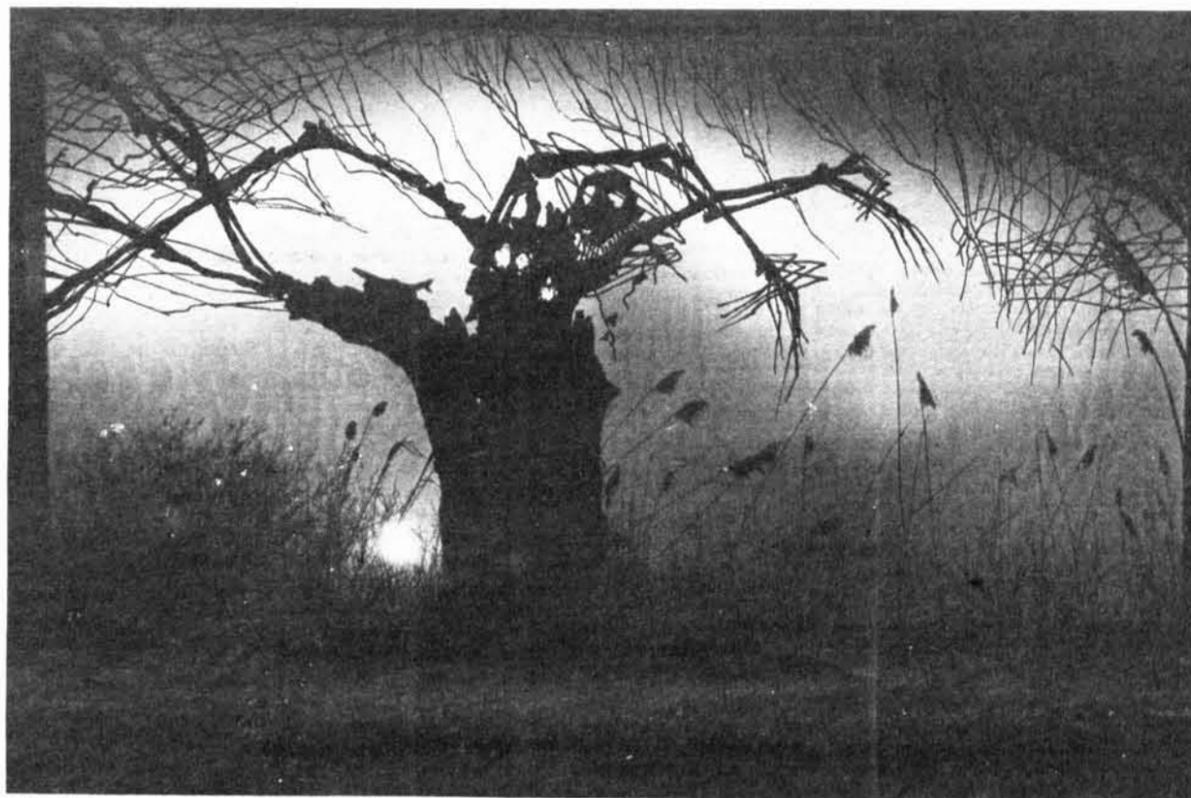
Нататкі Анатоля КРЭЙДЗІЧА.

СТАРОНКІ 14–15

«ЧУЖЫЯ ВОКНЫ
Ў ВОКНЫ
МНЕ ГЛЯДЗЯЦЬ...»

Лёс Міколы КАНАША — папличніка
Ларысы Геніюш.

СТАРОНКА 16

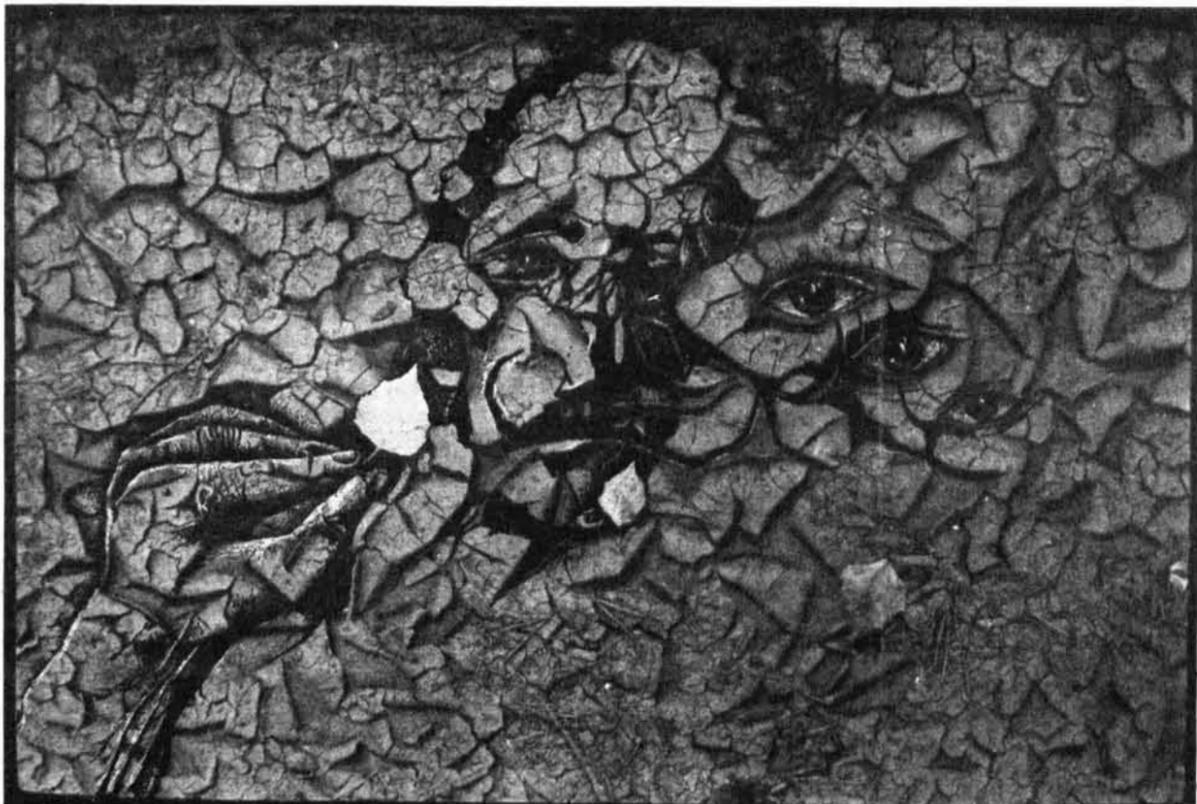
ЗНАЁМЦЕСЯ: ФАНТОМ!

Які гэта жанр? Здымак? Малюнак? І тое, і другое. Значыць, сінтэз? Вынаходніцтва? Значыць... новы жанр? Вось што наконт гэтага гаворыць сам аўтар Ігар Бышнёў:

— Да гэтага я займаўся графікай, чорна-белай фатаграфіяй, графічным малюнкам, а на стыку ўсяго гэтага і нарадзіўся новы для мяне стыль. Я яго назваў фантомам. Фантом — гэта твор, які ствараецца чалавечым мозгам. Тэхнічная аснова яго такая: бярэцца фотаздымак — рэальны пейзаж, які не кадрыруецца, а друкуецца з кавалачкамі перфарцыі, а потым графічным пяром я ўмешваюся ў гэты пейзаж, змяняю яго, укладваю ў яго сваю думку, перажыванне, праблему, якая мяне хвалюе. Гэтакім чынам мая творчасць нібы накладваецца на тое, што стварыла прырода. І ў выніку атрымліваецца дзівосныя фантазмагорыі.

І ўсё ж, чаму ён нарадзіўся, гэты новы жанр з таямнічаю назваю «фантом»? Восем гадоў малады вучоны-арнітолаг Ігар Бышнёў працуе ў Бярэзінскім біясферным запаведніку. Усе гэтыя гады /і раней/ ён удумліва ўглядаецца ў прыроду. Тое, што бачыць, адбіваецца на яго шматлікіх здымках, у графічных малюнках, кнігах, кінафільмах. Здымкі Ігара Бышнёва час ад часу ўпрыгожваюць рэспубліканскую перыёдыку, значная іх частка склала два фотаальбомы, якія цяпер чакаюць сваёй чаргі ў выдавецтве. Шмат яго здымкаў увайшло ў кнігу «Птушкі над Бярэзінай», якую сёлета выпусціла выдавецтва «Ураджай». Ягонія трывожныя, нібы аголеныя нервы матужны-прыроды, графічныя малюнкi праілюстравалі кнігу «Зямля трывогі нашай». Цяпер Ігар працуе над кніжкамі-казкамі для дзяцей, вядома ж, аб прыродзе.

І. ЖАРНАСЕК

Кола дзея

Вярхоўнаму Савету незалежнай дзяржавы Беларусь удалося ўсё ж, злёгка пагуляўшы ў заканатворчасць, дацягнуць сесію да выбараў у Расіі. Вырашэнне ўсіх найважнейшых пытанняў адкладзена на потым, пастаўлена ў залежнасць ад вынікаў в'ябару ў Расіі. Так, менавіта там, у каторы ўжо раз, будзе вырашацца і наш лёс, і нашая будучыня. Камуністы паціраюць рукі ў прадчуванні перамогі: як жа, у Летуве, у Польшчы — перамаглі партыі іх кірунку. І сапраўды, становішча ў іх сёння найзручнейшае: яны ў апазіцыі, яны могуць крытыкаваць, яны могуць сваю віну за развал эканомікі цалкам перакласці на дэмакратыю. А што дэмакраты? Ці апраўдаецца ельцынская тактыка на стварэнне бліжэйшымі ягонымі паплекнікамі сваіх партый? Што яна дасць — моцны дэзблок у будучай Думе, альбо народзіць новых хасбулатавых і руцкіх?.. Зрэшты, прасім прабацьчання ў чытачоў, што вымушаны ўслед за Вярхоўным Саветам паглядаць у бок Расіі, аналізаваць і прагназаваць развіццё сітуацыі там. Мы менш за ўсё звярталі б увагу на падзеі хай і ў суседняй, але чужой дзяржаве, калі б наш парламент пачаў, нарэшце, будаваць сапраўды незалежную Беларусь...

ЗВАРОТ ТЫДНЯ

Мінскі страйкам звярнуўся да грамадзян Беларусі з прапановай рыхтаваць агульнадзяржаўнае палітычнае выступленне. «Трэба давесці да лагічнага канца справу, пачатую ў 1991 годзе, — гаворыцца ў Звароце, — мы павінны дамагацца не бясплатнага сыру, а рэформ, якія б дазволілі за кошт сумленнай працы добра жыць... Гэта немагчыма без адстаўкі ўрада Кебіча, стварэння пераходнага ўрада і правядзення датэрміновых выбараў у новы Вярхоўны Савет». Тэлефоны страйка для сувязі 27-57-78; 27-13-16. У друку называюцца розныя тэрміны страйку — 10, 12 снежня г.г. і нават 19 сакавіка 1994 года.

УГОДКІ ТЫДНЯ

Два гады таму ў Віскулях было падпісана пагадненне аб стварэнні СНД. Пасля таго падпісана яшчэ больш за 350 розных дакументаў. Але кожны новы не збліжаў незалежныя краіны, а толькі аддалаў. І сёння адзін беларускі ўрад /ды парламент/ робіць выгляд, што верыць у перспектывы новага Саюза... Між тым, стала ўжо традыцыяй кожную чарговую сустрэчу кіраўнікоў дзяржаў СНД пераносіць на больш позні тэрмін. І на гэты раз, запланаваная на 16—17 снежня сустрэча ў Ашгабаце, перанесена на 23—24 снежня. Прычына надзвычайная: менавіта ў гэты час Казахстан будзе святкаваць Дзень нацыянальнай незалежнасці.

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

Мінскі гарадскі савет ТБМ імя Ф.Скарыны прапанаваў рэспубліканскаму савету таварыства выключыць з шэрагаў сяброў ТБМ Вячаслава Кебіча. За тое, што, нягледзячы на шматразовыя абяцанні, прэм'ер-міністр так і не стаў карыстацца дзяржаўнай мовай пры выкананні сваіх службовых абавязкаў. Спадзяемся, што ў нашых варунках гэтая прапанова нікому не падасца смешнай і дробязнай.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

«Беларуская наменклатура /практычна цалкам «манкуртызаваная»/ стала не на нацыянальнай, а, не пабаімся сказаць, на крымінальнай шлях, на дарогу крымінальнасці — раскрадання дзяржаўнай маёмасці, гандлю нацыянальнымі інтарэсамі. І як вынік — прыйшла да ліквідацыі дзяржаўнай незалежнасці... Да 1 снежня 1993 года паводле пастановы Вярхоўнага Савета ад 23 лістапада ўрад павінен быў распрацаваць і прадставіць Вярхоўнаму Савету механізм функцыянавання беларускага разліковага білета як адзінага плацёжнага сродку. Аднак распрацоўка ў вызначаны тэрмін прадстаўлена не была. Замест гэтага спадар Кебіч і яго паручэнцы накіраваліся ў Расію да прэм'ера Чарнамырдына з тым, каб, вобразна кажучы, стаць на калені і таргавацца аб здачы Беларусі. Гандаль скончыўся працягваннем энергетычнай агоніі да новага года /1994-га/ узамен за здачу Расіі Мазырскага і Полацкага нафтаперапрацоўчых заводаў, дзе, як паведаміў сп. Кебіч, «і мы будзем мець акцыі». Уся гэта, з дазволу сказаць, «палітыка» /у якой мы бачым прыкметы дзяржаўнага злачынства/ нагадвае псіхалогію п'яніцы, які выносіць з дому рэчы і закладвае іх, каб апахмяліцца...»
/З артыкула В.Алампіева, Л.Баршчэўскага, Ю.Беленькага, З.Пазняка ў «Народнай газеце» за 8 снежня/.

ПАПЯРЭДЖАННЕ ТЫДНЯ

Пракуратура Рэспублікі Беларусь па выніках праверкі абвінавачання Саюза афіцэраў Беларусі ва ўдзеле ў кастрычніцкім мяжыжы ў Маскве вынесла названай арганізацыі папярэджанне. Як памятаецца, Саюз афіцэраў тлумачыў раней, што ні загінуўшага палкоўніка, ні іншых сваіх членаў ён у Маскву спецыяльна не камандзіраваў, а былі яны там цалкам прыватна... Само па сабе гэтае рашэнне пракуратуры нічога не азначае, хіба толькі тое, што пасля другога папярэджання дзейнасць Саюза афіцэраў можа быць забаронена.

НАВІНА ТЫДНЯ

Парадуемся за нашых суайчынікаў у Летуве — у рускамоўнай газеце «Эхо Литвы» пачаў раз на тыдзень друкавацца спецыяльны выпуск «Беларус Віленшчыны». Акрамя палітычнай і культурнай хронікі, вестак з Бацькаўшчыны, тут змяшчаюцца і артыкулы пра «Вільню беларускую».

ЛІЧБА ТЫДНЯ

61 працэнт з 720 рэспандэнтаў з 30 населеных пунктаў усіх абласцей краіны выказаліся за правядзенне датэрміновых выбараў Вярхоўнага Савета. Апытанне было праведзена 5—6 снежня г.г. службай «Грамадская думка». Супраць датэрміновых выбараў выказалася ўсяго 20,2 працэнта. Вынікі цікавыя тым, што апытанне праводзілася па заказе газеты «Советская Белоруссия».

МАНЕЎР ТЫДНЯ

У хуткім часе пеяярбургскія паязды пойдучы ў Заходнюю Еўропу па абходным маршруце — праз тэрыторыю Беларусі. Сённяшні шлях праз незалежныя Летуву і Латвію стаў нявыгадным — дарага. ды і на мытных даводзіцца прастойваць. Ператварэнне Беларусі ў расейскі калідор працягваецца...

ЧУТКА ТЫДНЯ

З Санкт-Пецярбурга паведамляюць: вырашана «праблема» стагоддзя — 21 студзеня 1994 года на 70-я ўгодкі з дня смерці Леніна, ягонае цела будзе пахавана побач з цэлым маці на Волкавых могілках.

КАНФУЗ ТЫДНЯ

Беларускі «зайчык» абясцэнываецца не толькі на сваёй радзіме, але яшчэ хутчэй у бліжэйшых замежжы. У суседняй Латвіі наш рубель стаў танней за ўкраінскі карбованец. Менш, чым «зайчыкі», у латах каштуюць толькі грузінскія купоны... Нічога, калі мы ўступім у «рублёвую зону», латышы яшчэ пашкадуюць аб гэтым, пэўна, падумалі ў нашым Нацыянальным банку і выпусцілі на ўжытак разліковы білет вартасцю ў 1000 рублёў /10 тысяч расійскіх рублёў/.

З паэтычнай пошты

БЕЛАРУСІ

Беларусь! Дзе б ні быў я —
пад Мінскам ці Туравам —
Прыгажосцю тваёй зачарован заўжды.
Ты стаіш не скароная злымі віхурамі,
І выпельваюць шчасце твае маладыя сады.

Мае вусны знявечаны стронцавай брагаю,
Сілы ж хопіць шапнуць ля трывожных дарог:
«Як ні цяжка сягоння Нароўлі ці Брагіну,
Але большых іспытаў няхай
не даводзіць нам Бог».

Па мурожнай траве і дарогаю снежнаю
Я з табой, Беларусь, неадольна іду.
За цябе, нібы сонца ці плынь, незалежную
На тваіх рубяжах — загадай! —
без разваг упаду.

Бел-чырвон-белы сцяг
усхвалёванай птушкаю
Будзіць сонных яшчэ і вітае зару.
У мазольных далонях мы долю выгушкваем,
Тваю долю, святая мая Беларусь...

Выставы

ПАЭЗІЯ, НАПІСАНАЯ Ў ФАРБАХ

Досыць часта мы атрымліваем праз шматлікія пасольствы магчымасць знаёміцца з культурай і мастацтвам розных замежных краін. Наладжваюцца вечары, працуюць выставы. І ў шэрагу іх — адкрыццё выставы Кусум Шуклы.

Жонка дыпламата, пасла Індыі ў Беларусі, фізік па спецыяльнасці, мастачка па натхненні і таленце. Напачатку жывапіс быў для яе хобі, процілеглым універсітэцкім заняткам па дакладных навуках. Кусум пачала маляваць у Інданезіі ў 1977 г., пасля яна атрымала рэдкую магчымасць вучыцца ў мастакоў розных краін свету. Яна валодае і звычайным пэндзлем, і выкарыстоўвае мастыхін. З 1987 г. ёю напісана алеем больш за 150 карцін. Яе работы можна ўбачыць у асабістай калекцыі зміра Катара, а таксама ў прыватных зборах. У Кусум Шуклы было

пяць персанальных выстаў у Даніі і Катары. Шостая адкрылася і на працягу дзясці дзён будзе працаваць у мінскім Палацы мастацтваў.

Работы Кусум Шуклы ўраджаюць: выстава нібы зіхаціць фарбамі. Кветкі, імпрэсіі, пачуцці... Кусум выказвае свае жыццёвыя ўражанні праз прыроду, што перадае яе настроі паўнаты жыцця, радасці і аптымізму. «Прыгажосць творчасці ўнікае ў плыні жыцця і зліваецца з ім. Я таксама пішу вершы. Таму імпрэсіянізм прыйшоў да мяне як арганічная частка маёй работы мастака. Я бачу сваё мастацтва як паэзію, напісаную ў фарбах, — гаворыць

мастачка. — Мастацтва для мяне — гэта разважанне. Яно дазваляе мне выйсці за межы гэтага свету да вышэйшага боства. Адчуванне руху наперад у маіх работах сімвалізуе для мяне надзею і аптымізм».

Перад уваходам у залу вісіць не зусім звычайная для нас таблічка: не фатаграфавальна. Можна, гэта падтурхне прыйсці на выставу і пранікнуцца незвычайным жывапісам індыйскай жанчыны, якая праз сваё мастацтва перадае чужому для яе народу сваю веру ў лепшае.

У адкрыцці выставы прыняў удзел сп. С.Шушкевіч з жонкай. Н. К.

Фота В.СТРАЛКОЎСКАГА

Канферэнцыя

НА ПАВАРОТАХ ГІСТОРЫІ

6 снежня ў музеі Максіма Багдановіча адбылася навуковая канферэнцыя «Лёс нацыянальнай культуры на паваротах гісторыі». Тэма была акрэслена, фактычна, самім М. Багдановічам у артыкуле «Забыты шлях» /1915 г./: «...баронячы наш народ, мы павінны бараніць нашу культуру. І што б там ні было, а

гмах яе, калісьці распачаты, павінен быць збудаваны да канца».

З дакладамі выступілі прадстаўнікі музея Максіма Багдановіча, музея гісторыі беларускай літаратуры, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Інстытута літаратуры АН, Беларускай акадэміі музыкі. Агульная

выснова канферэнцыі: нацыянальная культура ў пераломныя моманты з'яўляецца своеасаблівым цэнтрам цяжару, які дае народу магчымасць утрымацца ў гістарычнай плыні, не страціць сваёй самастойнасці, адметнасці.

П. КАЧАТКОВА

Фестывалі

АЛЕНЬ, ШТО ГЛЯДЗІЦЬ НАМ У ВОЧЫ

6 снежня адначасна ў Мінскім лінгвістычным універсітэце і сталічным кінатэатры «Цэнтральны» пачаўся паказ фільмаў знамага польскага рэжысёра, мастака экранна Кшыштафа Занусі /апекаваннем Консульства Рэспублікі Польшча ў Беларусі/. Тыдзень мы — з мастацтвам і майстэрствам Занусі.

...Героі першай дэманстраванай стужкі «Кантракт» быццам прыйшлі на экран з ваколці Менска ці, яшчэ трапней, Гародні: мы пазнаём «як свае» нават дробязі іх жыцця, дэталі побыту. Мітусня, зацуглянасць «сваімі абавязкамі», робленая зацуглянасць побытам і колішнімі, «народнымі» традыцыямі /касцёл/; дробныя,

памаяўзлівыя памкненні мужчын і жанчын, жанчын і мужчын, гарэлка цераз сцэну... Мы пазнаём у карціне, уласна, той жа карнавальны /толькі ў Занусі — з большай экспрэсіяй і гратэскам/ свет жыцця чалавечага, што выведзены ў «Фанні і Аляксандры» І. Бергмана. Здаецца, Занусі здолеў згледзець і завідавочыць у «Кантракте» ўсё,

што-кольвек сведчыць пра нораў эпохі: твары, павадкі, пажады, мову /так, і мову, як акаляючую экспрэсію часу — сённяшняга польскага часу; гэтка зухаватая сумесь польскай, нямецкай, англійскай... — рэалія цяперашняга жыцця ў Польшчы/, сауну на шведскі манер... Тут не хочучы згадаецца «Фанні і Аляксандры»: тое ж жыццё «без берагоў», без супынку, і толькі згадкі, прабліскі пра чалавечае і чалавечнасць... Бабулька і алень.

У Бергмана — «ціха вар'ячце» Еўропа класічная, гадоў 60-х; у Занусі — вар'ячце сучасная Польшча — і гіпатэтычная Беларусь. Вар'ячце пасольства

Кола дзея

3 нагоды

ДЛЯ ІХ — СВЯТА, ДЛЯ НАС — ПАПЯРЭДЖАННЕ

Размовы аб вяртанні Расіі да двухгаловага арла распачаліся адразу пасля жніўняскіх падзей 1991 года. Тады рашэннем прэзідэнта Расіі Барыса Ельцына быў абвешчаны дзяржаўным расійскі трыкалор. Стала зразумела, што чарга — за двухгаловым арлом. У снежні таго ж года падчас прыезду ў Мінск /тады ў Віскулях пахавалі Савецкі Саюз/ Ельцын падараваў арыгінал граматы цара Аляксея Міхайлавіча, у якой той паведамляе, што бярэ пад сваю «гасудараву руку» жыхароў Оршы, і невялікага памеру жываліснае палатно з выявай Белага Дома і расійскага імперскага арла. Робячы падарунак, прэзідэнт сказаў, што наданне арлу статусу дзяржаўнага герба — пытанне часу.

І для такой заявы былі падставы. 12 снежня 1991 года на пасяджэнні ўрада Расіі, на якім прысутнічаў і прэзідэнт, разглядаліся два варыянты новага герба. На абодвух арлоў быў пазбаўлены карон, скіпетра, дзяржавы і іншых імперскіх рэгалій — так бы мовіць, быў «дэмакратызаваны» арлоў. У першым варыянце ў птушкі крылы былі апушчаныя — усходняя, візантыйская, і маскоўская /дапятроўская/ традыцыя, у другім — крылы распраўлены: такім стаў арлоў у цараванне Пятра I /уплыў еўрапейскай традыцыі/ і такім заставаўся да падзення імперыі. Урад РФ зацвердзіў другі варыянт.

Але ад дэкларацыі намеру да рэалізацыі ідзі прайшло, лічы, два гады. Расія была апошняй краінай з ліку ўтвораў на руінах СССР, якая трымалася старой савецкай сімволікі. Чаму?

Доўгі час многія расійскія заканадаўцы, урадоўцы і простыя грамадзяне жылі ў палоне ілюзій, што СНД — гэта той жа Савецкі Саюз, толькі інакш завецца. Для іх змена РСФСР'скага сярпа-молата на двухгаловага арла азначала б адмаўленне і ад ілюзій, і ад шавіністычных амбіцый. Да такога падзвігу Расія не была гатова /ды

і зараз гэта вышэй яе сіл/. Калі стала зразумела, што ніводная дзяржава Садружнасці вяртацца ў Саюз ССР не хоча, распачаўся эканамічны шантаж «непаслухмяных», а ў некаторых выпадках — і палітычны ціск. Пайшлі гаворкі пра стварэнне нейкіх каардынуючых наднацыянальных, наддзяржаўных органаў, нахшталь Міжпарламенцкай асамблеі, і гэтак далей. І ўсё гэта час на ўсялякі выпадак трымаліся РСФСР'скага герба.

Вяртанне двухгаловага арла, прычым з каронамі, скіпетрамі і дзяржавай /розніца — у колеравым спалучэнні: той быў чорны на жоўтым тле, гэты — залаты на чырвоным/ сведчыць аб новым павароце ва ўнутранай і знешняй палітыцы краіны: Расія болей не верыць у СНД як сродак дасягнення сваіх імперскіх мэт і не збіраецца цацкацца са сваімі аўтаноміямі.

Указу прэзідэнта ад 1 снежня, які ўзаконіў двухгаловага арла, папярэднічалі жорсткія заявы Барыса Ельцына наконт немагчымасці існавання суверэнных дзяржаўных утварэнняў унутры Расійскай дзяржавы, што прама супярэчыць ягонаму жа колішняму дэкларацыі «Бярыце суверэннае і незалежнае імя і выказаныя ў той ці іншай форме расійскімі ўрадавымі чыноўнікамі прапановы краінам СНД уступаць у Расійскую Федэрацыю на правах яе суб'ектаў, прасцей кажучы — губерняў. Як тут ні прыгадаць, што тры кароны расійскага арла, згодна трактоўцы канца XIX стагоддзя, сімвалізуюць «тριάединство восточных славян: великорусов, украинцев и белорусов».

Хочацца верыць, што арлоў, які зноў стаў расійскім гербам, не будзе далаўняцца новымі /старымі/ атрибутамі, бо калісьці на вялікім гербе Расійскай імперыі былі выявы гербаў губерняў і земляў — сярод якіх і наша Пагоня.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

ШЛЯХ ДА ЧЫТАЧА

«КРУГЛЫ СТОЛ» У ВИДАВЕЦТВЕ «МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»

Як жывеш, кніга? Як працуеш? Пытанні гэтыя апошнім часам задаюцца пастаянна на самым розным узроўні. Безумоўна, найперш у дачыненні да кнігі беларускай, якой ва ўмовах разгулу дзікага рынку выстаіць і выжыць нялёгка. І ўсё ж яна сіліцца выжыць. І, безумоўна, у першую чаргу дзякуючы правафлангоўму дзяржаўнаму выдавецтву «Мастацкая літаратура» і не ў апошнюю — намаганнямі яго дырэктара С.Андрэяка. Ягонымі намаганнямі і намаганнямі ягоных аднадумцаў, якіх шмат і ў самым структуры, што маюць дачыненне да выдання і распаўсюджвання мастацкай літаратуры.

Калі пішуцца гэтыя радкі, колькасць кніг, выдадзеных сёлета «Мастацкай літаратурай», набліжаецца да 140 назваў. Вядома, ёсць сярод іх і выданні, перанесеныя з мінулых гадоў. Аднак добра, што яны ўсё ж выходзяць.

Выдавецтва робіць нямаля дзеля таго, каб патрэбная кніга прыйшла да чытача. Рэгулярнымі сталі дні «Мастацкай літаратуры» ў школах, на прадпрыемствах, на сяле з удзелам выдаўцоў і аўтараў. Сёлета быў пакладзены пачатак яшчэ адной добрай справе. Супрацоўнікі «Мастацкай літаратуры» выехалі ў Глыбокае, каб на месцы разабрацца, як лепей прапагандаваць беларускамоўную літаратуру, што зрабіць для таго, каб і тыя выданні, якія маюць невялікі тыраж, трапілі ў глыбінку. Там, у Глыбокім, прайшоў «круглы стол», у якім прынялі ўдзел райвыканкомаўскія работнікі,

работнікі культуры, настаўнікі, выхавальні дзіцячых садкоў /пра яго «ЛіМ» у свой час раскажам/.

У Глыбокім было прынята рашэнне чарговую сустрэчу правесці ў выдавецтве «Мастацкая літаратура», каб прадоўжыць гаворку.

Такая размова нядаўна і адбылася. І гэтаксама, як у Глыбокім, праходзіла дзейсна, зацікаўлена. Адркрыў сустрэчу Серафім Андрэяк. Галоўны рэдактар «Мастацкай літаратуры» Мікола Кусянкоў, напамінушы пра найбольш важныя кнігі адраджэнскага кірунку, што выйшлі ў апошнія гады, асноўную ўвагу засяродзіў на прапагандзе літаратуры, яе распаўсюджванні, а значыць, і на фарміраванні тыражоў. Да апошняга часу, канстатаваў ён, тыражы нашай літаратуры былі вельмі малыя, а то і проста мізэрныя. Тыражы ж вызначаюць заказы. А паколькі заказы збіраюць работнікі кніжнага гандлю і бібліятэк, значыць з іх, як кажуць, і трэба спытаць. Аднак, працягваю М.Кусянкоў, калі цвяроза разважаць, падобныя прэтэнзіі да нашых заказчыкаў можна было б прад'явіць у тым выпадку, калі б мы не разумелі, што складае становавішча, у якім апынулася беларускамоўная кніга, абумоўлена многімі аб'ектыўнымі прычынамі, фактарамі. Сярод іх прамоўца вызначыў наступныя: гістарычны, палітычны, эканамічны, псіхалагічны. З часоў Вялікага княства Літоўскага, як вядома, беларуская мова не была дзяржаўнай. Сёння знаходзяцца ахвочыя ўвесці

дзяржаўнае двухмоўе. А калі падае жыццёвы ўзровень народа, дык ён у першую чаргу адмаўляецца ад прадметаў культурнага ўжытку, а значыць і ад кнігі. Да ўсяго пачалася камерцыялізацыя сродкаў масавай інфармацыі, капіталізацыя кнігавядання. На паверхню ўсплывае літаратуры шырскажыў, лёгкае чытва бярэ ў палон тых, хто не прывык над кнігай думаць.

М.Кусянкоў так акрэсліў накірунак гаворкі за «круглым сталом»: агульнымі намаганнямі выявіць тое, што ў выданні і распаўсюджванні беларускай кнігі залежыць ад выдаўцоў, а што ад работнікаў кніжнага гандлю і бібліятэк, якім лепш чым каму вядома становішча, якое складалася з прапагандай літаратуры на месцах.

Пра неабходнасць падобных кантактаў гаварыла дырэктар Глыбоцкай цэнтральнай раённай бібліятэкі Н.Протас: «Безумоўна, кожны хто піша твор, хоча, каб ён своечасова быў надрукаваны, выдадзены. Іншы кажучы, каб кніга своечасова прыйшла да чытача. А гэта, у сваю чаргу, залежыць ужо ад работнікаў бібліятэк, прадаўцоў кнігарань. Дык неабходна, каб сувязь: пісьме чік — работнік бібліятэкі ці гандлю — чытач існавала не ў ідэале, а ў практыцы». Усім нас, працягваю яна, абурэе засілле сексу, парнаграфіі і на тэлеэкране, і ў так званай камерцыяльнай літаратуры. Што гэтаму можна супрацьпаставіць? Ды толькі

(Працяг на стар. 4)

Анонс

У ЭКСПАЗІЦЫІ — МАЛЮНАК

З 13 па 17 снежня ў мінскім Палацы мастацтваў будучы прымачца творы для экспазіцыі Другой рэспубліканскай выставы малюнка. Мастакі, якія маюць намер удзельнічаць у выставе, павінны прадставіць для адбору не меней за тры і не болей за шэсць твораў, цалкам падрыхтаваных для экспанавання.

Арганізатар выставы — Саюз мастакоў Беларусі. Тэлефоны для даведак: 33-02-38, 35-05-49.

колішняга Вялікага княства... Каторы раз пераконваешся, што талент мусіць ураджаць кожны новы раз пры з'яўленні перад глядачом. Зноў выдатны тыпаж герояў /і гэта ў наш «нетыпажны» час; дык што — гульня акцёраў?; зноў імклівы развой сюжэту, мільгаценне твараў, жэстаў, сімвалаў... У аснову фавулы пакладзена «бясспрыгрышная» гісторыя: маладыя /хоць і не першай маладосці/ людзі наважыліся на шлюб; бацькі — маўкліва «не супраць» /у бацькоў «ёсць усё»/. У маладых жа — свае забавы /у «яго» — нахшталь апошняга халасцяцкага вечара, у які трэ добра, «каб помнілася», напіцца; у яе — каб пасля шлюбавання.../. І вось тут і пачынаецца Занусі-мастак, Занусі-філосаф: як у сапраўдным мастацтве, дробязь, дэталі пачынае граць якраз вызначальную, вырашальную ролю ў развіцці падзей. Дарэчы, маральна-

сімвалічны «асялок» карціны нам ужо знаёмы — з фільма «Калі ты дзе-небудзь ёсць»: матыў чалавечага гвалту ў самай што чалавечай, прымхлівай сферы дачыненняў — інтымных адносінах, менавіта спаміж блізкіх людзей... У тым фільме, як мы памятаем, «супружскае пагвалтаванне» закончылася Другой сусветнай вайной. У «Кантракце» — тое ж, напярэдадні шлюбавання — закончылася пажарам. А перад тым — раснінаннем маральнага бяздоння, што распрасцёрта пад героямі-сучаснікамі, і куды і мкне сучаснасць... Пажару «Кантракце» — прадвесце Пажару.

Здаецца, і на гэты раз ты пераконваешся, у чым ёсць Мастак. Мастак — у здольнасці паказаць наш час, але — паказаць з вышыні, як бы з будучыні, з якое толькі і можна згледзець хваробы часу і хваробы духу ў гэтым часе. Толькі не ў кожнага мастака стае высылку ўзняцца

на вышыню... Застаючыся ўсёчасна з намі-грэшнымі, Занусі не-не ды нагадае пра ІНШАЕ, пра тое, што судзіцьме чалавечы свет... Мне падалося, у «Кантракце» рэжысёр спрабаваў выказаць тое ж, што імкнуўся сказаць і Бунін у славутым апавяданні «Пан з Сан-Францыска»: што людства беззадумна паддаецца ўладзе «матэрыі», побыту, плочі, похаці...; што людзі незаўважна стаюцца палоннікамі часу і — саміх сябе. Усё дасягаецца наўпрост, без «умоўнасцяў»; усё — беззадумна. І толькі як напамін пра колішняе /яно заўсёды колішняе/ суладдзе духоўнага і зямнога — твар-рэмінісцэнцыя бабулькі, не інакш сведкі старой, «добрай» эпохі. Маўклівы жах затоены ў яе добрых вачах, вечная дакора людству новаму, дзейна-зухаватаму... Ды новае людства і не зважае і так і не зважае наўсцяж карціны на гэтую бабульку-напамінак;

імкліва бяжыць сюжэт... Мастак-філосаф адно паспявае — з-за гэтай імкліваасці — расставіць па ходу дзеяння «шматзначныя» сімвалы-знакі. Твар бабулькі казначай, што лейтматывам праходзіць ад пачатку да канца. Бабулька ўрэшце сыходзіць, пакідаючы гэты асяродак «ціхага вар'яцтва» людзей новых на свой скрут... Яе знікнення так ніхто і не заўважыць... Нікога па сутнасці не заўважаюць — і героі. Апроч саміх сябе-ўнутраных... Толькі гераіня, «маладая», носьбіт занусеўскай ідэі — прычыць усім і ўся, паўстае супраць «правіл эпохі»... Зусім як гераіня фільма «Калі ты дзе-небудзь ёсць». Усё пачалося з супружскага гвалту...

Я ўжо сказаў пра блізкасць /маральнай ідэі/ карцін Занусі і Бергмана. І там і там Мастацтва кажа, нагадвае пра чалавечнасць, пра апырэнную магчымасць чалавечнасці ў юдольі

быцця. Бабулька і алень...

Так, пры канцы — а канца занусеўскай карціны трэба чакаць абавязкова — Алень. Алень з жывымі, непарушнай жывасці і натуральнасці вачыма. Як сімвал вечна жывога і сапраўднага, што тоіцца ў быцці, як напамінак пра чалавечнае. І, можа, як пасланне Прыроды, што толькі сузірае і трывае «ціхае памяшанне» людства і нічым дапамагчы яму не можа... Хіба толькі вольна гэтай маўклівай дакорай? Мне падалося, што занусеўскі Алень пры канцы «Кантракта» глядзіць і на нас — глядзіць проста ў вочы. І ад яго годна-нямірглага позірку робіцца ніякавата-вусцішна...

Але і на наступны, і на паслянаступны фільм Кшыштафа Занусі ты зноў пайдзеш, і будзеш здумваць, седзячы ў зале, што глядзіш фільм ці не пра сябе...

Ю. З.

ЯК СУДЗІЛІ КНІГУ

З НАГОДЫ АДНАГО СУДОВАГА ПРАЦЭСУ

Гадоў дваццаць ці дваццаць пяць назад у адной з цэнтральных газет /здаецца, у «Правде»/ быў надрукаваны нарыс вядомага па тым часе публіцыста Аркадзія Сахніна, у якім распавядалася пра досыць драматычную падзею, што надарылася ў адным з гарадоў. Там у самым цэнтры новага мікрараёна было знойдзена вялікае сховішча снарадаў, праляжаўшых у зямлі з часоў Айчыннай вайны. Ліквідацыя сховішча аказалася нялёгкай і складанай справай, бо была звязана з бяспекай жыхароў навакольных дамоў. Але ўсё абышлося, пасля эвакуацыі насельніцтва снарады былі вывезены за горад і там ўзарваны.

Нарыс набіў сярэд чытачоў досыць прымкеты рэзананс /па яго матывах быў нават зняты мастацкі фільм/ не толькі з-за неардынарнасці апісанай у ім падзеі, а яшчэ, думаецца, і таму, што ўзнімаў шэраг маральна-этычных праблем, вынікаючых з характараў і ўчынкаў персанажаў твора: апынуўшыся ў экстрэмальнай сітуацыі, людзі дзейнічалі паводле ўласных уяўленняў аб гонары, годнасці, сумленні, грамадзянскім абавязку. Аказаліся сярод іх і героі, і баязліўцы, і проста нягоднікі.

А. Сахнін назваў свой нарыс «Рэха вайны», маючы, як мне ўяўляецца, на ўвазе, што любая вайна дастае нас і праз шмат гадоў пасля свайго заканчэння, выпрабавваючы на злом нашы душэўныя якасці.

Гэты далёкі па часе нарыс успомніўся мне /чыста асацыятыўна/ у час судовага працэсу, над якім таксама гучала, так бы мовіць, рэха вайны, толькі вайны іншай — афганскай. На гэтым працэсе, фактычна, судзілі кнігу, якая страшна выкрывае ўсю ганебную сутнасць той вайны, кнігу-рэквіем па тысячх жыццяў, паламаных лёсаў, прынесеных у ахвяру афганскай авантуры.

Але час прадставіць удзельнікаў працэсу. Гэта, з аднаго боку, істцы: І. Галаўнёва, старшыня камітэта маці, чые сыны загінулі ў час афганскай вайны, і Т. Кецімур, старшыня асацыяцыі ветэранаў-афганцаў; з

другога — адказчыца Святлана Алексіевіч, пісьменніца, аўтар кнігі «Цынкавыя хлопчыкі» — твора, сёння вядомага ва ўсім свеце. Сутнасць іску — пісьменніца сваімі публікацыямі аб афганскай вайне, маўляў, зняважыла гонар і годнасць заявіцеляў, за што яны патрабуюць маральнай кампенсацыі ў выглядзе публічнага абвяснення звестак, прыведзеных аўтарам.

Дык учым жа аказалася вінаватай Святлана Алексіевіч перад І. Галаўнёвай і Т. Кецімур, фактычна, героямі яе кнігі, бо і іх сведчанні, разам з дзесяткамі іншых, склалі дакументальную аснову твора? Адрознівае, нечаканыя прэтэнзіі заявіцеляў па факту публікацыі ўрыўка з нагаданай кнігі ў «Комсомольской правде» тры з паловай гады назад падаліся мне, па крайняй меры, загадкавымі, тым больш, што, як выявілася ў судзе, раней яны выстаўлялі сябе гарачымі прыхільнікамі пісьменніцы і, як актывісты грамадскіх арганізацый, што аб'ядноўваюць пацярпелых ад афганскай вайны, выступалі ў падтрымку С. Алексіевіч на шматлікіх мітынгх і сустрэчах.

Зараз яны тлумачыць сваю ранейшую пазіцыю тым, што, быццам бы, не мелі ўяўлення аб канкрэтных зместах кнігі і толькі, калі ў пачатку 1990 года прачыталі ўрывак з яе ў «Комсомольской правде», зразумелі, што пісьменніца не апраўдала іх спадзяванняў, больш таго, сказала іх словы, і цяпер яны не ведаюць, як «гледзець у вочы сумленнем людзям». На натуральнае пытанне С. Алексіевіч, чаму Галаўнёва і Кецімур маўчалі амаль чатыры гады, чаму не падалі на яе ў суд адразу пасля з'яўлення публікацыі ў «Комсомолке», нічога пэўнага і пераканаўчага яны адказаць не змаглі.

Вось тыповыя ўзрорчкі «абвясненняў», прадстаўленых суду істцамі. «Алексіевіч уклала ў мае вусны словы, быццам бы я любіла свайго загінуўшага сына мацней за мужа і малодшага сына. Гэтае сцвярджэнне ўнесла разлад у маю сям'ю; «Я ніколі не называла яго «старшэнькім», як сцвярджае пісьменніца; «ён быў старшым лей-

тэнантам, а не лейтэнантам, як было напісана ў «Комсомолке» /з іскавай заявы І. Галаўнёвай/. «Я сам напісаў рапарт, каб мяне паслалі служыць у Афганістан, паехаў туды без усяякіх ваганняў, што прычыць таму, што было напісана ва ўрыўку з «Цынкавых хлопчыкаў»; «С. Алексіевіч сцвярджала, быццам бы я прыхаў служыць у Афганістан са сваім службовым сабакам, а, на самай справе, сабака па дарозе туды захварэў і здох» /з іскавай заявы Т. Кецімура/.

Нехта можа спытаць, чаму С. Алексіевіч не прад'явіла на судзе магнітафонных стужак з запісамі гутарак з істцамі, самі ж яны не адмаўлялі таго факта, што пісьменніца кожны раз пры сустрэчы з імі прасіла дазволу ўключыць магнітафон. Але не трэба забываць, што запісы гэтыя вяліся больш за чатыры гады назад, і трымаць гэтыя касеты ў архіве С. Алексіевіч не мела ні фізічнай, ні матэрыяльнай магчымасці. За гэты час пісьменніца зрабіла новую кнігу дакументальнай прозы, у аснову якой таксама пакладзены запісы на магнітафонную стужку спведзі людзей. Так што касеты з запісамі, зробленымі ў час працы над «Цынкавымі хлопчыкамі», былі выкарыстаны для новай працы. «Я не магу дазволіць сабе такой раскошы — кожны раз купляць новыя магнітафонныя касеты, — растлумачыла на судзе С. Алексіевіч. — І я не магла прадугадаць, што мае героі, з якімі ў мяне склаліся самыя прыязныя адносіны, праз столькі гадоў пачнуць са мной судзіцца».

Спробы дыскрэдытаваць таленавітую, прагрэсіўную пісьменніцу робяцца даўно — ці не ад пачатку з'яўлення яе кніг, у якіх камуністычная сістэма ўбачыла для сябе немалую пагрозу. Нічога не даравалі і апалагеты бальшавізму, якія адчуваюць і сёння сябе на Беларусі як нідзе вольна.

Мы казалі ўжо, што фармальным повадам для ўзбуджэння іску да С. Алексіевіч з'явілася публікацыя ў «Комсомольской правде» ў пачатку 1990 года ўрыўка з яе кнігі «Цынкавыя хлопчыкі», якая чакала выхаду ў свет. Добра помню тую

публікацыю, як помню і ўсматы пасля гэтага галас на старонках газеты «Красная звезда», органа Міністэрства абароны СССР. У «Красную звезду», «Комсомолку», іншыя выданні пасыпаліся «абвясненні» воінаў-афганцаў, іх бацькоў, у якіх пісьменніцу клямілі за «неаб'ектыўнасць» у паказе афганскай вайны, дыскрэдытацыю інтэрнацыянальнай дапамогі братняму народу і да т. п.

Прыблізна на той час прыпала і расправа на з'ездзе народных дэпутатаў СССР з Андрэем Дамітравічам Сахаравым, які ці не першы ўзвысіў свой голас супраць афганскай авантуры яшчэ на самым яе пачатку.

Я прывёў гэты прыклад, каб нагадаць, якая атмасфера нянавісці была створана ў краіне вакол тых, хто ў згодзе са сваім сумленнем і грамадзянскім абавязкам выкрываў злычынную вайну ў Афганістане, звязаную з імперскай палітыкай СССР.

Кніга Святланы Алексіевіч «Цынкавыя хлопчыкі» за час, які мінуў пасля яе першага выдання, набыла шырокую вядомасць далёка за межамі Беларусі, была перакладзена на многія іншыя мовы свету, знайшла сваё ўзасябленне на сценах розных тэатраў. Пастаноўку «Цынкавых хлопчыкаў» Белтэлевідыя прыязна сустрэла, напрыклад, тэатральна грамадскае Францыі.

Для мяне асабіста кніга «Цынкавыя хлопчыкі» пазначана яшчэ адной адметнасцю — па адносінах да яе можна было /можна і цяпер/ меркаваць, якія сілы, тэндэнцыі пачынаюць пераважаць у грамадстве. Пасля жніўня 1991 года, калі сілы, што ўвасаблялі былую камуністычную сістэму, адступілі ў цень, такога працэсу ў судзе не магло б быць. А вось сёння, калі тыя сілы акрыліся, калі нават з трыбуны Вярхоўнага Савета гучаць прамовы аб усепераможным камуністычным вучэнні, патрабаванні вярнуцца да сацыялістычных каштоўнасцей, можна, аказваецца, і суд распачаць над «Цынкавымі хлопчыкамі». А пачатку на старонках газет пэўнай палітычнай арыентацыі пачалі з'яўляцца пісьмы «абураных» воінаў-інтэрнацыяналістаў, заявы камітэта жанчын, чые дзеці загінулі на афганскай вайне, з суровай генеральскай прамай у друку папракае пісьменніцу ў скажэнні гістарычнай праўды, што тычыцца вайны ў Афганістане, воін-інтэрнацыяналіст М. Чаргінец.

Не магу не сказаць і пра атмасферу, якая панавала на працэсе /старшыняваў на ім суддзя народнага суда Цэнтральнага раёна сталіцы І. Ждановіч/. Зала была запоўнена, у асноўным, маці, якія страцілі ў Афганістане сыноў, і былімі воінамі-афганцамі. Яны аблівалі С. Алексіевіч бруднай лаянкай, на што суд, на жаль, не рэагаваў. З сумаў думалася: у нашай дзяржаве, пры існуючым узроўні грамадскай свядомасці і сацыяльнай псіхалогіі, няма, відаць, нічога больш лёгкага, як збіць людзей з панталыку, напярэць іх незадаволенасць, іх гнеў, пратэст у патрэбнае некаму рэчышча.

Я шчыра спачуваю гору тых, хто сядзеў у судовай зале: жанчыны гэтыя страцілі самае дарагое — сваіх дзяцей. Тым больш вусцішна было чуць і бачыць, як гэце іхне гора выплываецца нянавісцю не да палітыкаў-злычынцаў, што паслалі іх сыноў на смерць, на калецтва, на пакуты, а на пісьменніцу, якая насуперак усім забаронам, усім пагрозам здолела сказаць пра гэта праўду.

Бедныя мацярыкі! Чаму ж яны не могуць выбытацца з клубка хлусні і зразумець, дзе праўда і дзе няпраўда? Чаму нават слова боскага служкі не даходзіць да іх? Святар В. Радамільскі, народны дэпутат, у перапынку паміж судовымі пасяджэннямі падышоў да іх і сваім пастарскім словам паспрабаваў накіраваць мацярок на шлях ісціны, тлумачыць, што нічога крыводнага ні дзя іх, ні для памяці іх сыноў у кнізе С. Алексіевіч няма, што пафас яе скіраваны зусім на іншае, — на тое, каб паказаць, якой злычыннай была гэтая вайна, злычыннай і ў дацьнінны да іх, маці... У адказ ён пачуў тую ж лаянку, нават абвінавачванні, што і ён, маўляў, падкуплены...

Ад усяго гэтага было вельмі сумна. Як і ад таго, што неспрыяць з боку гэтых простых людзей зыходзіла да Святланы Алексіевіч не толькі як да пісьменніцы, што «нахлусіла», але і наогул як да прадстаўніцы інтэлігенцыі, што /і гэта неаднойчы выказвалася ўголас/ «жыруе» за кошт народа. «У Афганістан бралі толькі з рабочых сем'яў, інтэлігенцыя адкупілася!» — гучала ў зале. І паспрабуй, дакажы ім, што і інтэлігенцыя наша таксама не «голубых кровей»...

Калі пісаліся гэтыя радкі, суд яшчэ не вынес свайго рашэння. Але справа не ў тым, якім яно будзе. Справа ў самім факце суда над сумленнай кнігай.

Міхась ЗАМСКІ

ШЛЯХ ДА ЧЫТАЧА

(Пачатак на стар. 3)

літаратуру высокамастацкую, тую, якая на роднай мове данясе людзям ідэалы дабрывы, шчодрасці. На жаль, такую кнігу часам мы не можам своечасова атрымаць, а то і зусім не атрымаем. Н. Протас прывяла такія лімбы. На сёлетні год Глыбоцкая цэнтральная раённая бібліятэка зааказала 130 кніг з планаў «Мастацкай літаратуры», «Юнацтва», «Польныя» і іншых выдавецтваў. Прышло ж усяго 11 выданняў! Чаму ж так? Дзе заказаныя кнігі? Чаму яны ў глыбінку не трапілі? І чым растлумачыць, што мала выходзіць кніг гістарычнай тэматыкі, якія сёння так неабходны?

На апошнім аспекце засяродзіў увагу дырэктар глыбоцкай СШ № 3 В. Гарановіч. Як і Н. Протас, ён канстатаваў, што не хапае кніг А. Мальдзіса, М. Ермаловіча, іншых пісьменнікаў і даследчыкаў, хто з павагай ставіцца да нацыянальнай мінуўшчыны, турбавана, каб на карце Беларускай даўніны менела «белыя плямаў». В. Гарановіч выказаў незадаволенасць і тым, што асобныя падручнікі вельмі грувастыя.

На раёне склалася катастрафічнае становішча і з дзіцячымі кнігай, — гэта ўжо ў размову ўключылася настаўніца Беларускай мовы і літаратуры СШ № 2 Т. Шылёнак. Часам наступае ўсяго адзін-два экзэмпляры той ці іншай кніжкі для маленькіх на ўсю школу! Асабліва

не хапае выданняў для першага, другога класаў, хаця і вучні чацвёртых-шостых класаў таксама не заўсёды могуць знайсці сабе патрэбную кнігу. Што тычыцца старшакласнікаў, дык яны вельмі ўдзячны «Мастацкай літаратуры» за кнігі серыі «Спадчына». «Шляхціц Завальня» Я. Баршчэўскага школьнікамі зачытаны да дзірака. Акурат такія выданні і абуджаюць цікавасць да нацыянальнай гісторыі. Гаварыла Т. Шылёнак і пра неабходнасць часцей практыкаваць факсімільныя выданні, зноў жа парупіўшыся аб тым, каб яны былі ў кожнай бібліятэцы.

«Немагчымыя» набыць патрэбную кнігу — гэта ж самы тое ні ёсць замах на чалавечыя правы». Так, мо крыху і рэзка, выказаўся настаўнік матэматыкі СШ № 3 І. Храпавіцкі. Сёння ў кнігарні «Светач» я купіў кнігу У. Арлова, гаварыў ён. Добра, вядома. Але чаму я не мог гэтую кнігу купіць у Глыбокім? Тут даведаўся, што мае выйсці кніга Кастуся Акулы, аднаго з прадстаўнікоў Беларускага замежжа. Зноў жа: ці трапіць яна ў нашае Глыбокае? А ў іншы раённыя цэнтры, не кажучы ўжо пра сельскія населеныя пункты?

Таваразнаўца па кнізе Глыбоцкага райспажывсаюза Т. Мачульскага, узяўшы слова, растлумачыла, што яна робіць усё, каб своечасова зааказваць выданні, пазначаныя ў тэматычным плане. Але часта замест ста экзэмпляраў трапляе ў Глыбокае экзэмпляраў дзясць, а

то і ўсяго два. З «Анталогіяй беларускай паэзіі» зусім недарэчнасць атрымалася: прыйшоў толькі заключны, трэці том, а дзе два першыя — ніхто нічога пэўнага сказаць не можа.

Актыўны ўдзел у гаворцы прынялі і работнікі выдавецтва. Л. Леваковіч, напрыклад, закрануў праблему збору заказаў. Спалучыўшыся на канкрэтныя кнігі, ён паказаў, як перастрахоўчыкі, часцей на абласным узроўні, зніжаюць колькасць заказаў на асобныя выданні.

М. Мятліцкі гаварыў пра тое, што свайго роду заслону Беларускамоўнай кнізе ставяць камерцыйныя выданні. Ён прадэманстраваў адну з кніг, выпушчаных сумна-вядомым «Дайджэстам». У часе адной сустрэчы з чытачамі яе яму далі настаўнікі, выказаўшы абурэнне: «У якой яшчэ дзяржаве можна атрымаць выдавецкую ліцэнзію на выпуск падобных твораў!»

Забягаючы наперад, скажу, што наконт гэтага міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь А. Бутэвіч адказаў дзіўнавата: маўляў, не дамо мы выдавецкай ліцэнзіі, дык дасць Масква. Можна быць і так, бо пакуль, на жаль, нашы законы не заўсёды спрацоўваюць, ды і не ўсе з іх прыняты, хоць бы той Закон аб друку. І ўсё ж хай бы такія «выдаўцы» атрымлівалі дазвол не ў нас!

А што да выступлення М. Мятліцкага, дык ён далей гаварыў аб неабходнасці часцей нала-

джаць кантакты, падобныя гэтай сустрэчы, бо яны дазваляюць лепей адчуць, наколькі ў глыбінцы глыбокія карані духоўнасці, як мясцовы люд сэрцам і душой успрымае ідэі нацыянальнага адраджэння, як прыгне духоўнага хлеба; прапанаваў, каб выданні серыі «Спадчына» распаўсюджваліся праз бібліятэчныя калектары для школьных бібліятэк.

Выкладчык нямецкай мовы Глыбоцкага ПТВ-168 Я. Бабіч занепакоены, чаму амаль няма ў нас нацыянальных паштовак. А іх жа можна было б выпускаць з партрэтамі гістарычных асоб, інфармацыяй аб гістарычнай спадчыне. «Ды што паштоўкі, — усклікнуў Я. Бабіч, — карту Беларусі не магчыма купіць!» «Кажэце, паэзія не разыходзіцца?» — задаў пытанне настаўнік Беларускай мовы і літаратуры Пліскай сярэдняй школы, ён жа пазт А. Жыгнуоў. І тут жа адказаў: «Прывозьце да нас, разьдзецца». Аптымізм яго мо і празмерны, аднак жа тое, што і ў глыбінцы трэба паэзію распаўсюджаць, сумнення не выклікае.

І развагі намесніка загадчыка аддзела адукацыі Глыбоцкага райвыканкома В. Атрахімовіч, загадчыка аддзела культуры М. Паляк таксама былі пра тое, што сёння, як ніколі раней, не абсціцца без літаратуры адраджэнскага кірунку, у тым ліку і гістарычнай, што мала яе выдаваць, яе трэба прапагандаваць — умела, мэтанакіравана, з дзяржаўнай зацікаўленасцю. Так, як гэта і робяць на Глыбочыне.

На пасяджэнні «круглага стала» выступілі таксама старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі В. Зуёнак,

начальнік-галоўны таваразнаўца групы па гандлі кнігай Белкаапсаюза А. Афіроўскі, галоўны спецыяліст Міністэрства культуры Т. Папова, галоўны рэдактар выдавецтва «Юнацтва» М. Пазіяноў, дырэктар выдавецтва «Народная асвета» І. Лапцёнак, міністр інфармацыі А. Бутэвіч і іншыя.

Думаю, яны не пакрыўдзяцца, што я асноўную ўвагу скіраваў на развагі ўсё ж людзей з глыбінкі. Тыя, хто кнігу выдае, могуць часта сабрацца разам. Работнікі ж бібліятэк, кнігагандлю часцей, як кажучы, варацца ва ўласным соку, і думкі, выказванні імі, начальства не заўсёды ведае. Тут жа яны прагучалі ў прысутнасці непасрэднага кіраўніцтва.

Дык што, праблем паменшае? Спяшайца з вывадамі не будзем, бо, калі знікаюць адны праблемы, з'яўляюцца новыя. Так, пасля сустрэчы ў Глыбокім меркавалася, што выдавецтва «Мастацкая літаратура» пачне напярэць туды свае новыя кнігі. Але ж — даў аб сабе знаць дэфіцыт і дарагавана бензіну, і гэта стала не па кішэні ні выдавецтву, ні глыбачанам. Значыць, трэба зноў думаць, зноў шукаць...

А на завяршэнне выступіла намеснік старшыні Глыбоцкага райвыканкома Т. Сауліч. Са словамі падзякі А. разважыўшы, дык дзякаваць трэба самой Таццяне Дзімітрыевне, бо ў тым, што і гэты «круглы стол» прайшоў паспяхова, і папярэдні ў Глыбокім — немалая заслуга і яе, — сімпатычнай жанчыны, якая «куруруе» на раёне і пытанні культуры.

Алесь МАРЦІНОВІЧ
Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

Прапануемы чытачу дакумент, які ў літаратурных і партыйных колах пачатку 30-х гадоў быў вядомы як «Ліст 15-ці» /часам памылкова «Ліст 12-ці»/, або «Заява беспартыйных». Група беларускіх пісьменнікаў і паэтаў, якая падпісала яго, ставіла перад ЦК КП/Б/Б пытанні, звязаныя, з аднаго боку, з работай аргкамітэта па стварэнні Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР, які пры сваім складзе /з 16 членаў — 11 былыя кіраўнікі БелАППа і 5 так званыя «спадарожнікі»/, імкнуўся захаваць «багаж беларускай культуры», перанесці яго ў ствараемую адзіную літаратурную арганізацыю. А з другога, — з бядотным матэрыяльна-бытавым становішчам літаратараў, што на думку аўтараў, патрабавала неадкладнага ўмяшання вышэйшых партыйных інстанцый.

У дакладнай запісцы ў ЦК КП/Б/Б «Несколько беглых замечаний о положении на белорусском литературном фронте» /10 лістапада 1932 г./ Міхась Лынькоў так тлумачыў з'яўленне «Ліста 15-ці»: «Сама БелАПП была по существу громадной творческой группой, группой, имевшей монопольное право руководить всей белорусской литературой. Отсюда — навязывание другим своего творческого метода /хорошо не разработанного самими/, запутывание и самих, и небелапповцев в дебрях неправильного термина «диалектико-материалистического творческого метода», канонизация своих писателей, замалчвание — из логики групповой борьбы — своих идейно-творческих срывов, групповой подбор людей, «левацкие» загибы в отношении некоторых попутчиков, ярлычки и прочие добродетели... Оргкомитет не провел решительной суровой критики работы БелАПП, не ударил, как следует, по остаткам групповщины, этим самым не создав подлинных условий для объединения всей писательской массы. И правы некоторые товарищи беспартийные, когда заявляют: «После постановления ЦК у нас как будто бы наступил мир» /в смысле ликвидации беспринципной грызни/. созданы условия для работы, но недовольство Оргкомитетом росло. Росло недовольство тем, что Оргкомитет не перетряхнул, как следует, полученный беларуповский багаж. Это недовольство при наличии неудовлетворительных материально-бытовых условий использовалось и используется враждебными элементами, пробуящими расколоть организацию, противопоставить беспартийных коммунистам /история с Заявлением/».

Але дадзім слова аўтарам «Ліста».

Архівы

«ДАВЯДЗЕМ ПАРТЫІ І САВЕЦКАЙ УЛАДЗЕ НАШУ ШЧЫРУЮ АДДАНАСЦЬ...»

АБ «ЛІСЦЕ 15-ЦІ»

У ЦК КП/Б/Б
Сакратару ЦК
тав. ЖАБРОЎСКАМУ

Паважаны тав. Жаброўскі!

Становішча літаратурнае справы ў БССР прымушае нас звярнуцца да Вас з гэтым лістом. Справа ў тым, што сучасны склад Арганізацыйнага Камітэта Саюза савецкіх пісьменнікаў паказвае сваю няздольнасць кіраваць літаратурным рухам, паказаў сваё няўменне стварыць належныя ўмовы для працы і развіцця пісьменнікаў.

Гістарычная пастанова ЦК Усе КП/Б/ ад 23-га красавіка г.г. яскрава вызначыла шляхі далейшага развіцця літаратурнага руху, згуртавання ўсіх савецкіх пісьменнікаў на выкананне вялікіх задач нашага часу, арганізацыі працы пісьменніка, дапамогі яму ў штодзённай рабоце, змагання за стварэнне сапраўднай, вялікай па якасці літаратуры пралетарыята.

Савецкія пісьменнікі Беларусі горача віталі гэтую пастанову, якая дае поўныя магчымасці для росту ўсіх галін пралетарскага мастацтва і канкрэтна ўключыліся на выкананне яе, мы маем цэлы шэраг прыкладаў, калі пасля пастановы пісьменнікі ўзяліся за напісанне вялікіх твораў з нашага сучаснага жыцця, з нашага сацыялістычнага будаўніцтва. Здавалася б, што орган, які павінен кіраваць гэтым, які павінен дапамагаць творчай рабоце пісьменніка — гэта Аргкамітэт Саюза савецкіх пісьменнікаў — павінен быў бы зацікавіцца гэтым, павінен быў бы падтрымаць гэтую вялікую ініцыятыву, каб забяспечыць нармальнае развіццё літаратуры, стварыць такую атмасферу, у якой можна было б працаваць.

Што ж канкрэтна зроблена Аргкамітэтам у нас? Якая творчая і арганізацыйная перабудова праведзена ў нас, каб арганізаваць творчы актыву на выкананне пастановы ЦК?

Нікога не будзе лішняга, калі мы скажам, што ў пытаннях перабудовы літаратурных арганізацый у нас амаль нічога не зроблена. Пастараемся давесці фактамі.

1. Чым розніца сучасны склад Аргкамітэта ад ранейшага кіраўніцтва БелАПП? Хіба тым, што ў яго ўвайлі 1—2 так званыя /кажучы беларупаўскай тэрміналогіяй/ «спадарожнікі». Фактычна кіраўніцтва ранейшае. Прынамсі, ранейшы сам апарат, які штодзённа працуе, без жаданае змены. Нас цікавіць, чаму, скажам, на прыкладзе другіх брацкіх рэспублік, у склад Аргкамітэта не ўведзены лепшыя кваліфікаваныя майстры беларускага пісьменніцтва?

2. Трэба катэгарычна адзначыць, што па сённяшні дзень жывуць традыцыі беларупаўскай групавышчыны, ігнаруецца пастанова і ўказанні партыі ад 23 красавіка пра перабудову. Зусім не разгорнута крытыка памылак мінулага беларупаўскага кіраўніцтва. Пастарому існуе самае няшчаднае вульгарызатар-

ства ў дачыненні да савецкіх і пралетарскіх пісьменнікаў, старых пісьменніцкіх кадраў, якія не ўваходзілі ў каставую групоўку былога БелАПП, што фактычна і зараз праводзіць сваю групувую «палітыку». Гэтае вульгарызатарства прыводзіць да таго, што праз газету «Літаратура і мастацтва», часопіс «Маладняк» і інш. друкаваныя органы асобныя савецкія пісьменнікі, з блашаваннем былога беларупаўскага кіраўніцтва, беспадстаўна залічаліся ў варажыя пісьменнікі. Пра каставасць былога беларупаўскага кіраўніцтва сведчыць наступны глыбока абуральны факт: пралетарскаму пісьменніку, рабочаму Кобецу — аўтару п'есы «Гэта», п'есы, якая ідзе па ўсім Савецкім Саюзе і за мяжой — толькі таму, што ён не ўваходзіў у былую каставую групу, былі створаны немагчымыя ўмовы для работы: ён з сям'ёй да гэтага часу нахадзіць сабе прытулак па чужых людзях; увесь час яго адхілялі ад кіруючай работы; яго п'еса «Гэта», выдадзеная на многіх мовах народаў ССРСР, да гэтага часу на беларускай мове не выдадзена.

3. «Літаратура і мастацтва», орган Аргкамітэта, да гэтага часу не паставіла на прыцыповы ўзровень задач літаратуры сённяшняга дня. Па-ранейшаму — цмянае фатаграфаванне фактаў літаратурнага жыцця, беспрынцыпны падыход да з'яў літаратуры. Няма твару сапраўднага становішча літаратуры, сапраўднага змагання за савецкую літаратуру. Ніводным словам газета не абмовілася пра бытавыя ўмовы пісьменніка, тым часам як «Літаратурная газета» займаецца гэтым пытаннем штодзённа. Газета, карыстаючыся тым, што рэдактар заняты працай у рэдакцыі газеты «Акцябр» і не можа непасрэдна кіраваць ёю, палала фактычна ў рукі групкі літаратурных «ведараслаў» /Мікуліч, Ліхадзіеўскі, Шушкевіч/, якія ператвараюць газету ў сродак правінцыяльнай самарэкламы і займаюцца грубымі, нахабнымі і неабгрунтаванымі выпадкамі супроць цэнтральнага органа партыі «Звязда».

4. Склад рэдакцыйных калегій амаль не адноўлены. Яны непрацаздольныя.

5. Ніякай падрыхтоўчай работы да перабудовы не праводзілася. Старое наклеяванне ярлыкоў, старая кіруючая верхавіна, старыя адносіны да пісьменнікаў.

6. Амаль усе літаратурныя часопісы ў гэтым годзе выдалі па 1—2 нумары. Чым гэта тлумачыцца, калі не бяздзейнасцю рэдакцыйных калегій, калі не бяздзейнасцю і няўменнем арганізаваць працу самога Аргкамітэта?

7. Ніякіх практычных крокаў да перабудовы не зроблена. Не было нават шырокага сходу, дзе як належыць было б пастаўлена гэтае пытанне.

8. Няма працы па арганізацыі ўдарнікаў у літаратуру. Гурткі, якія існавалі, разваліліся амаль усюды, а калі дзе і існуюць, дык жывуць самацёкам.

9. Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, які раней, гадамі марнуе і неахайна выдае кніжкі. Часамі проста жах узяць кнігу ў рукі. Выдавецтва нічога не робіць па лініі распаўсюджвання кнігі.

10. Сярод шырокага чытацкага грамадства не папулярызаваны пытанні перабудовы, задачы літаратуры сённяшняга часу.

11. Некаторыя кампаніі, якія праводзяцца Аргкамітэтам /вечары, юбілей/, адбываюцца проста самацёкам. Аргкамітэт не вядзе планавай работы.

Гэта пра агульны стан. Цяпер жа пра бытавыя ўмовы пісьменнікаў. Мы ведаем, што маем усе магчымасці, што партыя і савецкая ўлада заўсёды дапамагаюць стварыць савецкаму пісьменніку нармальныя ўмовы працы. Што ж мы маем у нас?

1. Заробчая плата пісьменніка — ганарар зацягваецца і выдаецца страшэнна неакуратна. Па некалькі месяцаў нічога не выплачваюць. Калі ж і бываюць выплаты — яны надзвычай неарганізаваны, выдаецца тады, калі захочацца, няма пэўнага часу ў выплце ганарару. Створаны нездаровыя погляды на ганарар, як на нейкую ласку, як на нейкі заробак звыш практычнага мінімуму, таму некаторую суму з яго даводзіцца літаральна выключыць у выдавецтве, прычым, гэта факт, што на напісанне рэчы часамі ідзе не больш часу, як на патугі, каб атрымаць за яе ганарар. Ёсць людзі, якія па-абывацельску займаюцца падлічваннем ганарару, заробленага пісьменнікам, і прыходзіць да жалівых вынікаў, што пісьменнік зарабляе шмат, не менш інжынера.

Вельмі балюча, што такія людзі не могуць зразумець аднаго, што калі пісьменнік больш заробіў, значыць, ён больш працаваў, што яго праца па інтэлектуальнай сіле ніколі не ніжэй працы інжынера. Апрача таго, яны зусім не ўлічваюць выдаткаў на амартызацыю, на зарыхтоўкі матэрыялу. Бо, скажам, для таго, каб напісаць добрую рэч і атрымаць за яе 4—5 тысяч рублёў, смела 2 тысячы трэба выдаткаваць на амартызацыю, на зарыхтоўкі /паездкі, нагляданні, купля кніжак, перадрук і г.д./.

І калі за кнігі, здадзеныя ў друк, адзін-два гады назад неглыба атрымаць ганарару, дык гэтым пісьменнікам пазбаўляецца магчымасць брацца за новую, сур'ёзную працу, бо літаральнага цыркування ганарарных ласак выдавецтва па 100—150 руб. толькі і халае, каб разлічыцца з даўгамі.

Мы хочам, каб ганарар быў прыраўняны

да пачаснай заробчай платы навуцальнага працаўніка і інжынера і выдаваўся своєчасова.

2. Асноўная творчая маса пісьменнікаў па лініі кааперацыі аніяк не забяспечваецца. Таму і выходзіць, што за некалькі месяцаў аніякага пайка. Забеспячэнне прамаварамі ўжо некалькі год як не робіцца. Гэта смешна, але гэта факт, што за ўвесь 1932 г. з прамавару на ўсю пісьменніцкую арганізацыю адпушчаны толькі адны штаны. Ніякіх талонаў на прамавары і індывідуальныя заказы няма. Адсюль бясспрэчна і тое, што людзі абарваліся і проста цяжка не толькі выязджаць для працы ў раён, але і выступаць на літаратурных вечарах. Кіруючая і зараз была беларупаўскай верхавіна забяспечана, як і раней, па размеркавальніку, і таму, напэўна, як не клапацілася, так і не клапаціцца пра забеспячэнне астатняга творчага актыву. Наадварот, усялякую ініцыятыву з нашага боку паступова зводзіць да нуля.

Калі дэлегацыя пісьменнікаў у ГКАсветы т. Платуна ўмовілася пра стварэнне камісіі па вызначэнню аўтарскага ганарару і вырашэнне другіх бытавых пытанняў і калі камісія была створана ў складзе Лынькова, Галавача і Некрашэвіча, — дык яна з таго часу нічога не рабіла, а толькі зацёрла справы. Тым часам ганарар за апошнія часы мае тэндэнцыю на зніжэнне. Планавае камісія ДэВБ спланавала так, што за аркуш мастацкай прозы будучы плаціць 108 рубл. і за радок вершаў 50 кап., тады як дагэтуль плацілі 175—275 рубл. за аркуш і 75 кап. — 1 рубель за радок вершаў, а ў брацкіх рэспубліках у гэты час аплачваюць 400—500 рубл. аркуш і 2—3 рублі ў сярэднім радок верша.

3. Мы ўлічваем вялікі жыллёвы крызіс у Менску і немагчыма не хочам. Аднак некалькі чалавек, да таго ж часамі сямейных, зусім без кватэр. Дзе ўжо тут да творчае працы. Пытанне пра пабудову кватэрнага дому і цяпер, напэўна, яшчэ вырашаецца.

4. Надыходзіць зіма, а дроў няма. Здавалася б, што два дзсяткі шурак дроў не такая вялікая справа для Гартопу.

5. Дом пісьменнікаў ніколі не задавальняе нас. Гэта проста прахадны двор з трыма перагародкамі. Работы разгарнуць там нельга, няма дзе пачытаць і адпачыць. Няма бібліятэкі, няма нават сваіх выданняў з БВ. Гэта шмат падрывае нашу масавую работу. Той факт, што загадчыкам дому з'яўляецца чалавек, які кампраметуе яго, і кіраўніцтва да гэтага часу мільфіца з гэтым становішчам, паказвае зацікаўленасць нашых працаўнікаў у гэтых адносінах.

Мы ведаем, што гэтыя пытанні мусіў вырашыць наш Аргкамітэт і гарком пісьменнікаў, але, нягледзячы на шматразовую пастаноўку іх, мы згубілі ўсялякую надзею на іх вырашэнне, таму і звяртаемся да Вас, т. Жаброўскі з просьбаю дапамагчы аздаравіць літаратурную атмасферу, стварыць нам належныя ўмовы для працы.

Мы ж, з свайго боку, абяцаем, што давядзем партыі і савецкай уладзе нашу шчырую адданасць творами вялікае мастацкае якасці на карысць народу.

Да гэтага часу мы не мелі мажлівасці пагаварыць з Вамі і таму думаем, што тая інфармацыя, якую Вы мелі і маеце ад былога беларупаўскага кіраўніцтва, не дае Вам сапраўднага ўяўлення пра стан беларускай савецкай літаратуры. Мы былі б вельмі рады пагаварыць з Вамі асабіста, і калі гэта можна, просім даць нам гэтую мажлівасць.

Пятрусь Броўка, Ю. Таўбін, Уладзімір Хадька, Максім Лужанін, Зм. Астапенка, Рыгор Кобец, Аркадзь Куляшоў, Анат. Вольны, Пятро Глебка, З. Бядуля, М. Тэйф, Ян Скрыган, К. Чорны, Крапіва, /прозвішча закрэслена/

Размова адбылася на літаратурнай нарадзе ў ЦК КП/Б/Б, якая праходзіла 25 кастрычніка 1932 г. пад старшынствам В. Ю. Жаброўскага. Ліст пісьменнікаў атрымаў на ёй неадназначную ацэнку — ад канстатацыі, што ён «у аўнай ступені» малое стан сучаснай беларускай літаратуры, да іранічных адносін, асабліва ў той частцы, дзе размова ішла аб бытавых умовах. Сёй-той яшчэ да нарады заявіў, што зрабіў памылку, падпісаўшы ліст. Р. Кобец у сваёй «Сповідзі», пасланай Жаброўскаму, пісаў: «Я потерял /не совсем, правда/ партийное чутье и поэтому умудрился подписать письмо, в котором был ряд политических ошибок». Другія пачалі ўскладаць віну на «падбухторшчыкаў». Адзін з такіх «падбухторшчыкаў», А. Вольны, вымушаны быў зрабіць з гэтай прычыны заяву на нарадзе: «Я гавару, што я сам быў падстракателем. Віна на мне за тую памылку, якія ёсць у гэтым лісце. Трэба сказаць, што некаторыя думкі там былі правільныя, але разам з тым былі вялікія нашы памылкі. Я аналізую гэты ліст і гавару, у чым нашы памылкі. Па-першае, мы падпісалі там штаны Броўкі, як сцяг, з другога боку, мы там стараліся рэвізаваць некаторыя моманты лініі партыі і стараліся Купалу выставіць як чалавека, якога абіжаюць. Гэта наша другая памылка»

(Працяг на стар. 12)

«МАЛЮНКИ РОДНЫЯ І З'ЯВЫ!..»

Заклучным акордам святкавання 70-годдзя «Новай зямлі» з'явілася вечарына ў Доме літаратара. Зала была перапоўнена. Успаміналіся радкі з паэмы: «Яшчэ ніколі дзядзька з роду не бачыў гэтулькі народу...»

На сцэне — аркестр народных інструментаў са Стоўбцаў. Яго выступленне — як пралог да самой вечарыны. Змаўкае апошняя мелодыя, музыкі «сыходзяць з яснай явы» — артыст тэатра юнага глядача Л. Улашчанка пад цымбалы Т. Чанцовай чытае пачатак «Новай зямлі».

Затым рэй вядзе народны пэст Беларусі, народны дэпутат Ніл Гілевіч. Павітаўшы публіку, ён, у прыватнасці, сказаў:

— Калі б і не было юбілею, то трэба збірацца для таго, каб яшчэ і яшчэ пачытаць гэту кнігу і пагаварыць пра яе. І асабліва сёння. Я ўяўляю, як такія творы, як «Новая зямля» Якуба Коласа, могуць дапамагчы нам зразумець, да чаго мы было па сваёй неабачлівасці дайшлі, што страцілі ці пачалі траціць, на бяду самім жа сабе. У гэтай кнізе з такой яркасцю і паўнотай паказаны маральныя, духоўныя багацці душы народнай, што сёння, канешне ж, мы абавязаны зачэрпнуць гэтых багаццяў, кожны паасобку.

Пра сваё далучэнне да Коласавай пазмы, пра маштабнасць, непаўторнасць і вечнасць «Новай зямлі» гаварылі на вечарыне народныя пісьменнікі Беларусі Янка Брыль, Іван Шамякін, літаратуразнавец Уладзімір Казбярук, выкладчык роднай

Н. Гілевіч з сынамі Коласа Міхасём і Данілам

Гучыць «Мой родны кут»

мовы і літаратуры 68-й СШ г. Мінска Пятро Валкавец. Вучні гэтай жа школы прачыталі ўрыўкі з паэмы.

Артыст тэатра юнага глядача Анатоль Жук, выканаўца ролі галоўнага героя паэмы ў тэлеспектаклі, створаным да 100-годдзя Якуба Коласа, узрушыў сэрцы слухачоў суровым маналагам Міхала. Самабытна і пацешна «варыў з дзядзькам Антосем клёцкі» інжынер аўтазавада Іосіф Гарэцкі.

Навінкай для ўсіх з'явіўся дуэт Міколы Равенскага «Мой родны кут». Выконваўся ён са сцэны ўпершыню. Слухачоў усхвалявала і павадамленне вядучага, што разам з салісткай Эмай Пенінай яго спявае дачка кампазітара Вольга Аляксееўка. Акампаніраваў Н. Чыжэвіч. Аўтар «Магутнага Божа» М. Равенскі першы звярнуўся да Коласавай паэмы.

Гучала на вечарыне, вядома, і даўно прызнаная ў народзе песня Ігара Лучанка з той жа назвай. Пад акампанемент Т. Трацяцка яе выканаў Міхась Жылюк.

Вершы, прысвечаныя мясцінам, дзе нарадзілася, выпявала слаўтая паэма, прачыталі Сяргей Законнікаў і Яўген Хвалей.

А на «закуску» быў «харчовы нумар» артыста Белдзяржфілармоніі Мікалая Казініна: ён запрасіў прысутных пабавіць час за Міхалавым сталом пасля падгляду пчол.

На заключэнне вечарыны зноў на сцэну выйшлі землякі песняра — народны тэатр «Польмя» і ўзорны харэаграфічны ансамбль «Лявоначкі».

Іван КУРБЕКА
Фота П. ЖОЎЦІКАВА

Анкета "ЛіМа"

Нагадваем пытанні, з якімі мы звярнуліся да навуковых супрацоўнікаў Інстытута літаратуры АН РБ у сувязі з распачатай інстытутам працай:

1. Якой, на ваш погляд, павінна быць новая гісторыя беларускай літаратуры XX ст. у адносінах зместу, падыходаў і персаналію?
2. Над якім раздзелам /тэмай/ працуеце вы асабіста? Ці маеце пэўнасць па ўсіх пазіцыях?

ХАЧУ СПРАВЯДЛІВАЙ ГІСТОРЫ

Пачну, бадай, з другога пытання. Мне даручана напісаць некалькі аглядных раздзелаў: «Драматургія пачатку XX стагоддзя»; «Драматургія 20-х гадоў»; «Драматургія 30-х гадоў»; «Драматургія 56—64 гадоў»; «Драматургія на сучасным этапе» і манаграфічны: «Кандрат Крапіва»; «Андрэй Макаёнак». Ці маю пэўнасць па ўсіх пазіцыях? «Пэўнасць» семантычна лучыцца са словам «пэўны», якое ўжываецца для абзначэння... няпэўнасці ў многіх словазлучэннях: «пэўны набытак», «пэўны ўклад», дзе яго можна лёгка замяніць словам «некаторы», «нейкі». Разам з тым, «пэўнасць» — бліжэй радня слову «ўпэўненасць». Так што будзем лічыць, што я маю «пэўнасць».

Гісторыя літаратуры — жанр спецыфічны. Тут эсэістычнай распылівістасцю не абывдзешся. Тут патрэбна паслядоўная выверанасць

аргументацыі: тэзіс — антытэзіс — выснова; факт — яго асэнсаванне — вывад. Трымайся гэтых дзвюх трыяд — вось табе і пэўнасць. І ўпэўненасць, што не саб'ешся на кан'юнктурушыну і густаўшыну. Вядома, на практыцы ўсё выглядае нашмат складаней. Круці не круці, а кожны з аўтараў «Гісторыі» — жывы чалавек, а не праграмаваны робат. І ў кожнага з іх маюцца адметныя светапоглядна-ментальныя асаблівасці, свае прафесійныя схільнасці, нават прымыкі і забабоны. Усведамляючы гэту акалічнасць, кожны ўдзельнік калектыўнай працы мусіць не забываць, што навуковыя рэдактары ў пошуках кантрапунктаў абавязкова будуць прычысваць увесь матэрыял, выдаліць з яго індывідуальную «расплатанасць». У выніку атрымаецца дзівоснае вязмо, у якім пераплецена пэўнасць і аглядка, упэўненасць і самарэдактура.

Ірына БАГДАНОВІЧ

БЕЗ «ПЕРАНІЦОЎКІ»

1. Наша літаратура прайшла амаль стогадовы шлях развіцця як літаратура нацыянальная і прафесійная. Выспявалі і сцвярджаліся гэтыя якасці ў ёй яшчэ ў мінулым стагоддзі, пачынаючы ад творчасці Адама Міцкевіча і філаматаў да Францішка Багушэвіча. Асягнуць навукова-крытычным позіркам гэтую літаратуру задача вельмі няпростая, улічваючы тое, што бадай пасля «Гісторыі беларускай літаратуры» Максіма Гарэцкага ў нашых даследчыкаў літаратуры не было свабоднага выбару ў яе асэнсаванні. Распрацоўвалася міфічная версія літаратуры. Міфічная ў тым сэнсе, які адпавядаў вялікаму міфу аб вызваленні беларускага народа пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі і будаўніцтва новага самага перадавога ў свеце камуністычнага грамадства ў дружнай сям'і народаў СССР. Цяпер ёсць магчымасць даць гістарычную версію літаратуры, і трэба паспрабаваць гэта зрабіць. Пра новы змест нашай «Гісторыі літаратуры» можна гаварыць у тым сэнсе, што нам прыйдзеца вярнуцца да «Гісторыі...» М. Гарэцкага,

дзе абсяг твораў і творцаў адпавядае на той час гістарычнай версіі літаратуры, — і адтуль крочыць.

Праца над новай «Гісторыяй літаратуры» мне бачыцца адначасова як праца па аднаўленні гістарычнага мацэрыка літаратуры /тут маецца на ўвазе ў першую чаргу шырокае ўвядзенне ў літаратуразнаўчы кантэкст твораў, што былі штучна выкраслены з нашай спадчыны і складалі своеасаблівы нацыянальны «андэграунд»/, так і па яго раскладзраванні ад апалагетычных догмаў літаратуразнаўства, заснаванага спачатку на пралеткультуаўскіх тэзісах і вульгарным сацыялагізме, потым на тэорыі сацыялістычнага рэалізму і ў рэшце рэшт на галоўлітаўскіх «табу». У новай «Гісторыі літаратуры» пісьменнікі /напрыклад, такія, як Я. Купала, «узвышаўцы»/ павінны быць прадстаўлены ва ўсім спектры сваёй творчасці, а таксама павінны быць раскрыты і асэнсаваны персанальна творчыя лэсы такіх бліскучых дзеячаў нашай культуры і літаратуры, як А. Навіна /А. Луцке-

Зусім натуральна /гэта я пераходжу ўжо да адказу на першае пытанне/, што вынік такой працы павінен быць адпаведным. Новая «Гісторыя беларускай літаратуры» будзе паспраўднаму навуковым выданнем. З часу выхаду папярэдняй яе версіі айчынным літаратуразнаўствам накоплены нямала новых фактаў, акрэсліліся новыя падыходы ў вытлумачэнні паасобных літаратурных з'яў і тэндэнцый. Пры гэтым мы пастараемся пазбегнуць памылкі некаторых прадстаўнікоў нашай гістарычнай навукі, якія ў перабудоўчым экстазе гатовы з белага рабіць чорнае, а плюсы ўсюды замяніць мінусамі. «Ave Maria» Максіма Танка і «Пахне чабор» Петруся Броўкі класікай ўспрымалася як пры таталітарызме, так і зараз. Ну чаму мяне павінна бянтэжыць, што той жа Іван Мележ быў членам ЦК КПБ і дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР? Мне, гісторыку

віч/, В. Ластоўскі, Н. Арсеннева, Ф. Аляхновіч, К. Сваяк, Л. Геніюш і іншыя, рэпрэсаваныя савецкай уладай не толькі ў сэнсе фізічным, але і на доўгія гады ў сэнсе культурным.

2. Напісала раздзел пра Міхася Чарота, цяпер працую над аглядным артыкулам «Паззія 20-х гадоў». Складанасці, безумоўна, ёсць. Для мяне, скажам, гэта зусім новы жанр — артыкул у акадэмічную «Гісторыю літаратуры». Тут ёсць свае каноны і жанравыя патрабаванні, якіх неабходна прытрымлівацца і якія можна абмінуць у часопісным артыкуле, дзе дазваляецца большая мера эмацыянальнасці і суб'ектыўнасці, дзе ёсць мажлівасць нешта свядома апусціць альбо свядома падкрэсліць. Хачу заўважыць, што мы павінны быць цяпер дужа далікатнымі ў адносінах да пісьменнікаў 20—30-х гадоў, каб не апынуцца ў палозе іншай апалагетыкі. Што маю на ўвазе? Мы не многага дасягнем, калі будзем ляць пісьменнікаў за тое, за што іх хвалілі раней, і наадварот — хваліць за тое, за што раней лялі. Справа не ў тым, каб «пераніцаваць» пісьменніка, а ў тым, каб паказаць яго творчасць у кантэксце эстэтыкі яго часу і паглядзець, як яна стасуецца з эстэтыкай нашага часу. Прычым гэта не пытанне актуальнасці тэксту, бо інакш мы спрасцілі б праблему, гэта хутчэй пытанне неадназначнасці тэксту, яго адкрытасці для інтэрпрэтацый.

Уладзімір КАЗБЯРУК

ЯК ПЕРААСЭНСАВАЦЬ ЛІТАРАТУРНУЮ СПАДЧЫНУ?

1. Новая беларуская літаратура ніколі не была адгароджана сцяною ад суседніх і ў першую чаргу — ад рускай, польскай, украінскай. І каб зразумець нейкія гісторыка-літаратурныя працэсы ў нас, варта прыгледзецца да таго, што адбывалася там. А ў сувязі з гэтым звернем увагу на адну акалічнасць: у гісторыю польскай літаратуры XX ст. ўключаецца і апошняя дзесяцігоддзе мінулага стагоддзя. Першы яе перыяд абмяжоўваецца рамкамі 1890—1918 гадоў. У нас літаратура XX стагоддзя сваім зараджэннем і росквітам звязана з нацыянальным адраджэннем, маніфэстам якога з'явілася прамова Ф. Багушэвіча да зборніка «Дудка беларуская», апублікаванага ў 1891 г. Невыпадкава яго паэзія называлі бацькам беларускага адраджэння. Гэта Мацей Бурчок разбудзіў Цётку, дзеячаў БРГ—БСГ, Купалу. Разгляд літаратуры XX стагоддзя і павінен пачынацца з характарыстыкі нацыянальнага адраджэння, яго асноўных этапаў — творчасць Ф. Багушэвіча, дзейнасць стваральнікаў БСГ, газеты «Наша доля» і «Наша Ніва», выдавецкая справа, палітычны падзеі 1917—1920 гадоў, перыядычны друк той пары, дзейнасць палітычных партый і арганізацый, ІУсебеларускі кангрэс, аб'яўшэнне БНР і яе незалежнасці, утварэнне ССРБ і Літбела, паўторнае ўтварэнне ССРБ /БССР/, Рывскі дагавор і падзел Беларусі, шырокі размах палітыкі беларусізацыі ў 20-я гады ў БССР, паход супраць нацыянальнай культуры і гісторыі, які пачаўся ў 1928 г. вядомым артыкулам Кнорына, пачатковы этап рэпрэсій супраць нацыянальнай інтэлігенцыі, небыла шырокія маштабы палявання на антысацыялістычных вядзьмаў у 30-я гады.

Толькі ўсвядомішы асаблівасці і этапы нацыянальнага адраджэння, мы здолеем асэнсаваць ролю «Нашай Нівы» як калектыўнага арганізатара культурнага жыцця і літаратурнага працэсу, а таксама нацыянальнай асаблівасці

такіх творчых напрамкаў, як рэалізм, рамантызм, мадэрнісцкія плыні — на фоне еўрапейскіх напрамкаў і ў цеснай сувязі з імі.

Асаблівай увагі заслугоўвае роля літаратуры ў ідэя-палітычнай барацьбе, у фарміраванні нацыянальнай свядомасці беларусаў, у вострай, бескампраміснай пастаноўцы сацыяльных праблем. Кардынальна павінна быць пераасэнсавана гісторыя літаратуры перыяду грамадзянскай вайны, затым 20 — пачатку 50-х гадоў. Пры гэтым нельга абмінаць і «культуаўскую» літаратуру, якая славіла рэвалюцыю і сацыялістычны пераўтварэнні. Вядома, трэба даваць ёй ацэнку такую, якую яна заслугоўвае ў святле рэальных гістарычных падзей. Трэба даць адпаведную ацэнку тэрмінам «сацыялістычны рэалізм», «партыйнасць», а таксама палітыцы партыі ў галіне культуры і літаратуры /уклічваючы выдавецкую справу, развіццё перыядыкі, народную адукацыю, міжнародны і міжнацыянальны культурны абмен і г. д./.

У гісторыі літаратуры павінны заняць належнае ім ганаровае месца А. Гаруна, А. Луцкевіч, В. Ластоўскі і ўсе тыя пісьменнікі, пра якіх мы калісьці абавязаны былі маўчаць. Літаратуры беларускай эміграцыі, а таксама літаратурнай Беларускай незалежнай прыватнай спецыяльнай раздзелы. Нельга абмінаць дзейнасць Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы, літаратурнага аб'яднання «Белавежа», ролі газеты «Ніва», здзяйсненняў Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў ЗША. Чытачы павінны мець магчымасць пазнаёміцца з творчасцю Н. Арсенневай, М. Сяднёва, А. Салаўя.

У працэсе работы над гісторыяй літаратуры прыцыпова важнае значэнне мае аб'ектыўная ацэнка літаратурнага працэсу на кожным этапе — без неабгрунтаванага навашэння ідэалагічных ярлыкоў, без неапраўданага

адмаўлення ўсяго, што не адпавядае сённяшнім нашым уяўленням ці ведам. Даследчык павінен умець бачыць у літаратурным працэсе і ўнутраныя заканамернасці і знешнія фактары, што вызначаюць для гэтага працэсу цвёрдыя абмежавальныя рамкі, за межы якіх пісьменніку не дазвалялася выхільвацца. Задача заключаецца ў тым, каб у кожным выпадку паказаць, як у тых ці іншых канкрэтных умовах і пры вядомых абмежаваннях пісьменнікі ўсё ж стваралі спраўданы каштоўнасці /не абмінаючы і тых выпадкаў, калі яны проста прыстасаваліся да тых умоў, што, на жаль, здарылася нават з Купалам і Коласам/.

2. Пішу для «Гісторыі беларускай літаратуры» раздзел пра творчасць А. Гаруна. Усё больш пераконваюся, што ён у нас яшчэ і сёння недаацэньваецца. У сувязі з юбілеем М. Гарэцкага адзін з нашых вядучых спецыялістаў падкрэсліў, што аўтар «Руні» ўваходзіць у «залатую пачётку» найвыдатнейшых пісьменнікаў пачатку XX стагоддзя. І назваў ён, побач з Гарэцкім, Купалу, Коласа, Багдановіча, Бядулю. А між тым Гарун па сваім таленце не ўступаў нікому з іх. У яго што ні твор — то нешта небыла самабытнае, непаўторнае, каларытнае. У паззіі Гаруна такое багацце і разнастайнасць рытму, рыфмаў, форм мастацкай вобразнасці, нечаканых паваротаў думкі, што ён у гэтых адносінах смела мог спаборнічаць нават з Янкам Купалам.

Перад аўтарскім калектывам будучае «Гісторыі беларускай літаратуры» задача вельмі складаная, але ажыццявімая. Хачелася б толькі пажадаць, каб новае асэнсаванне літаратурнага працэсу і творчасці паасобных пісьменнікаў трапіла да зацікаўленага чытача не ў будучым трысячагоддзі, а ў максімальна скорачыны тэрміны — магчыма, з добразвучліва дапамога часопіса «Польмя».

літаратуры, важней іншае: яго аўтарства неўміручай «Палескай хронікі», яго ўклад у скарбіцу беларускай і сусветнай культуры. Неакан'юктурна натуваючыся, сатырычную камедыю Кандрата Крапівы «Хто смеяцца апошнім» можна наогул адлучыць ад беларускай літаратуры. Аб'ектыўны ж, непрадзятый аналіз дазваляе даказаць непахіснасць і легітымнасць яе пазіцыі у шэрагах камедыяграфічнай эліты. І не толькі беларускай. Тое самае і з нібыта кан'юктурным Андрэем Макаёнкам, які ўмеў пісаць з вялікім запасам ідэалагічнага допуску». Але гэта прадмет для спецыяльнай гаворкі.

У заключэнне хацелася б некалькі слоў сказаць пра персаналіі нашай «Гісторыі». Перакананы, што ў той або іншай форме згаданы будзе кожны пісьменнік Беларусі. Ад Скарыны, як казаў адзін жартунык, да Скарынікіна. І гэта добра. Мяне турбуе размеркаванне манаграфічных раздзелаў. Каюся, і мне здаецца, што некаторыя нашы маладзейшыя літаратары маглі б такіх раздзелаў пачакаць да наступнага разу. Яшчэ ж не вечар, і «Гісторыя» пішацца не апошня. Тым больш, што і крыўдаў не пазбегнуць: гэтага ўключылі, а мяне, аднагодка і па творчых набытках не меншага, — не. Але хай! Нічога кепскага не здарыцца, калі малады наш сучаснік і авансам удастоіцца манаграфічнага разгляду. Аднак для мяне зусім незразумела, чаму абыздены — толькі па маёй драматургічнай парафіі — Францішак Аляхновіч, Уладзіслаў Галубок, Еўсцігней Міровіч, Васіль Шашалевіч. Першага з іх яшчэ ў 20-я гады называлі бачкам беларускай драматургіі і тэатра. А няўдзячныя дзеткі-нашчадкі не хочуць належным чынам шана-

ваць яго. Першы народны артыст рэспублікі У. Галубок быў равеснікам Янкі Купалы і Якуба Коласа, у 20 — пачатку 30-х гадоў карыстаўся не меншай, чым яны, папулярнасцю ў народзе. Аўтар звыш 40 п'ес, сярод якіх было нямала паспраўднаму высокамастацкіх, ён без усякіх сумненняў і ўмоў заслугоўвае манаграфічнага раздзела.

А Е. Міровіч? Грэх кідацца такімі імёнамі! Мала таго, што ён, як кажуць, «збрабіў» беларускую нацыянальную тэатральную рэжысуру, дык жа і ў драматургіі дасягнуў не абы-якіх поспехаў. Змітрок Бядуля, напрыклад, мiрoвiчaўcкaгa «Кaстycя Кaлiнoўcкaгa» нaзывaў першaй cпpaўдa гiстapычнaй бeлapycкaй драмaй. А п'есы «Машкa», «Кaвaль-вaявoдa» і сeннa з'яўлaюцa прыклaдaм твoрчaгa aснaвaннa фaльклoрнaх cжoжтaў. Нaрэшцe, — В. Шaшaлeвiч. Тaкiм драмaтyргaм мaглa б гaнaрыцa лoбa нaцiянaлнa лiтaрaтyрa. Ягo «Aпpaмeтнaя», рaстaптaнaя вyльгaрнa-сaцiялaгiчнa кpытыкa, aчoлвaлa рeпepтyар БДТ-2, сeннaшнaгa тeатpa iмa Якубa Кoлaсa. Дpaмa «Эмpoк», «Boўчыя нoчi», «Poi» — yрaжaлнaвы мaстaцкi дaкyмeнт-свeдчaннi aб тpaгiчнaх пepытeтaх злoмy бeлapycкaй вeсkи нa ўз'мeжoх 20—30-x гaдoў. A яшчe ж y В. Шaшaлeвiчa eсцe дpaмa «Cиmфoнiя гнeвy», y кoяй нa вoыcкi мaстaцкiм yзpoўнi выкpывaлiсa фaшызм i тaтaлiтaрызм. Пaстaўлeнaя ў 1935 гoдзe БДТ-1, янa мeлa пpыклaднa тaкi ж гpaмaдcкa-пaлiтычнi рeзaнaнc, як i лeпшыя п'eсы пaдoбнaй тeмaтыкi cуcвeтнaй драмaтyргii.

Адным словам, мне хочацца, каб новая «Гісторыя беларускай літаратуры» была справядлівай.

Міхась ТЫЧЫНА

НЯМА ЯСНАСЦІ Ў ТЭОРЫ

1. Новая «Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя» павінна быць, па-першае, сапраўды — новай. Па-другое, яна павінна быць акадэмічнай. У сэнсе — строга навуковай, дакладнай, як матэматычная формула, па змесце, празрыстай стылістыцы. Яна павінна быць, па-трэцяе, чыгальнай, захавачь неабходны мінімум «цёплых» аўтарскіх адносін да тэксту як першаасновы літаратурнай навукі. Найлепш было б мець такую гісторыю ў выкананні аднаго аўтара. Кшталту Максіма Гарэцкага. Калі мець на ўвазе маштабы яго таленту, шырыню эрудыцыі, здольнасць быць аднолькава моцным у сферы зместу і формы, пазіі і прозы, тэорыі і крытыкі, гісторыі і эстэтыкі. А пакуль што яна будзе вымушана калектыўнай, г. зн. шмат у чым уніфікаванай, усярэднянай, праз меру ўнармаванай. Разыходжанні пачынаюцца ўжо з тых самых персаналій. Сапраўды, хто з беларускіх пісьменнікаў варты асобнага творчага партрэта, а хто — толькі «медальёна» ў шэрагу іншых такіх жа самых «медальёнаў»? Прычым малюнак прыкметна здрабняецца, чым бліжэй мы падыходзім да сучаснасці, да творчасці пісьменнікаў, якіх яшчэ нядаўна лічылі «маладымі». Умешваюцца пазалітаратурныя фактары, аднекуль паўстае ценя ідэалагічнай зашоранасці і класова-партыйнай падазранасці, а эстэтычныя крытэрыі выяўляюць сябе ўсё больш сціпла і прыглушана. Сёй-той нават да Алеся Разанова ставіцца як да літпачаткоўца. Помніцца, што ў першапачатковым плане-праспекце «чырвонай» «Гісторыі» на рускай мове не знайшлося месца для творчага партрэта Васіля Быкава, і Алеся Адамовічу давялося асобна даводзіць неабходнасць гэтага партрэта: маўляў, рускі чытач нас проста не зразумее. — Аднак рэч не ў Разанове, а ў прыкметнай размытасці крытэрыяў, што такое літаратура, а што — нелітаратура. Адчуваецца, што многія даследчыкі па інерцыі адносяцца да літаратуры ўсё яшчэ як да «люстэрка рускай рэвалюцыі» і шукаюць у творах «связь» з пануючымі вытворчымі адносінамі. Грамадзянская місія літаратуры і яе «сацыяльнасць» яна перабольшаецца, і на пісьменнікаў ускладаецца непад'ёмны цяжар адказнасці за выхаванне «новага чалавека». У выніку знікае адчуванне беларускай літаратуры як жывой ціласнасці, самабытнай, непадобнай на іншыя літаратуры. У тым ліку і «братэрскія». Мы бачым у ёй пераважна «літаратуру ідэй», а яна хутчэй за

ўсё з'яўляецца «літаратурай вобразаў». Менавіта таму так цяжка яна паддаецца перакладу на замежныя мовы. Беларуская літаратура бадай што цалкам, ад перыферыі і да цэнтра, ад вобразаў і да ідэй жыве ў моўнай стыхіі, якая ў нашым выпадку ўяўляе сабой нешта большае, чым аб'ект лінгвістычных штудый.

2. Гэтыя агульныя праблемы паўстаюць з жалезнай непазбежнасцю штораз, калі заходзіць размова пра творчасць таго ці іншага пісьменніка. Канкрэтныя задачы не могуць быць вырашаны на поўную глыбінку, пакуль няма яснасці ў тэорыі. Інтуіцыя даследчыка далёка не заўсёды здольная ўратаваць. Метад «спроб і памылак» сёння мала плённы, а ў творчым сэнсе і задужа стратны. Якое дачыненне маюць да творчасці Якуба Коласа, або Кузьмы Чорнага, або Васіля Быкава, пра якіх я пішу ў новую гісторыю, скажам, праблемы нашай літаратуры, наогул культуры, а, можа, і самой нацыі? Што ў ёй пераважае — «жаноча-пачуццёвае» ці «мужчынска-рацыяналістычнае»? «Дыянісаўскае» ці «апалонаўскае»? Ці мае нейкую сувязь «філасофія жыцця», якую прапагандуюць героі Чорнага, а ў пэўнай ступені і сам празаік, да «філасофіі жыцця», дасканала распрацаванай у свой час Ф. Ніцшэ, А. Бергсанам, О. Шпенглерам? Скажучы, ну, халіў праз край! Не ведаю, як з «бергсаніанствам» і інш., аднак што Чорны так ці інакш быў знаёмы з «ніцшэанствам», няхай сабе і не ў поўным аб'ёме, гэта несумненна. Варта толькі азнаёміцца з прапагандзю чалавеканянавісці аднаго з тэарэтыкаў фашызму, якога мы сустракаем пад імем Тоўхорта ў раманае «Вялікі дзень». І, адпаведна, з «філасофіяй» жыццёлюбства, якую актыўна сцвярджаюць Астаповіч, Нявада, Прыбыткоўскія ў яго ж, Чорнага, творах... На жаль, вельмі многае з сусветнай філасофскай і эстэтычнай думкі прайшло міма нашай увагі, а без гэтага наш «дамарошчаны» катэгарыяльны апарат здольны самае вялікае хіба што на апісанне літаратурнай з'явы, і то прыкметна недакладнае. А ў выніку мы ў сваім навуковым аналізе вымушана спыняемся на самых верхніх узроўнях шматлікіх вобразных і сэнсавых, якія свядома ці міжвольна выяўляе таленавіты пісьменнік у сваіх творах. Таму наша новая гісторыя сёння будзе нагадваць хутчэй за ўсё навукова-папулярныя нарысы аб творчасці таго ці іншага беларускага пісьменніка і аб літаратурным працэсе наогул.

Ад рэдакцыі. З адказаў на анкету, якія мы друкавалі ў двух запар нумарах, можна зрабіць наступныя высновы:

Задача, якую паставіў перад сабой акадэмічны інстытут літаратуры, надзённая і маштабная, яна патрабуе немалых інтэлектуальных, арганізацыйных і фізічных высілкаў усіх, хто да яе спрычыніўся.

Супрацоўнікі інстытута — прынамсі, тыя, што прынялі ўдзел у гаворцы, — яскрава ўсведамляюць усю складанасць працы «па аднаўленні гістарычнага мацерыка літаратуры» і маюць у асноўным блізкае пазіцыі па канцэптальных і прыватных момантах новай гісторыі.

Маюць месца і дыскусійныя, непразсныя пазіцыі — у прыватнасці па персаналіях сённяшніх так званых «маладых», якія ўжо дваццаць год працуюць на ніве прыгожага пісьменства. У гэтым сэнсе мы таксама жадалі б мець справядліваю гісторыю, пазбаўленую «ідэалагічнай зашоранасці» і ўплыву «пазалітаратурных фактараў».

І, нарэшце, не памылімся, калі сцвердзім, што ў выніках распачатай дзейнасці па стварэнні новай гісторыі заікаўлены не адны навукоўцы. Таму запрашаем да размовы выкладчыкаў вышэйшай шkolы, настаўнікаў, усіх, хто неабякава ставіцца да ўзроўню і аўтарытэту роднай літаратуры.

ДЗВЕ «ГАЛІ»

ЗАМЕСТ РЭЦЭНЗІІ

У 10-м нумары «Полымя» за г. г. бы знарок побач змешчаны два аўтары — аўтары апавяданняў з адною назвай — шанаваны наш класік Янка Брыль і пачынаючы «пострэаліст», празаік Андрэй Федарэнка. Апроч хіба дакладна супалай назвы апавядання — «Галія» — аўтараў яднае бадай толькі мова — усё астатняе надта рознае, каб казаць пра якуюсь «пераемнасць» у літаратуры, «паслядоўны поступ» беларускага пісьменства: розныя эпохі, розныя бачанні свету, дый розныя... самі Галі.

Натуральна, прачытаўшы «Галю» Федарэнкаўскую, я мусіў адшукаць томік Брыля і перачытаць ягоноў, 1953 года нараджэння «Галю», з якой мне выпала азнаёміцца, як памятаю, у школе, у класе ці то 7-м, ці то 8-м. Цікава, што помнае ад таго першага школьнага прачытання ўражанне ад брыльёўскай «Галі» амаль дакладна ўзнавілася і цяпер, пры перачытванні, так бы мовіць, з адмысловаю мэтай...

І ў брыльёўскай «Галі» ёсць «моманцік», што, па сутнасці, абумоўлівае душэўную драму герані, аднак жа застаецца як бы ў цені. «Гэта быў толькі ўступ да вялікага шчасця, што мела прыйсці, што пачалося ў тую ж ноч /курсіў мой. — Ю. З./, калі ён цалаваў яе каля іхняга айна, а Галія закрывала твар рукамі і прасілася: «Сярожа, міленькі, не трэба...» Ды рукі гэтыя яму зусім няцяжка было разнімаць... Прастаялі на снезе амаль да святання. Праз тыдзень Юрачка пайшоў з дзядзькамі... дахаты. І хто мог падумаць, што іх развітанне — навік!.. Цяпер вось стой ды слухай, як за пшаніцай... гудзе яго вясёлы, працавіты трактар. Думаў пра першую радасць сваю, крычы, звар'яець ды крычы, каб успомніў цябе і прыйшоў...»

ТАК думае, падкрэслім, не якаясьці нервічная, неспакойная маладзіца, а — *дарослая жанчына*, маці дваіх, падрослых ужо дзяцей, нястомная працаўніца на гаспадарцы. Але... па волі аўтара шчасце яе пачалося /і закончылася/ у ноч *першых пацалункаў з латвям гарманістам-падлеткам /«ну проста хлопчык».../*, даўно, калі Галія «толькі яшчэ бралася на дзеўку»... І во — з тае пары нейкая метафізічная цяга ў мінулае, у ноч тых першых, салодзенкіх пацалункаў... Безумоўна, гэтакі стан зусім льяга падаць журботна-лірычна, каб у чытача сэрца зашчымяла па герані і яе самотным лёсе.

Па герані, што ў свае «-шчасце» /апавяданне рэалістычнае, таму і яго версіфікацыя мусіць быць «жыццёпадобнай»/, з падрослымі дзецьмі, марыць пра шчасце, якога не было і няведама, ці *магло* быць... Вось яна, сутнасць «моманціка» — неадпаведнасць матыву герані і яго прычынны падставам. Якіясь там пацалунчыкі... Ну, але аўтару першай «Галі», відна, больш рупіла казаць пра сам наяўны стан герані, не дужа суадносіць яго з тымі прычыннымі падставамі, — з тым «моманцікам», ад якога, уласна, і бярэцца «нематываваны матыв» герані. «...Ідзе... У сінім заплямленым камбінезоне, з пшанічным кубам над блакітнымі вясёлымі вачыма... Вось-вось зашалаціць пад яго ботамі росная трава, захрупае жвір каля прызбы, працягнецца да шыбы родная рука, застуквае ціхенька ў шкло і — кончыцца усё... Ідзі, ідзі, я чакаю даўно... ой, даўно!» Не прыйшоў!

Лёс брыльёўскай Галі нагадвае лёс мележаўскай Ганны з «Палескай хронікі»: замуства, лічы, аднолькавае — за нялюбага багача, што «адразае свет звязяў», закрывае на сваім хутары... першы раз «уззяў я ледзь што не сілай»... Ды усё адно, брыльёўская Галія — персанаж магутны, з агромністай унутранай сілай — паколькі сваім «нематываваным матывам» ён запаўняе усё апавяданне, і адно на ім яно і трымаецца. Гэта персанаж жывучы і дзейсны.

...Але прайшло 40 год ад тае, першае «Галі». І вось, праз 40 год, у літаратуру прыходзіць аўтар новае «Галі», «Галі» — II; так бы мовіць, той, колішні аўтар і тая, першая «Галія», на злучцы пакаленняў рэінкарнуюцца ў новае абліччы і — сведчаць новай пісьменніцка-этнічнасці /у сэнсе «прыёму»/ і ўласна-літаратурныя трансфармацыі.

У Федарэнка «аўтар» свядома, без двухсэнсоўнасці, апрыйёрна адмаўляецца ад стварэння «ілюзіі твора». Няма тут ані зачыну, ані «развіцця дзеяння» як такога, ані аўтарскай патэтыкі, уведзенай у кантэкст герані /як у Брыля: «Ідзі, ідзі, дурніца, у хату, дарэмна стаіш...»/. Няма няўлоўнага пазыяганя таго куцага «моманціка», з-за якога касуцца ўсе далейшыя рэалістычна-мастацкія намаганні.

Аўтар «Галі» — II — Федарэнка — зусім згодна нека выказанаму ў інтэрв'ю свайму творчаму прычыпу — «толькі ставіць дыяг-

наз» — ставіць дыягназ, адзіна прыводзячы псіхапаталагічную сімптоматыку сваіх... хутчэй не герояў, а — АБ'ЕКТАЎ. Яны, Галія — 93 і яе супольнік, і кахаюцца не як «героі» — як згледзеныя дзесь у нямым кіно «аб'екты»: без слоў, без пачуццяў, без блізіру летуцення... Можна сказаць, што *эротыкі* ў Федарэнкаўскай «Галі», у адрозненне ад «Галі» брыльёўскай, якраз няма. Эротыкі — у сэнсе мкнучага сюжэт матыву, супярэчнасці, неадпаведнасці, ад якое сюжэт «трымціць» і праз тое трымае ў трымцінні і чытача. У гэтых адносінах Федарэнкаўская «Галія»... ну без могласці, ці што. І сам герой, што зваліўся на Галю — 93 у якасці мужа, дужа выдае на нямоглага мужчыну: ніводнага вялявога памкнення, ніводнай перажытай непрыемнасці /толькі «перад прызывам у армію няўдала вырвалі зуб»/; ніводнай пераадоленай перашкоды, узятая вышыні /і нават жонка — Галія — як сама прыплыла ў рукі, разам з кватэраю.../.

Затое «моманцік», моманцік які! Калі ў Брыля ён пададзены скораказам, амаль незаўважна, то ў Федарэнка ІІН займае пярэдні план, знарочаста выводзіць ў якасці лейтматыву... Брыльёўскай Галі мроіцца «сіні заплямлены камбінезон»; у Федарэнкаўскай «Галі» штораг згадваюцца то «паднятыя ногі з бела паскай скуры на левай, дзе падраты капрон...», ЯНА; то «нямецкая афіцэрская форма, вузкая хромавыя боты...», канцлагер, мерседэс... Іна *гэтым* змесце падсвадомасных /лепш, па-дастаўска, скажучы: падпольных/ згадак героя і выбудавана апавяданне. І думай цяпер, чаго ў «Галі» — II больш: літаратуры ці «псіхіятрыі». Прынамсі, мне, пасля томіка Брыля /які чытаўся дзеля параўнання з апавяданнем Федарэнка ІІ/, падумалася перш перачытаць пэўныя артыкулы энцыклапедыі медыцынскай, а не літаратурнай...

Але мне ёсць што сказаць і пра літаратурны вартасці «Галі» — II. Прынамсі, Федарэнкаўская «Галія» мне ўяўляецца даволі ўдалай дэманстрацыяй таго, у што *магла* і ў што змагла ўрэшыць перасці «Галія» брыльёўская — варта было толькі згледзець і гратэскавай гульняй формы вывесці на пярэдні план апавядання той хібны «моманцік» «Галі» — I, такім чынам, *паводле прыёму*, «Галія» — II засведчыла пра з'яўленне ў беларускай літаратуры тэкстаў ПОСТРЭАЛІСЦЫ. /Вал. Акудовіч, стваральнік-алякун літаратурна-філасофскага сшытка «ЗНО» газеты «Культура» /гл. N 5 за г. г./, больш схільны шукаць на Беларусі правы «постмадэрнізм», у тым ліку і ў мастацкай літаратуры, але наш вопыт кажа хутчэй пра звычайны «рэалізм пасля рэалізму»/. Галоўны прычып падбудовы новых тэкстаў — літаратурная іронія, гратэск над тэкстамі папярэдніх, эпохі «сацрэалізму». У чым і пераконваемся на прыкладзе апавядання А. Федарэнка. Не здзіўлюся, калі заўтра Федарэнка ці хто іншы з «маладых» выдаць нешта накшталт гратэск-апавесці ці, яшчэ мацней, гратэск-раманана...

А што «Галія» — II? Вось што канчаецца апавяданне, дык акурта, мабыць, «постмадэрнава»: ніякага табе «завяршэння формы», фінальнага «спадзяванка», гуманістычнага апафеозу. Тэкст «Галі» — II літаральна абрываецца, нечакана, досыць штучна, быццам разломваецца аўтарам, каму гэты «псіхпаталагічны» гратэск нарэшце надакучыў... Мне думаецца, іменна ў гэткай, «бездаламожнай» канцоўцы — выратаванне /літаратурнае/ аўтара. Іначай, можа, засталіся б падставы для «Галі» — III...

Юрась ЗАЛОСКА

Р. С. З задавальненнем «постфактум» пабачыў апублікаваны ў запозненым лістападаўскім нумары «ЛіМа» /19.11.1993 г./ фрагмент новай апавесці А. Федарэнка «Такое кароткае лета /Заліскі пісьменніка» — сцэнарый якой, як выдае, быццам часткова і пацярджанае мой прагноз на апавесць-гратэск... Усё-то, бадай, сведчыць на тое, што наша літаратура развітваецца са сваім мінулым смеючыся. Але ж — ці развітваецца? Ю.З.

НОВЫХ ДЗЁН ЗАГАДКАВАЕ ЗЕРНЕ...

Усё са мной: каханне, боль расстання,
Задуха адзіноцтва па начах,
Гады, з якіх ніводзін не паўстане,
Каб абарваць, або прадоўжыць шлях.

І шлях сціскаецца ў цяжкія колцы
Вакол, усё смялей, усё шчытней,
Нібы ў жыцці, у нашай з ім суполцы,
Ужо нічога не належыць мне.

Мо й не належыць...
Што было — мінула.
На страчаным дарэмна варажыць:
Мець дом яшчэ не значыць
мець прытулак,
Працягваць жыць — яшчэ
не значыць жыць.

Дык што? Скарыцца —
не гадам, дык лёсу
І непазбежнасці зямной цаны?
Не, не, ёсць штосьці большае,
чым россып
Вось гэтых дзён, да горычы зямных.

Іначай бы і ўсмешкай не сагрэцца
Пасля бяссоннай, распачнай начы...
Калі мяне /ці ранак?/ просіць сэрца
Яму — самой сабе! — дапамагчы.

І я ўсміхаюся насустрэч ранку,
Насустрэч тым, хто, як і я, гатоў
Любіць, і верыць новым абяцанкам,
Адкінуўшы цяжкі ланцуг гадоў.

Несмяротнасць душы —
несмяротнасць пакуты,
Што наблізіць да сутнасці вечнага «я».

Дзе тут месца сумненню?
А з кожнай мінутай
Паглыбляецца, шырыцца распач мая.

Несвядома — і усё-ткі
настолькі свядома,
Што, здаецца, чуваць,
як рыдлёўка шкрабе
Пада мною, пад некалі
ўзведзеным домам,
Каб абрушыўся дом,
перш чым час мой праб'е.

Несмяротнасць... Відаць,
не яе я шукаю,
Калі клічу любоў,
хоць да болю люблю
Гэту ззянем прыкрытую
высь небакраю,
Гэту палка адданую Сонцу зямлю.

Хоць да болю люблю
ую прывіднасць дома,
І ўсю бездань святла за сабой,
над сабой...
Несвядома — і усё-ткі
настолькі свядома,
Што за шчасце прымаю загадкавы боль.

Чароўная мелодыя... Гітара...
Забуты спомін пра пяшчоту хваль...
Павольна, спакваля вяртае мара
У пах вятроў захутаную даль.

У гэтай далі, між яе прастораў,
Люструючы зіхненне цішыні,
Яе дыханнем збуджае мора
Ўздымае тоўшчы цёмнай глыбіні.

Рытмічна, ўздых за ўздыхам,
стоги за стогам,
Усё вышэй — насустрэч прамяням,
Каб зліцца з імі,
стаўшы ў міг той Богам,
І даць жыццё, пачатак новым дням.

Ці новым, ці нязнаным...
Круг замкнецца.
І разамкнецца, каб з глыбінь агню
Устала Сонца, стаўшы ў міг той
сэрцам,
Якому зноў агучыць цішыню.

Азвешца неба, зачаруе мара...
Мелодыя любові... Плач гітары...

Цішыня. Цяжкія крокі лёсу.
Водгулле іх, чутнае ў той міг.
Патанаюць, чэзнуць у нябёсах
Птушкі. Потым споміны пра іх.

Потым позірк, які іх праводзіў,
Нават не ўсвядоміўшы тугі...
Што і як там, за мяжой стагоддзя,
За сцяною восеньскай смугі?

Дум трывожных далячынь не верне
/Што з таго, што ў іх тваё жыццё!/.
— смерць.

Новых дзён загадкавае зерне
Выспявае з новым пачуццём.

Пачуццём, якім жыццю прыкрыцца
Ад расчаравання і жуды, —
Хай часова, покуль шчасце сніцца,
Хай наўдачу, покуль малады.

Задумліваць душы...
Самотны пошук выйсця
З чарговае няўдачы, з тупіка,
Дзе пахнуць восенню і прэлым лісцем
І неба, і прастора, і рака.

Рака імгненняў, іх халодных бліскаў,
Якімі вецер студзіць не пагляд,
А вуліцы, муры старога Мінска,
Як век назад, як шмат вякоў назад.

І не імкнуся адагрэцца ў мары,
І не прашу, каб спомін адпусціў,
Хоць што мне ў тых вяках,
у іх абсарах,
Як і свайго жыцця не абысці?

Сцяна вакол. Высокая. Глухая.
За ёй, паблізу недзе,
ходзіць смерць...
Няўсцёрп глядзець, як неба патухае,
І трэба, трэба ўсё-такі глядзець.

Плоць і душа...
Душа і даль скразная...
Мне выбіраць. Урэшце, мне самой.
Хоць знаю: ні ў адной з іх не пазнаю
Сябе, воль гэту, што цяпер са мной.

Перада мной! — у глыбіні люстэрка,
У сучасках, акрэсленых сцяной,
Ці /што адно і тое ж/ паняверкай,
Знаёма зямной ці незямной.

Чым даламожаш тут? Якой парадай,
Як паміж намі — не гады, вякі
Неразумення, нелюбві, няпраўды?
На ўзмах рукі — такі ж ўзмах рукі...

На ўсмешку — тая ж,
з выклікам, усмешка,
Што сведчыць пра адчай, стары адчай:
Лёс не збліжае, а разводзіць сцэжкі,
Хоць час даўно ўжо хлынуў цераз край.

Хоць не імгненне, а жыццё пражыта,
Каб гэтак воль, спаткаўшыся з сабой,
Маўчаць, і жалкаваць
не аб нязбытым —
Аб недасяжным для душы слабой.

Колькі трэба прайсці,
каб дайсці да любові?
Як любіць, каб усіх
гарапашных сагрэць?
Вечнаіснае, Божае, яўлена ў Слове,
Што адкрые — далёка не кожнаму
— смерць.

Можа, і мне не адкрые:
слабая, грашыла...
Сярод бед і няшчасцяў, сваіх і чужых,
Не заўважыла нават, калі завяршыла
Круг спакусы і страт,
ад мяжы да мяжы.

Першы круг...
Ён не стаў, ён не стане апошнім
Воляй Божай, якую я чую ў сабе,
Значыць, трэба ўзараць
апусцелыя пошні,
Каб пасля, па вясне,
не спазніцца ў сяўбе.

Не спазніцца — і ў цёмную,
цёплую глебу
Кінуць зерне, сабранае мной за жыццё,
Каб у новым калосі, асветленым небам,
Жыў, ажыў і прадоўжыўся век малады.

Абрыўкі думак, чутых падсвядома,
Ашмошце згадак, павуцінкі сноў
Ганяе вецер па пустому дому
На злеме ўсіх дарог, усіх часоў.

Хто знае, чый ён, хто ў ім гаспадарыў,
Пакуль не кінуў спомінам сваім?
Воль-воль праломіць дах цяжкая хмара,
Навіслая ўсім цяжарам над ім.

Над ім... Над намі ўсімі,
над натоўпам,
Што не цікаўнасць,
страх прыгнаў сюды,
Страх перад караю, перад патопам,
Міфічным і магчымым, як тады...

Пагроза ёсць. Яна ад сценаў гэтых —
Па злему — перакінецца на нас,
Калек і дурняў, непатрэбных свету
Ні ў жыты век, ні ў іншы, новы час.

Спужаныя нязвыкласцю работы,
Хаваемся ўначы, чакаем днём...
Не, каб узяцца гуртам і ў ахвоту:
Яшчэ ж стаіць, не абваліўся дом!

У самы чорны дзень, у цемры свецяць
Не словы, а застылы ў іх агонь:
Любіце ўсё і ўсіх на гэтым свеце,
Так, як любілі б Госпада свайго!

Усё і ўсіх, хоць гэта і няпроста
У век, так шчодро ўспоены крывёй,
Што калі штосьці і люструе прастрань,
То толькі кроў на квецені жывой.

На квецені, якой адорваў памяць
Людскі адчай /ці ж мне
яго не знаць!/
Завее шлях гадоў цяжкая замесь,
Перш чым паспею ўсё яму сказаць,

І што — усё? Аддыхае дасвеце
Мо жменьку слоў,
мо толькі іх агонь:
Любіце свет і ўсё і ўсіх на свеце
Так, як любілі б Госпада свайго!

Валеры ПАЗНЯКЕВІЧ

а іншым
ён уявіцца гайнэй.
Мой млечны шлях
вядзе з вараг у грэкі.
Мой кожны крок
ляжыць праз Беларусь.
Дзе сэрца скарб —
лясы, азёры, рэкі...
Яны тугу
з сабою забяруць.

Ляплю з малекул літар
Радкі, куплеты, вершы.
Мой келіх не адліты,
Хоць выпіты не першы.

Лаўлю ад ліры гукі
І ад зямлі натхненне.
Паэзія прынуці
Не пражыве імгнення.

Яна ад болю сэрца,
Пяшчоты і каханія
Зязюляй адзавецца

І паляціць у ранне.
Туды, дзе вецер жвавы
Пляце бярозам косы,
Дзе весяліцца травы
І ападаюць росы.

О дзе ж вы, рыцары зямлі,
Дзе вашы коні і даспехі?
Вы гонар продкаў прадалі,
Што за зямлю ў баях палеглі.

Вы прагулялі, прапілі
Бацькоўскі кут, Айчыну, маці.
О, дзе ж вы, рыцары зямлі?
Устаньце ўрэшце, годзе спаці!

Кахаю не цябе, а маладосць.
У ёй — жыццё. Мелодыя Сусвету.
Кахаю не цябе, а весялосць,
Птушыны спеў і выспелае лета.

Імкнуся зразумець матыў жыцця
І прыгажосць зямлі свае — Айчыны.

Іду туды, дзе святасці працяг,
Дзе паважаць саміх сябе вучылі.

Мне хочацца вярнуцца ў стары горад
І пахадзіць да ранку брукаванкай.
Дзе брук пераклікаецца з падковай,
Дзе ззяла сноў ліхтарня — калыханка.

Мне хочацца вярнуцца ў стары горад,
Дзе не гулі машыны і трамвай;
Дзе быў найлепшым голуб паштальёнам;
Дзе цэрквы і касцёлы будавалі.

Мне хочацца вярнуцца ў стары горад,
Зайсці ў карчму, гуляць і весяліцца,
Забываць пра ўсе клопаты і гора,
Вады святой крынічнае напіцца.

Мне хочацца вярнуцца ў стары горад,
Дзе сноў маіх не згінула надзея;
Куды вяртацца нам яшчэ не сорам;
Дзе крыж святы пад прэмнямі ірдзея.

Мой маладзік
уздыдзе порсткай поўняй
і праплыве бы човен над зямлёй.
Камусьці здасца
вобраз той
Пагоняй,

РАННЯЕ СЕКСУАЛЬНАЕ ВЫХАВАННЕ

Галоўны ўрач шыракапрофільнага дыспансера здраўдзі сваёй палубоўніцы Святлана Нічыпараўна нечакана, без усялякіх на тое падстаў і прычын. Зняваная палубоўніца цвёрда вырашыла хоць якім-небудзь чынам ды адпомсціць яму.

Усё прыпала, лічы, на адзін дзень. Дзяржава толькі-толькі абвясціла суверэнна і незалежнасць, увяла нешта кітаптам уласных грошай і з аспярожнасцю і неахвотка дазволіла кіраўнікам распісаць бюджэт сваёй устаноў як бы самастойна і як бы пры ўскосным наглядзе чыноўнікаў з міністэрстваў. Патрабавалі, праўда, у час рэформ пераходу да рынку, разбурэння дзяржаўных

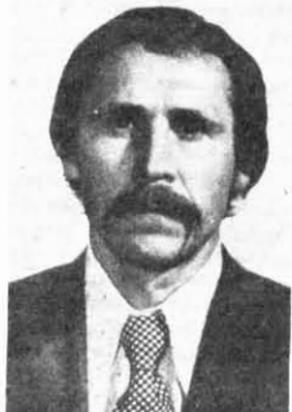
шыню бралі на такі высокі пост, перахапіла дых, яна напалохалася, баялася, каб ад узнерванасці не напаў на яе панос. Аднойчы такое здарылася з ёй, калі пятнаццацігадовая дачка не прыйшла начаваць.

Калі атрымоўвала ў касірку грошы, вачам не паверыла: «Няўжо яна, простая медсястра з дваццацігадовым стажа, якая не надта каб была загружана работаю, трымае ў руках паўторы грошай, суму ўдвая большую, чым у вядучага хірурга-анколага, які адзіны на ўсю рэспубліку мае званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі?» Прыехалі неяк немцы — прывезлі гуманітарную дапамогу. Яна яшчэ тады не ведала, што амаль усю гэтую дэфіцытную імпартуху галоўны праз падстаўных фірмачоў перапраўляе ў Літву ці ў Польшчу. І яе трохі далучылі да гэтай доларавай справы. За яе маўчанне і ста-

— як-ніяк, быў удвая старэй за Марыну, але ж упарта не мінаў кабінета медстатыстыкі, каб забегчы хоць мімаходзь. «Што ў вас? Як наша Марынка? Ці не цяжка адразу пасля інстытута? Не крыўдзіць калегі?» Марына, чырванючы, адказвала, што ўсё добра і ўсё ў яе ладзіцца. Вось і вырашыла Святлана Нічыпараўна, каб ён, крывасмок, не завалодаў сціплай і паслухмянай дзяўчынкаю з шэрымі, як бы вечна санлівымі вачыма, алярэдзіць ненавіснага здраўніка.

«Трэба яе так прасвятліць, так напалохаць, так настроіць супраць, каб яна абыходзіла за тры кіламетры гэтую пачвару, брыдоту, ад якой патыхае потам і старасцю, нягледзячы на французскую туалетную вадку». І Святлана Нічыпараўна паступова наблізіла памяркоўную і паслухмяную Марыну да сябе, запрашаю-

Георгій МАРЧУК

«ХАОС»

З НІЗКІ АПАВЯДАННЯЎ

адміністрацыйных структур кіравання, не вельмі настойліва.

Хітраваты галоўны ўрач Дубоўскі адразу ўцяміў, што неабавязкова ствараць камерцыйныя фірмы ці малыя прадпрыемствы з абмежаванай адказнасцю, — можна грэць рукі, ногі і спіну і пад дахам незалежнага і суверэнага дыспансера. Ён, на прыкладзе іншых, утварыў і сваю тройку — з самога сябе, галоўнага бухгалтара і начальніка аддзела кадрў. Усё яшчэ жылі там, у мінулым, з ілюзіяй нібыта паўсюднай сацыяльнай справядлівасці, а ён, добра засвоіўшы галоўны пастулат сённяшняга імпульсу жыцця — разбагацець любымі сродкамі, спадшчыка кіраваў імі. А яны? Яны ўсё яшчэ з адрыжкай ідэйнасці спадзяваліся і верылі ў закон і праўду, губляючы з кожным днём права голасу і права пратэсту. Усё хутка ўцямілі: далі табе стаўку, паўтары — і маўчы, не капаі яму, не цікаўся, чаму іншы атрымлівае больш за цябе, бо выпрочы за браму, і шукай тады кавалак хлеба, як спялы выйсця з лабарынту.

Беручы Святлану Нічыпараўну да сябе ў штат, чванлівы, саманадзейны як фюрэрчык, нізкарослы галоўны ўрач мякка-павучальна, як следчы, які добра ведае ўчынкі палазраваемага ў злачыстве, папярэдзіў, што з задавальненнем бярэ да сябе такую мілую сімпатычную жанчыну, за якую прасілі /прасіла былая аднакласніца Святлана, загалчыца аддзела аховы здароўя ў гарвыканкоме/, і што ў такі складаны час пераходу да капіталізму ён дае ёй аж тры стаўкі! У Святланы ледзь хапіла сіл, каб дакрануцца да выбеленых на салому валасоў — ёй падалося, што яна васьць-васьць страціць прытомнасць.

«Божа, Святая Маці Марыя, — успомніла яна словы малітвы сваёй бабулі ў мястэчку, — няўжо яшчэ не зьявіліся такія добрыя, чулыя, справядлівыя людзі? Такі бескарэслівы, сам падаў мне руку дапамогі». Яна гатовая была прытуліць да грудзей яго злыселею галаву і палаваць з удзячнасцю.

— Сядайце. Я не такі грозны і страшны, як усім падаецца ў дыспансерах. Так. Здраецца, я прыходжу за пяць мінут перад пачаткам работы, каб правярць дысцыпліну, але ж гэта толькі ў дні перад размеркаваннем прэміі. Ад «каждога по способности, каждому по труду» — гэта застаецца там, з Леніным і Гарбачовым ды іншымі балбесамі, якія лізалі ім задніцы. Цяпер іншае. Жыві сам і дай жыць другому. Поўную стаўку даю вам, як старшай медыцынскай сястры дыспансера, паўстаўкі будзеце мець — як звычайная медсястра на маім прыёме і стаўку дам, як загалчыку архіва медрэгістрацы. Дарэчы, аб архіве нават ніхто і не ведае. Я збіраю ў сваё акружэнне толькі адданыя мне людзей, такі мой прыныш. Пры буржуазных адносінах, да якіх мы скіраваны цывілізаванай Еўропаю, не прынята на людзях гаварыць, хто за што, колькі і дзе атрымлівае грошай.

У Святланы Нічыпараўны, якую ўпер-

ранне падараваў ёй Дубоўскі світэр з ангорскай воўны, доўга гладзіў яе пухля, кароткія пальцы. Частавалі замежных дараносцаў. Пілі па-чорнаму. Чырваначокія немцы ўціліся на славу, праводзілі іх да мікрааўтобусіка, пасадзілі і яшчэ, стоячы на ганку, доўга пасылалі ім услед папалункі ды махалі рукой. Ён пахваліў яе за культуру і багацце стала. Зноў падняліся да яго ў кабінет. Дубоўскі замкнуў дзверы, пасадзіў без слоў Святлану да сябе на калені і паглядзіў сваёй кароткай ручкаю яе грудзі. Яна, шчаслівая, так ужо яго абдымала, так цалавала, нібыта ад гарачыні гэтых папалункаў залежала ўсё яе далейшае жыццё. З таго дня і пачалося. Ён толькі нагадваў ёй пра сябе тэлефонным званком /здаралася, і не толькі пасля семнаццаці гадзін/. І яна, усё разумеючы, палымалася да яго на другі паверх, як на пачэсную работу.

Яна нават не паспела прывыкнуць да яго, не тое каб пахакаць, як прыйшоў гэты чорны для яе дзень. Яна сама, сама накінула ўдаўку на сваё адносна спакойнае, бесканфліктнае, сытае жыццё. Святлана прывяла на паўстаўкі сваю даўноўню знаёмую — кардыёлага Тамарку. У той дзень якраз прыехалі амерыканцы. З той жа гуманітарнай дапамогай: аднаразовымі шпрыцамі. Галоўны са штучнай зацікаўленасцю цыгаў іх, абыжавых, з кабінета ў кабінет і ўсё плакаўся /навучыўся/, выклічваючы наборы для хірургічных кабінетаў, каб потым з наварам іх збыць. Хваліў Амерыку, Буша, буру ў пустыні і чорт ведама што. Высветлілася /зноў жа, падказала Святлана/, што новы кардыёлаг някеспка ведае англійскую мову. Галоўны неадкладна ўключыў яе ў склад дэлегацыі ад дыспансера на міжнародны семінар эндакрынолагаў — хоць ні ён сам, ні яна не мелі аніякага дачынення да эндакрыналогіі. Але было гэта надта ж прэстыжна, з багатым банкетам у шыкоўнай зале эскавінскай гасцініцы. Раней на падобныя семінары ды сімпозіумы хадзіла лагодная і паслухмяная, як сякера, Святлана Нічыпараўна.

Не надта аспярожная, гаварлівая Тамарка сама ж і адкрылася сяброўцы, што пераспала без комплексу з галоўным урачом. Усю ноч няшчасная Святлана не спала — гэтак расхвалывалася, і на ўсё астатняе жыццё ўзненавілася Тамарку. Больш за ўсё ёй было шкада трох ставак і той улады над паніклымі і заняндбанымі ад чакання галоты супрацоўнікамі дыспансера. Густой помстай напоўнілася яе сэрца і да галоўнага віноўніка яе гора. Забралі ад яе стаўку загалчыцы архіва рэгістрацы. Паніклая духам, саромеючыся сустрэцца вочы ў вочы з супрацоўнікамі дыспансера, Святлана Нічыпараўна выношвала, між тым, план сваёй помсты былому палубоўніку, які больш не запрашаў яе да сябе.

Вопытная старшая медсястра заўважала, што Дубоўскаму надта ж падабаецца Марына са статыстыкі — дзяўчына знешне сціплай, з доўгай касою. Ён, як яна заўважыла, шукаў падыходы, трохі саромеючыся свайго ўзросту

чы яе раз-пораз на каву. Дзяўчына падалася ёй і чулай, і даверлівай, і тактоўнай. Святлана Нічыпараўна адкрыла ёй сваю тайну: пра сваю былую сувязь з галоўным і пра подлы ўчынак сяброўкі-кардыёлага.

— Ты глядзі, якая спрытная, — адказала Марына, выказерушы свае невыразныя шэрыя вочы.

— Яшчэ якая! — падхапіла Святлана Нічыпараўна. — Напачынала на ўсіх грошай і паехала на экскурсію ў Турцыю. Ты бачыла на ёй скураную куртку, вышытую шоўкавай ніткаю на рукавах, плячач?

— Ну.

— Дык гэта ж яна, бессаромніца, каб атрымаць яе, лягла ў ложак з гаспадаром крамы ў Стамбуле, пакуль сяброўкі чакалі яе ля ўвахода! О, да чаго нас давалі, як нізка палі нашы жанчыны! Насупраць, з другой крамы, як клікаў яшчэ адзін гаспадар, але — не пайшла, спяшалася на аўтобус.

— І яна мне агідная, — перакрывілася Марына.

Яны ў паразуменні, у аднасці душ з асалодаю пілі каву, глядзячы ў акно, пад якім, ля ўвахода ў дыспансер, стаялі два студэнты і запрашалі супрацоўнікаў паставіць свой подпіс на дакуменце, які заклікаў правесці рэфэрэндум аб роспуску парламента. Але ніхто не ставіў: галоўны папярэдзіў, што кожны, хто падпішацца, трапіць пад скарачэнне.

Святлана Нічыпараўна і Марына маўчалі, засяроджана думалі пра адно і тое ж — яны зайздросцілі кардыёлогу.

«Дурная! Гэта ж колькі можна было адхапіць такім чынам у Стамбуле куртак? Азалаціцца за іх тут можна было б! Не менш трох», — думала Святлана Нічыпараўна.

«Ідыётка дзеравенская! На халыву вырвалася ў Стамбул... Ды каб былі ў мяне долары на дарогу!.. Гэта ж можна на халыву пяць, шэсць куртак прыперці, — сумавала Марына. — Трэба будзе, пры выпадку, падаць гэтага старога казла, які ўяўляе сябе маладым жарэбчыкам. Добра, што гэтая авечка мне ўсё адкрыла. А я думала, і чаго гэта ён чапляецца да мяне?.. За нейкую гадзіну шэсць куртак... Ідыётка! Дурная баба!» — І яна зноў вярталася ў думках да таго, што найбольш трывожыла.

Над дыспансерам, у пасвятлелым небе, ляцела чарада дзікіх гусей. Вярталіся з зімоўкі ў родны кут. Рэдкая з'ява — гусі ў небе над горадам.

Аднак птушкі не цікавілі субяседніц.

МАРЫЯ, ЦЁТКА МАНЯ, БАБА МАША

Без перабольшванняў скажу: калі б яна толькі захачела, дык, яй-богу, і на лёдзе ў яе жыта расло б. Цяпер ёй пяцьдзесят, але яна заўсёды, паверце, была такой учэпістай, ушпнай, здольнай да ўсялякай работы жанчынай. Бацькі, якія перажылі дзве рэвалюцыі і тры вайны, далі ёй традыцыйны для палескага мяс-

тэчка пасаг: пасцель, алзежу, дыван і, на той хрупчоўскі час, вельмі невялікія грошы. Усё, што яна сёння мела, чым валодала на зайздросць астатнім, нажыла разам з рахманым і паслухмяным мужам сама.

Яна, Марыя, увайшла ў рыначныя адносіны задоўга да іх афіцыйнага абвясчэння. Пыгаецца, як увайшла? Проста. Вы маеце вішнёвы сад і яна яго мае. Вы сабралі два вядры вішань, натаміліся і павезлі іх аўтобусам у мястэчка на базар, бо каму ж у вёсцы прадаваць, а ў мястэчку жыве пралетарый, які свайго садка не мае. Што робіць Маня? Яна з вечара збірае тры вядры, а раніцою з чалавекам паспявае наравіць яшчэ адно і з чатырма вёдрамі выбіраецца да мястэчка. Але як? Проста. Нясе напачатку два вядры метраў пяцьдзесят, ставіць на зямлю, вяртаецца і забірае астатнія два вядры, якія пакінула на дарозе. Так чаўнаком да рынку і дабіраецца. Яе канкурэнты ў кулак пасмейваюцца, але ж яна прадае чатыры вядры вішань, а яны — два, яна забірае ў іх пакупнікоў.

Як не было ёй роўні ў працы, так усе пасавалі перад ёй у дні фестываляў і вяселляў. Хто толькі не спрабаваў саборнічаць з ёй! Украіна, а яна пачынаецца адразу за Гарыню, лічы — за пяць кіламетраў ад Манінай вёскі, ужо як праслаўлена сваімі галасістымі цёткамі, — і што? Выпадла сустрэкацца на вяселлях талентам і з таго і з гэтага боку ракі, дык, паверце, не знаходзілася маладзіцы, каб магла на роўных супрацьстаяць жыццёлюбству і таленту Мані. Музыкі выдыхаліся, не пры нас кажучы, хоць вадой іх адлівай, а яна — у самым дарагім пляшці, у італьянскіх туфлях — новую прыпеўку распачынае. Трэба пяцьдзесят прыпевак — праспявае паўсотні, сотню, а хоць дзве. Такой васьмелай, спыртнай, вострай на язык, адкрытай да людзей была яна ад маладых гадоў. Нічога не змяніла яе: ні калі выйшла замуж за Слану, ні калі дзяцей нарадзіла, калі бабай Маняй стала. Ні абставіны, ні галы, ні цяжкасці, ні адноснае заможнасць не памянялі яе дух, характар.

— Ай, адчапіцеся. Люблю жыць каб мне зайздросцілі, а не каб я зайздросціла, — часам паўжартам адказвала Маня.

Нідзе яна, здаецца, не губляла гэтага пачуцця гумару і мяккай іроніі да ўсяго. Нават на могільках. Праводзіла да апошняга спачыну і далёкіх сваякоў свайго чалавека і старых аднавіскаўцаў, спачувала аднолькава ўсім і плакала па нябожчыку. Пасля пахавання яшчэ доўга хадзіла з сяброўкамі-суседкамі па могільках, прыпыняючыся амаль ля кожнай магілы і згадваючы тых, хто ў ёй ляжаў.

— Пабач, пабач, о Вася ляжыць! Адкраў сваё, небарачка. Парасяты на ферме радуоўца — няма Васі, няма каму іх красці.

— А гэта о Каленік? Сіла нябесная, — Маня не забывала перахрысціцца, — адпіў сваё.

— Давай яшчэ дзеда Яўхіма праведзем. Адкурый сваё. Бач, і на магіле табака расце. О, малайчына баба, велала, што пасадзіць.

— Гэта ж Яська. Ну, што, утаніўся. Сядзеў на маім беразе ды піў. Кажу, не пі ты гэтае чарніла, мой чалавек не п'е, і ты не пі, бо сядзеў у лодку і ўтонеш. Пайшла я карміць парсючкаў. Вяртаюся — аж крычаць: Яська ўтануў! О, госпадзі! Вечны пакой.

— А вунь мой аднаголак. Адгуляў сваё. Як памёр, дык ужо і ўдоў нашых няма каму пашчупаць. Але ж, ляжыць каля прыгожай маладзіцы. От, халера, і тут сваё не ўпусціў! Ой, няхай Бог бароніць нас... Яны ж як чапелі, так і жылі...

Хадзілі так жанчыны за Маняю па могільках, усміхаліся нават, забываючыся на тое, дзе знаходзіцца, нібыта з жыўымі размаўлялі, дзякуючы Мані. І смех, і грэх. А што зробіш? Такая ўжо Маня, такой удалася. І чорта запражэ ў аглоблі.

Камета нейкая праявілася над зямлёй. Нечакана чалавек яе — галоўны бухгалтар калгаса — моцна захварэў: так сэрца прышчынула, ледзь уратавалі ў раённай бальніцы. Праз паўгода выйшаў на службу, але нядоўга з тымі таблеткамі пад языком прахадзіў — памёр сярод ночы, калі ўсё спалі. Удзень, пэўна, Маня не аддала б яго смерці.

Пахавалі яе Слану ўвосень. Прыціхла Маня ўся, схуднела нават, замаркоцілася, аж не пазнаць. Яшчэ па інерцыі круцілася на гаспадарцы за дваіх, але ўжо былой цікавасці і ўпэўненасці ў вачах не было. Часта хадзіла на магілу пасядзець ля мужа. Моўчкі, як усе, ціха плакала, папраўляла магілку і разам з другімі жанчынамі-ўдовамі нетаропка вярталася ў вёску, да сваёй прыгожай, мураванай пабеленай хаты. Ніхто больш ніколі не чуў яе трапнага, аптымістычнага, гарэзлівага слоўка ў бок тых, хто ляжаў побач з яе мужам.

«СТАНПРАБЛЕМЫ ПЕРСПЕКТИВЫ»

ПАСЛЯСЛОЎЕ ДА УСЕБЕЛАРУСКАЙ ТЭАТРАЛЬНАЙ КАНФЕРЭНЦЫІ

На першы погляд, сабраць разам некалькі дзесяткаў чалавек і назваць гэта Усебеларускай канферэнцыяй — ёсць у пэўным сэнсе саманадзейнасць, якая мяжуе з самазванствам. Але гэта толькі на першы погляд. Наш тэатральны свет досыць вузкі, і ў пансіянаце СТД, што ў Астрашчым Гарадку, за невялікім выключэннем сабраліся менавіта тыя, хто, як ні напышліва тое гучыць, вызначае сёння ўзровень тэатральнай справы на Беларусі: рэжысёры, адміністратары, драматургі, супрацоўнікі Міністэрства культуры, акцёры, сцэнографы, крытыкі. Думаецца, спаткаўшыся такім колам, дзе ўсе ўсіх не адзін год ведаюць і за кожным — пэўны жыццёвы і творчы досвед, можна, не губляючы шмат часу на высвятленне пазіцый, грунтоўна абмеркаваць тую ці іншую праблему з жыцця агульнай тэатральнай сям'і. І нават сёе тое вырашыць, калі, вядома, праблема тая — з разраду вырашальных.

Гэтым разам паўнамоцны тэатральны парламент прыняў да разгляду фантом, «воблака ў штанах», а менавіта — пытанне «Тэатральнае мастацтва Беларусі і праблемы нацыянальна-культурнага Адраджэння». З дакладам «Сучаснае тэатральнае мастацтва Беларусі: стан, праблемы, перспектывы» выступіў доктар мастацтвазнаўства Рычард Смольскі. Доклад атрымаўся змястоўным і ўсеаб-

дымным — ад аналізу грамадска-палітычных працэсаў і пастаноўкі задач нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва да перагляду ролі і месца Валерыя Раеўскага ў гісторыі беларускай сцэны... Трэба шчыра прызнаць, што ўсяго толькі пяць гадоў назад падобны доклад зрабіў бы сапраўдную рэвалюцыю.

Потым удзельнікі канферэнцыі пачалі агульнымі намаганнямі аналізаваць стан, праблемы і перспектывы далейшага развіцця тэатральнай справы, вызначаць ролю, месца і значэнне сцэнічнага мастацтва ў сучасных працэсах нацыянальна-культурнага Адраджэння. Вядома, гэтую звышзадачу ўдалося вытрымаць не ўсім з трыццаці прамоўцаў, некаторыя з іх разважалі, дзяліліся з калегамі набалелым, адчутым ці асэнсаваным. А ўвогуле ўсё ішло ў звыклым рэчышчы шматгадовых традыцый правядзення канферэнцый, пленумаў, семінараў і г. д. Неўзабаве пачало высвятляцца, што тэатральнае мастацтва Беларусі мае цяперашні стан, мноства праблем і пэўныя перспектывы. Заставалася замацаваць гэты плён калектыўнай думкі ў выніковым дакуменце.

Вось ён, перад вамі.

Натуральна, цяжка патрабаваць дасведчанасці ў працэдурных тонкасцях ад майстроў яркіх імпрывізацый, вытанчаных мізансцен і машабных пастано-

вачных рашэнняў. Натуры творчыя і далікатныя, яны, вядома ж, грэбуюць фармалізмам і казёншчынай. Але мне ўсё ж вельмі хочацца, каб гэтую рэзалюцыю хоць бы раз, нарэшце, прачыталі менавіта ўдзельнікі канферэнцыі — тыя, хто прыняў яе «на слых», без абмеркавання і галасавання, што называецца, кансенсусам.

І мне цяжка паверыць, што пасля нават павярхоўнага знаёмства з тэкстам дакумента не ўзнікну пытаньняў, нахшталь: навошта гэтая «аптымістычная трагедыя» прэамбулы і палітінфармацыя першага і другога пунктаў? Што азначае ў пункце трэцім фраза «патрыятычна-грамадзянскае разуменне свабоды творчасці»? Чаго ў рэзалюцыі больш — кан'юктурнай траскатні ці сэнсу? Каго і да чаго яна абавязвае? І, нарэшце, ці не сабрацца зноў у тым жа складзе для сапраўднага абмеркавання прапановы, выкладзеных у пункце чацвёртым, — наколькі вядома, сярод тэатральнай грамадскасці няма пакуль адзінства на гэты конт?

Андрэй ГАНЧАРОВ

P. S. Усё напісанае тут прашу разглядаць як «рашучае пераадоленне рэцыдываў канфармізму».

A. G.

Р Э З А Л Ю Ц Ь Я

УСЕБЕЛАРУСКАЙ ТЭАТРАЛЬНАЙ КАНФЕРЭНЦЫІ «ТЭАТРАЛЬНАЕ МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ І ПРАБЛЕМЫ НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАГА АДРАДЖЭННЯ»

У часы гістарычных зрухаў і катаклізмаў, рэвалюцый і іншых кардынальных пераўтварэнняў ладу жыцця, перад грамадствам, дзяржавай, чалавекам /а тым болей Мастаком! / паўстае шмат складаных, супярэчлівых праблем і пытанняў, на якія вельмі цяжка адразу знайсці грунтоўныя і дакладныя адказы.

Так і сёння, у першай палавіне 90-х гадоў, узнікла ўнікальная гістарычная сітуацыя, абумоўленая распадам вялікай дзяржаўнай супольнасці — Саюза ССР, і нараджэннем новых маладых дзяржаў, сярод якіх і наша Рэспубліка Беларусь. Аб'ектыўна гэты падзеі сучаснікам надзвычай складана адразу зразумець, ацаніць, усвядоміць, асэнсаваць. Але ход жыцця няёмковы, ён ужо зараз патрабуе пэўных адказаў на многія пытанні, патрабуе неадкладных рашэнняў, у тым ліку і ў той сферы, якая стала для ўсіх нас — тэатральнае дзеянне — справай не толькі прафесійнай, але і жыццёвай.

Абмеркаваўшы шырокае кола надзменных праблем сучаснай тэатральнай культуры Беларусі ў кантэксце сённяшніх працэсаў нацыянальна-культурнага адраджэння і дзяржаўнага будаўніцтва, што адбываецца зараз на абсягах нашай Бацькаўшчыны, удзельнікі Усебеларускай тэатральнай канферэнцыі прышлі да наступных высноў, ідэй і прапановы:

Па-першае

Дзеянне тэатральнага мастацтва Беларусі сёння:

— усведамляе сваю прафесійную і грамадзянскую адказнасць у сучасных варунках грамадска-палітычнага, сацыяльна-эканамічнага і нацыянальна-культурнага жыцця, скіраваных на дасягненне галоўнай мэты — будаўніцтва незалежнай, суверэннай, нейтральнай, дэмакратычнай Рэспублікі Беларусь, у якой будзе панавача асноватворны гуманістычны прынцып: дзяржава для чалавека, а не чалавек для дзяржавы;

— падтрымлівае ідэй прыярытэтаў нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў, паслядоўнай, разумнай і няўхільнай палітыкі беларусізацыі;

— разумее працэс культурнага абнаўлення Айчыны як гарманічнае развіццё культур усіх народаў Беларусі ў кантэксце дзяржаўнай палітыкі беларусізацыі, у рэчышчы славянскай, а таксама еўрапейскай і сусветнай культур.

Па-другое

Сёння дзеянне тэатральнага мастацтва стаяць перад аб'ектыўнай неабходнасцю знайсці сваё дакладнае месца, вызначыць і усвядоміць уласную ролю:

— у сучасным духоўным жыцці грамадства, у справе ўмацавання неперыходзячых маральных каштоўнасцей, свярджэнні гуманістычных ідэй прыярытэтаў праваў чалавека;

— у суверэнізацыі Беларусі, будаўніцтве унітарнай дэмакратычнай, нейтральнай дзяржавы;

— у беларусізацыі грамадства, нацыянальна-культурным адраджэнні, развіцці нацыянальнай свядомасці, патрыятызму, умацаванні дружбы і еднасці народа Беларусі.

Па-трэцяе

Наспелымі задачамі ў сённяшнім тэатральным жыцці з'яўляюцца:

— стварэнне атмасферы і ўмоў для свабоднага творчага саборніцтва розных мастацкіх ідэй, стыляў, напрамкаў;

— рашучае пераадоленне рэцыдываў канфармізму, кан'юктурны, штучнай палітызацыі і іншых маральных кампрамісаў, якія не дазваляюць мастаку быць да канца сумленным і адказным перад глядачом;

— паслядоўнае свярджэнне ў сцэнічных творах адвечных агульначалавечых каштоўнасцей, ідэй дэмакратызацыі і гуманізму.

Па-чацвёртае

Удзельнікі канферэнцыі звяртаюцца да Міністэрства культуры і СТД Беларусі з ідэяй падрыхтаваць і паслядоўна ажыццявіць глыбокія тэатральныя рэформы з улікам сучасных рэалій жыцця, нацыянальных традыцый, уласнага вопыту і вопыту іншых сцэнічных культур свету. Галоўна мэта рэформы — даць новы магутны імпульс для развіцця тэатральнага мастацтва. Адна з надзменных задач рэформы — стварэнне ўмоў для існавання разнастайных мадэляў тэатраў /дзяржаўных, муніцыпальных, грамадскіх, прыватных, антрапразнерскіх, акцыянерных і інш./.

У выніку рэформы таленавітым мастакам павінна гарантавацца неабходная дзяржаўная падтрымка для плённай творчай дзейнасці, пошукаў і эксперыментаў.

Першымі крокамі ў падрыхтоўцы тэатральнай рэформы могуць быць:

— распрацоўка навукова абгрунтаванай канцэпцыі развіцця беларускага тэатра ў пераходны перыяд;

— падрыхтоўка праекта Закона аб тэатральным мастацтве;

— атэстацыя ўсіх дзяржаўных тэатраў, наданне ім на пэўны час /4—5 гадоў/ адпаведнай катэгорыі /акадэмічны, рэспубліканскі, абласны, муніцыпальны і г. д./;

— атэстацыя тэатральных кіраўнікоў /дырэктары, галоўныя рэжысёры і мастацкія кіраўнікі, галоўныя мастакі і іншыя галоўныя спецыялісты/;

— выпрацоўка новых прынцыпаў дзяржаўных датацый;

— паступовы перавод усіх труп дзяржаўных тэатраў на кантрактную аснову.

Па-пятае

Удзельнікі канферэнцыі лічаць неабходным і карысным для творчага працэсу рэгулярнае правядзенне ўсебеларускіх тэатральных канферэнцый /адзін раз у 2—3 гады/. У перыяд паміж такімі канферэнцыямі мэтазгодна арганізуюць спецыяльныя семінары, лабараторыі, сімпозіумы па асобных надзменных праблемах тэатральнага мастацтва. У прыватнасці, патрабуюць спецыяльнага дэталёвага абмеркавання наступных праблем творчага жыцця:

— стан і перспектывы беларускай рэжысуры;

— шляхі развіцця нацыянальнай драматургіі;

— тэатральная эканоміка;

— роля і месца СТД у сучасным тэатральным працэсе;

— беларускі дзіцячы тэатр: шляхі развіцця;

— міжнародныя тэатральныя сувязі;

— беларуская акцёрская школа;

— студыйны рух.

Па-шостае

Удзельнікі канферэнцыі просяць Міністэрства культуры разгледзець і вырашыць надзённае пытанне аб стварэнні ў сістэме МК РБ асобнай структуры з мэтай паляпшэння работы з аўтарамі, арганізацыі інфармацыйна-рэпертуарнага цэнтра, забеспячэння закупу і выдання навінак сучаснай айчынай і замежнай драматургіі для тэатраў.

Па-сямае

Удзельнікі канферэнцыі звяртаюцца да Міністэрства культуры і СТД Беларусі з прапановай арганізаваць і правесці другую Усебеларускую тэатральную канферэнцыю ў 1995 г.

Удзельнікі першай Усебеларускай тэатральнай канферэнцыі выказваюць падзяку Міністэрству культуры і СТД Беларусі за арганізацыю і правядзенне гэтай прадстаўнічай сустрэчы дзеячў сцэнічнага мастацтва. Яна дазволіла яе ўдзельнікам дэмакратычна, зацікаўлена, шчыра, сумленна і адказна абмеркаваць шырокае кола разнастайных праблем творчага жыцця, вызначыць найбольш важныя, прыярытэты і перспектывы накірункі далейшага развіцця тэатральнай справы ў Беларусі.

Прынята 16 лістапада 1993 г.

Музыка

КАБ ЖЫЎ «ФЕСТИВАЛЬ»...

Уладзімір БУБЕН, чыё інтэрв'ю мы прапануем увазе чытачоў, працуе выкладчыкам акардэона ў Лідскім музычным вучылішчы. Два гады таму разам са сваімі вучнямі ён падрыхтаваў канцэртную праграму з арыгінальных твораў. Паказалі яе на III Міжнародным фестывалі акардэоннай музыкі ў Вільні, куды былі запрошаныя вядомым літоўскім акардэаністам Рычардам Свяцкевічусам. З таго выступлення і пачалося канцэртнае жыццё ансамбля, якому далі назву «Фестываль»...

— Уладзімір Паўлавіч, а што было пасля Вільні?

— Нас запрасіў з канцэртамі прэзідэнт асацыяцыі акардэаністаў Польшчы Я. Пухноўскі на рэгіянальны конкурс акардэаністаў — у якасці гасцей. Запамінальным было і выступленне на Міжнародным фестывалі акардэоннай музыкі ў Даўгаўпілсе. Але найбольш адказны для нас быў канцэрт у «жывым» эфіры на Беластоцкім радыё. «Лайф-канцэрт», як там яго называюць, арганізуецца рэдакцыяй музычных праграм у выхадны дзень з 17 да 19 гадзін і збірае такім чынам вельмі многа слухачоў. На працягу гэтага часу мы гралі і атрымалі добрыя водгукі на выступленне.

— Цяпер вы часта выязджаеце з канцэртамі за мяжу, вось і не так даўно былі ў Германіі. А ці ладзіцца канцэртнае жыццё «Фестывалю» на Беларусі?

— Мы мелі канцэрты ў Лідскім музычным вучылішчы, многа было канцэртаў для жыхароў горада і раёна. Зрабілі запісы на Беларускай радыё. Выступалі па абласным радыё, тэлебачанні. Шэраг канцэртаў сыгралі ў фонд таварыства «Дзеці ў бядзе».

— Раскажыце, калі ласка, пра гэта больш падрабязна.

— Таварыства «Дзеці ў бядзе» аб'ядноўвае бацькоў, дзеці якіх пакутуюць ад анкалагічных захворванняў у выніку аварыі на ЧАЭС. Хоць невялікія заробкі ад канцэртаў мы ім змаглі пералічыць, але ж мелі магчымасць расказаць сваім слухачам пра тое гора, якое прыйшло ў сем'і, дзе цяжка захварэлі дзеці і дзе ёсць патрэба ў дапамозе... У лютым я быў у Германіі з рэкламай ансамбля, даваўся сустрэцца з бургамістрам горада Порта-Вестваліка і з людзьмі, якія шчыра жадаюць дапамагчы нам. Яны тады ж перадалі лекі для дзяцей і выказалі жаданне прыняць групу малалеткаў з Беларусі на аздараўленне...

— А хто падтрымлівае існаванне самога ансамбля, хто дапамагае вам ладзіць канцэрты, вандраваць?

— Дырэктар Лідскага музычнага вучылішча Мар'ян Баяровіч дапамог з набыццём апаратуры для нашага ансамбля, гарадскія ўлады далі на першы час пакой для рэпетыцый у будынку гарвыканкома. Але каб «Фестываль» жыў, патрэбныя сродкі, якіх, зразумела, па нашым часе робіцца ўсё менш. Большасць канцэртаў даводзіцца арганізоўваць самім.

— Ці не шукаеце спонсараў?

— Не так даўно ў нас з'явіўся спонсар, якому мы вельмі ўдзячныя. Гэта фірма «Запад — Бест». Яе прэзідэнт спадар Давыдоўскі неаднаразова аказваў нам дапамогу. Спадзяёмся на працяг нашага супрацоўніцтва.

Гутарыў Віталь РАДЗІЁНАЎ

З Ганны Браніславаўнай мы пазнаеміліся больш за дзесяць гадоў назад пры не зусім звычайных абставінах. Вясной 1983 года мне, маладой журналістцы і тэатральнаму крытыку, які на той час працаваў у штодзённым «Літаратура і мастацтва», пазванілі з выдавецтва «Беларусь» і абаяльным голасам Алены Іванаўны Законнікавай прапанавалі пачытаць рукапіс успамінаў народнай артысткі Ганны Абуховіч. Пачытаць, каб потым, магчыма, зрабіцца аўтарам літаратурнага запісу.

Тэатральным людзям не трэба тлумачыць, хто такая Ганна Абуховіч. Для нетэатральных скажу: на працягу многіх гадоў вядучая артыстка Дзяржаўнага рускага тэатра Беларусі, адна з яго заснавальніц, палчэніца вядомых рэжысёраў У. Кумельскага і Д. Арлова, С. Уладычанскага і В. Фёдарова, В. Рэдлі і Ю. Міроненкі, годная партнёрка бліскучых,

мой артысткі было крыху страшна. Гэта рызыка: а раптам нічога не атрымаецца? Я ведала, што тэатральна-магіяўчане /да вайны і першыя пасляваенныя сезоны трупы Рускага тэатра, як вядома, працавала ў Магілёве/ расказвалі пазней, што Ганна Абуховіч была кумірам іх маладосці. Шмат разоў хадзілі яны глядзець артыстку ў ролях Ганны Карэнінай, Ларысы Агудалавай, Любові Яравой, Дыяны, Віолы і Себастыяна. Я цудоўна ўсведамляла, што з прычыны сваёй маладосці не магла пабачыць лепшыя ролі актрысы, сыграныя ёю ў канцы 40 — на пачатку 50-х гадоў, тыя, што назаўсёды засталіся ў гісторыі тэатральнага мастацтва як нацыянальная класіка. Надзея Магнава ў «Варварах» і Ваза Жалынова ў аднайменнай драме М. Горкага, Ганерылья ў «Каралі Ліры» У. Шэкспіра і гаспадыня Ніскавуэры ў «Каменным гняздзе» Х. Вуалікі — вобразы, пазначаныя, паводле

перыяду жыцця, магілёўскіх і гродзенскіх сезонаў /, было і шмат малазначнага, дробнага, калі сутнасць патанала ў мностве непатрэбных дэталей. Потым, калі мы выкраслілі тое, што ніяк не магло быць надрукавана, бо не мела ніякага грамадскага інтарэсу, ад рукапісу засталася каля паловы. Інтуіцыя і вопыт знаёмства з мемуарамі іншых буйных дзеячаў сцэны паказалі нам, як падаецца цяпер, адзіна правільнае выйсца. Ва ўспамінах павінен быць паўставаць рэальны, сапраўдны маштаб асобы аўтара. У напісаным трэба было ўзбуйніць значнасць сыграных актрысай, расказаць пра яе найбольш цікавыя і значныя ролі, згадаць, як ішоў працэс стварэння пастановак, якія лічацца сёння класікай Рускай сцэны. Мы вырашылі, што назвы найбольш значных, эталных спектакляў трупы стануць назвамі раздзелаў кнігі, гэтаксама, як і імяны яе геранінь. Пазначылі, пра якія ролі

«Птушкі нашай маладосці» І. Друцэ. Цётхуна Руца

АПОШНЯЯ РОЛЯ

ДА 85-ГОДДЗЯ НАРОДНАЙ АРТЫСТКІ БЕЛАРУСІ ГАННЫ АБУХОВІЧ

непараўнальных артыстаў А. Кістава, Я. Карнаухава, Р. Качаткова і многіх іншых.

Перадгісторыя тэлефоннага званка была такая. Ганна Браніславаўна напісала кнігу ўспамінаў. Пра сваё жыццё, свае ролі, пра рэжысёраў і калег-артыстаў, наогул пра Рускі тэатр. Спачатку напісала сама — ад пачатку да канца. Ёй тады было ўжо больш за семдзiesiąт. Уявіце сабе, якім грамадскім тэмпераментам і сілай духу трэба было валодаць, каб у такім узросце загарэцца ідэяй і напісаць /а потым і ўласнымі рукамі аддрукаваць/ успаміны на трыста старонак машынапісу!

Мемуары задумваліся Ганнай Браніславаўнай як — ні больш ні менш! — гісторыя Рускага тэатра, якой на той час не было, дык зараз няма /асобныя раздзелы ў «Гісторыі беларускага тэатра» пры ўсёй павазе да іх — гэта ўсё ж раздзелы/. Задумваліся як гісторыя, вядома, у нечым суб'ектыўная, так бы мовіць, лірызаваная, пададзеная праз успрыманне актрысы. Многія гады Г. Абуховіч збірала рэцэнзіі крытыкаў на спектаклі Рускага тэатра /сярод іх былі пажоўклывыя, яшчэ даваенныя рэліквіі, якія не знойдзеш і ў Нацыянальнай бібліятэцы/, здымкі з пастановак розных гадоў, фатаграфіі свае і калег у лепшых ролях. Ну, а ўжо наконце запаветнага сшытка, звычайнага, вучнёўскага, дзе былі пазначаны назвы ўсіх /і/ спектакляў Рускага тэатра ад першых яго сезонаў да апошніх; а яшчэ там і прозвішча рэжысёра, мастака, выканаўцаў галоўных роляў, дакладная дата прэ'ерды, — дык у тэатральным асяроддзі пра гэты сшытак легенды хадзілі... Так паступова, спаквалі падышла актрыса да сваёй апошняй ролі — своеасаблівага летаніста тэатра.

Маё глыбокае перакананне — такія кнігі звычайна нараджаюцца і з тае прычыны, што пра пэўнага творцу крытыкай напісана да крыўднага мала. Вы пра мяне не напісалі? Ну, дык што ж — я не крыўдую... Я сама пра сябе напішу! Тым больш, ужо каму-каму, а Ганне Браніславаўне было што ўспамінаць... Звыш за сто вядучых роляў, сыграных на сцэне Дзяржаўнага рускага тэатра Беларусі, паўстагоддзя на тэатральных падмостках... Жыццёвы шлях дзяўчынкі, якая не памятала сваіх бацькоў і выхавалася ў Маскоўскім прытулку для бязбацькавічаў, дзяўчынкі, якая самаадданай, штодзённай працай здолела асацыяльных нізоў грамадства ўзняцца да становішча народнай артысткі рэспублікі варты таго, каб зрабіцца асновай літаратурнага творца.

Рукапіс Г. Абуховіч выдавецтва «Беларусь» адхіліла, параіўшы аўтару знайсці крытыка або журналіста, які б дапамог актрысе, аўтару непрафесійнаму. Згаджацца на прапанову выдавецтва і са-

шматлікіх сведчанняў крытыкі, драматызмам і сапраўднай трыгедыйнасцю. Я не бачыла іх, але ад гэтых роляў заставалася водгулле славы. Усё, што даводзілася чуць пра яе ў школьныя або студэнцкія гады, суправаджалася захопленымі клічнікамі: «О, Абуховіч!» або: «Ах, Абуховіч!» Так вакол яе імя і яе роляў узнікаў арэол, вольно легенды. Прыгажосць, талент актрысы з яркай знешнасцю і сцэнічным тэмпераментам, выразны голас, высокая выканаўчая культура — усё гэтыя якасці, спалучыўшыся, рабілі сцэнічныя партрэты Ганны Абуховіч яркавымі і непаўторнымі.

На маю глядацкую долю засталіся ўспаміны яе калег, урыўкі з ранейшых пастановак, запісаных тэлебачаннем, і спектаклі апошніх гадоў, — «Узыходжанне на Фудзіяму» паводле Ч. Айтматава, дзе яна іграла старую настаўніцу Ашу-Апу, «Апошняя» М. Горкага /нянька Фядосся/, «Птушкі нашай маладосці» І. Друцэ /цётхуна Руца/ — пра гэты спектакль і гэтую ролю Абуховіч шмат пісала крытыка; «Макбет» У. Шэкспіра /першая старая/, «Дом Бернарды Альбы» Г. Лоркі /Бернарда Альба/, «Рэтра» А. Галіна /Дзіяна Уладзіміраўна/ і, нарэшце, апошняя буйная работа актрысы — «Апошні тэрмін» паводле В. Распуціна /старая Ганна/. Па гэтых фрагментах трэба было потым, як рэстаўратару, аднавіць агульную карціну...

Дзяўчынай яна слухала на літаратурных вечарах Маякоўскага. Маладой актрысай працавала ў тады яшчэ нямым кінематографіе разам з Марыяй Бабанавай і Аляксандрам Даўжэнкам. Вучылася ў знакамітых акцёраў і рэжысёраў Мікалая Хмялёва, Мікалая Баталава, Іллі Судакіна, Мікалая Ахлопкава. Бачыла першае пакаленне мхатаўцаў у іх лепшых спектаклях — В. Кніпер-Чыхаву і В. Качалава, І. Масквіна і Л. Леанідава. Памятала рэжысёрскія эксперыменты Я. Вахтангава, А. Таірава, У. Меерхольда. Паспела запомніць на сцэнічных падмостках М. Штраўха, М. Астангава, Ю. Завадскага, Ц. Мансурова, А. Тарасова, А. Каонен, З. Райх...

Як можна было адмовіцца ад такога шанца, ад такога падарунка лёсу! Гэта было фантастычна і амаль нерэальна — перада мной сядзела жывая тэатральная гісторыя і апавядала добра пастаўленым голасам Ганны Абуховіч. Яна ўяўляла сабой кавалак, згустак пэўнай тэатральнай эпохі, самабытнай і непаўторнай, якая, на жаль, непаўраўна знікла...

Але я забегла крыху наперад, згадваючы чароўныя вечары сумеснай работы і яе ўспамінаў. Першае ж знаёмства з рукапісам — важкай папкай аранжавага колеру, першае чытанне пакінула супярэчлівае ўражанне. Побач з эпізодамі яркімі, пададзенымі мастацка выразна /асабліва гэта датычыла дзяцінства, маскоўскага

«Дзядзька Ваня» А. Чэхава. Алена Андрэеўна

«Кароль Лір» У. Шэкспіра. Рэгіна — А. Шах-Парон, Ганерылья — Г. Абуховіч

будзе расказана дэталёва, пра якія больш эскізна, і ў адпачынак я паехала са стосам п'ес рускіх, беларускіх і замежных драматургаў, у якіх іграла мая геранія.

Жанр тэатральных мемуараў існуе даўно. Але калі ў рускай мемуарыстыцы ён досыць багаты і распрацаваны — тут можна згадаць успаміны Марыі Савінай, напісаныя яшчэ ў мінулым стагоддзі, а таксама Лізаветы Ціме, Алісы Каонен, Соф'і Гіяцынтавай, Ігара Ільінскага, Мікалая Плотнікава, Барыса Ценіна, Алены Гогалевай, Міхаіла Ульянава, Тамары Цулукідзе /большасць іх выдадзена ў апошнія гады/, дык беларуская тэатральная мемуарыстыка непраўнальна больш бедная на такія кнігі. «Знаёмыя сілуэты» Я. Рамановіча, «Нататкі акцёра» Цімоха Саргеевіча, «Тэатр — жыццё мае» Паўла Малчанова, «Тэатр і час» Уладзіміра Стэльмаха — вось, відаць, і ўсё, на той час.

Слаўты рускі акцёр Міхаіл Шчэпкін у свой час вельмі слухна заўважыў: «Артыст калі памер, дык знік». І таму адной з мэт нашай працы было ўзнавіць аблічча даваенных і першых пасляваенных спектакляў Рускага тэатра, пра якія напісана вельмі і вельмі мала. І таму зафіксаваныя, занатаваныя

ўражанні пра тое, як У. Кумельскі або С. Уладычанскі ўспрымалі пэўны драматургічны матэрыял, як рэжысёрская задума Д. Арлова або В. Фёдарова ўвасаблялася ў канкрэтных акцёрскіх работах, як сама Г. Абуховіч або яе калегі Р. Янкоўскі, Ю. Сідараў, І. Лакштанава, Б. Масумян, Ю. Ступакоў, А. Шах-Парон, Л. Былінская, А. Клімава ўспрымалі і трактавалі кожную канкрэтную сцэну з удзелам сваіх герояў, — усё гэта падавалася цікавым і важным. І як бяссцэнная рэліквія, каштоўнейшы набытак тэатральнай гісторыі, і як сведчанне высокага майстэрства беларускіх артыстаў, і як крыніца прафесійнага вопыту, які калі-небудзь абавязкова спатрэбіцца маладым, апантаным творчым акцёрам...

Працавалі мы амаль год — вечарамі, у выхадныя і святочныя дні. Я лічыла, што калі рабіць, дык капітальна, грунтоўна, каб потым не перапісваць яшчэ раз. Ганна Браніславаўна прыкшчвала, ёй здавалася, што справа рухаецца вельмі марудна, яна баялася не паспець, не ўбачыць кнігі... Былі ў нас і спрэчкі, і непаразуменні, і ўзаемныя горкія крыўды, і часам захопленасць агульнай працай і шчырае прыязнасць змяняліся папрукі ў празмернай сціпласці актрысы, залішняй стрыманасці ўзнаўлення падзей, у тым, што пэўныя перыпетыі асабістага жыцця гераніні ніяк не адлюстраваліся на старонках кнігі. Што датычыць сціпласці, дык, напэўна, гэта інтанацыя мемуараў нарадзілася як рэакцыя на танальнасць у нечым супрацьлеглы, якая, скажу шчыра, прысутнічала ў першым варыянце рукапісу. Празмернае, энэрачыстае перабольшванне ўласнай ролі, часам уяўлявае вядучым акцёрам, відавочны суб'ектыўзм апавядання выклікаюць іранічную ўсмешку і ставяць пад сумненне ўсё астатняе, нават бясспрэчнае. А наконце асабістага жыцця... Ганна Браніславаўна на той час цяжка хварэла, катастрофічна пагаршаўся зрок /яна і мне часам казалы, калі я стаяла за два крокі ад яе: «Я вас бачу нібыта праз туман»/. Яна з цяжкасцю арыентавалася ва ўласнай кватэры. На спектаклі ў тэатр — Абуховіч яшчэ іграла «Апошні тэрмін» паводле В. Распуціна і «Рэтра» А. Галіна — яе павінен быў нехта суправаджаць... Чалавеку, які прадчувае канец уласнага жыцця, адчувае мяжу, якая назаўсёды аддзеліць яго ад гэтага свету, не заўсёды бывае ўласцівы гэтакі малады, гуліва-гарзны настрой. Я цудоўна разумею, што свет тэатра і пурытанскае ўспрыманне рэчаіснасці — рэчы часам маласушыя, але пра абставіны ці падрабязнасці свайго асабістага жыцця актрыса гаворкі ніколі не вяла і размоў на гэтую тэму не падтрымлівала. А я не лічыла партрэнным задаваць нетактоўныя пытанні... Ганна Абуховіч хацела застацца ва ўяўленні глядачоў і чытачоў менавіта такой, якой паўстае на старонках кнігі. І гэта яе права... Але пры ўсім выдатках нашай сумеснай працы, пры ўсім тым, што зараз гэта было б зроблена інакш, я адчуваю ўдзячнасць лёсу, які дазволіў на працягу некалькіх гадоў так блізка бачыць, так добра ведаць Актрысу-легенду...

У 1988 годзе часопіс «Нёман» надрукаваў рэцэнзію тэатральнага крытыка Б. Бур'яна на кнігу Ганны Абуховіч «Паўстагоддзя на сцэне» /дарэчы, гэта была адзіная рэцэнзія, якая з'явілася ў рэспубліканскім друку/. Былі ў ёй і такія радкі: «...дакладнасці гэтых старонак можна давяраць, напэўна, больш, чым пэўным версіям некаторых тэатразнаўцаў». На маю думку, гэта самая высокая ацэнка, якая можа быць выказана ў дачыненні да кнігі тэатральнага мемуараў.

У 1988 годзе часопіс «Нёман» надрукаваў рэцэнзію тэатральнага крытыка Б. Бур'яна на кнігу Ганны Абуховіч «Паўстагоддзя на сцэне» /дарэчы, гэта была адзіная рэцэнзія, якая з'явілася ў рэспубліканскім друку/. Былі ў ёй і такія радкі: «...дакладнасці гэтых старонак можна давяраць, напэўна, больш, чым пэўным версіям некаторых тэатразнаўцаў». На маю думку, гэта самая высокая ацэнка, якая можа быць выказана ў дачыненні да кнігі тэатральнага мемуараў.

У 1988 годзе часопіс «Нёман» надрукаваў рэцэнзію тэатральнага крытыка Б. Бур'яна на кнігу Ганны Абуховіч «Паўстагоддзя на сцэне» /дарэчы, гэта была адзіная рэцэнзія, якая з'явілася ў рэспубліканскім друку/. Былі ў ёй і такія радкі: «...дакладнасці гэтых старонак можна давяраць, напэўна, больш, чым пэўным версіям некаторых тэатразнаўцаў». На маю думку, гэта самая высокая ацэнка, якая можа быць выказана ў дачыненні да кнігі тэатральнага мемуараў.

— рэцэнзенту, доктару мастацтвазнаўства, прафесару А. Сабалеўскаму, аўтару прадмовы, на роднаму артысту Беларусі Ю. Сідараву, рэдактару В. Ткачук, загадчыку рэдакцыі, цяпер ужо нябожчыку Г. Галубовічу, мастаку І. Бокію, невядомым мне супрацоўніцам архіва кінафотадакументаў, якія дапамагалі Ганне Браніславаўне шукаць фотаздымкі... Летам 1986 года, калі Г. Абуховіч ужо памерла, з друкарні прыйшла карэктура. У 1987 годзе кніга, нарэшце, выйшла...

Пазней разам са словамі ўдзячнасці ад калег-журналістаў даводзілася чуць з'едлівыя заўвагі кштальту: «А, тэатразнаўчыя ўспаміны!», а з другіх вуснаў — больш тактоўныя папрукі ў празмернай сціпласці актрысы, залішняй стрыманасці ўзнаўлення падзей, у тым, што пэўныя перыпетыі асабістага жыцця гераніні ніяк не адлюстраваліся на старонках кнігі. Што датычыць сціпласці, дык, напэўна, гэта інтанацыя мемуараў нарадзілася як рэакцыя на танальнасць у нечым супрацьлеглы, якая, скажу шчыра, прысутнічала ў першым варыянце рукапісу. Празмернае, энэрачыстае перабольшванне ўласнай ролі, часам уяўлявае вядучым акцёрам, відавочны суб'ектыўзм апавядання выклікаюць іранічную ўсмешку і ставяць пад сумненне ўсё астатняе, нават бясспрэчнае. А наконце асабістага жыцця... Ганна Браніславаўна на той час цяжка хварэла, катастрофічна пагаршаўся зрок /яна і мне часам казалы, калі я стаяла за два крокі ад яе: «Я вас бачу нібыта праз туман»/. Яна з цяжкасцю арыентавалася ва ўласнай кватэры. На спектаклі ў тэатр — Абуховіч яшчэ іграла «Апошні тэрмін» паводле В. Распуціна і «Рэтра» А. Галіна — яе павінен быў нехта суправаджаць... Чалавеку, які прадчувае канец уласнага жыцця, адчувае мяжу, якая назаўсёды аддзеліць яго ад гэтага свету, не заўсёды бывае ўласцівы гэтакі малады, гуліва-гарзны настрой. Я цудоўна разумею, што свет тэатра і пурытанскае ўспрыманне рэчаіснасці — рэчы часам маласушыя, але пра абставіны ці падрабязнасці свайго асабістага жыцця актрыса гаворкі ніколі не вяла і размоў на гэтую тэму не падтрымлівала. А я не лічыла партрэнным задаваць нетактоўныя пытанні... Ганна Абуховіч хацела застацца ва ўяўленні глядачоў і чытачоў менавіта такой, якой паўстае на старонках кнігі. І гэта яе права... Але пры ўсім выдатках нашай сумеснай працы, пры ўсім тым, што зараз гэта было б зроблена інакш, я адчуваю ўдзячнасць лёсу, які дазволіў на працягу некалькіх гадоў так блізка бачыць, так добра ведаць Актрысу-легенду...

У 1988 годзе часопіс «Нёман» надрукаваў рэцэнзію тэатральнага крытыка Б. Бур'яна на кнігу Ганны Абуховіч «Паўстагоддзя на сцэне» /дарэчы, гэта была адзіная рэцэнзія, якая з'явілася ў рэспубліканскім друку/. Былі ў ёй і такія радкі: «...дакладнасці гэтых старонак можна давяраць, напэўна, больш, чым пэўным версіям некаторых тэатразнаўцаў». На маю думку, гэта самая высокая ацэнка, якая можа быць выказана ў дачыненні да кнігі тэатральнага мемуараў.

У 1988 годзе часопіс «Нёман» надрукаваў рэцэнзію тэатральнага крытыка Б. Бур'яна на кнігу Ганны Абуховіч «Паўстагоддзя на сцэне» /дарэчы, гэта была адзіная рэцэнзія, якая з'явілася ў рэспубліканскім друку/. Былі ў ёй і такія радкі: «...дакладнасці гэтых старонак можна давяраць, напэўна, больш, чым пэўным версіям некаторых тэатразнаўцаў». На маю думку, гэта самая высокая ацэнка, якая можа быць выказана ў дачыненні да кнігі тэатральнага мемуараў.

У 1988 годзе часопіс «Нёман» надрукаваў рэцэнзію тэатральнага крытыка Б. Бур'яна на кнігу Ганны Абуховіч «Паўстагоддзя на сцэне» /дарэчы, гэта была адзіная рэцэнзія, якая з'явілася ў рэспубліканскім друку/. Былі ў ёй і такія радкі: «...дакладнасці гэтых старонак можна давяраць, напэўна, больш, чым пэўным версіям некаторых тэатразнаўцаў». На маю думку, гэта самая высокая ацэнка, якая можа быць выказана ў дачыненні да кнігі тэатральнага мемуараў.

Таццяна МУШЫНСКАЯ

«ПАЭЗІЯ — ТО ЗМАГАННЕ СЭРЦА...»

12 СНЕЖНЯ КАСТУСЮ КІРЭНКУ СПОЎНІЛАСЯ Б 75...

Яшчэ нядаўна нашы ары-
ційныя структуры, амаль усе
літаратурнаўцы сцвярджалі:
савецкі перыяд — самы плённы
і росквітны ў беларускай
літаратуры. Праўда, год-два таму
асобныя «дзедзі перабудовы»
спрабавалі з наскоку абвергнуць
і закрэсліць гэтак сцвярджанне і
самаўпэўнена вылучыць сябе
стваральнікамі якасна новага.

Цяпер мы лепш уяўляем, што
створана на наш дзень, у тым
ліку і ў Заходняй Беларусі ды
пасля вайны за мяжой. Адпавед-
на, нашмат ясней вымалювалася
аблічча таго сапраўднага, што
было створана энергіяй белару-
скага духу.

Нізкі паклон усім, хто ва ўсе
часы і абставіны быў, ёсць рыцар

роднага слова; міне нейкі час —
прыйдучы новыя альбо абудзя-
ца вопытныя ўжо даследчыкі, ця-
роза ўсё пераасэнсуюць, ад-
дадуць належнае найперш
таленавітым творам. Але адной
рэчы проста нельга не бачыць і
цяпер: які спрэчны і цяжкі ні быў
савецкі перыяд, колькі чаго не
створана альбо зроблена не зусім
так, ды ўсё ж найбольш яркае
напісана тут. Можна, і таму, што
лепшыя нашы майстры, як той
Антэй, маглі лепей адчуваць моц
і сок роднай зямлі, радасць,
боль і клопаты роднага люду.

Сярод тых нашых твораў, што
складаюць набытак беларускай
літаратуры, і многія творы Касту-
ся Кірэнкі. Дзесятыя ягоныя вер-
шаў, апавяданні, аповесць

«Вандроўнае шчасце»,
безумоўна, здалі і яшчэ здадуць
строгі экзамен на выпрабаванне
грамадзянскай ды мастацкай
вартасці. Не бачыць гэтага,
захапіцца крытыкай ці, лепш ска-
заць, знявагай усіх і ўсяго, —
недаравальная рэч.

Кастусю Кірэнку сёлета было
67 гадоў. Каб ён жыў, дык,
безумоўна, здолеў бы ў новых
умовах падаць сур'ёзны і важкі
пісьменніцкі голас — на яго
пісьмовым стала засталася ня-
мала неапублікаваных паэтыч-
ных і праязных твораў, накідаў,
што сведчаць пра чалавечую і
творчую няўрымлівасць аўтара.

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Кастусь КІРЭНКА

НАВОШТА

Навошта на некага звальваць віну?
Навошта сабе набіваць цану?
Навошта шукаць цяплю і святло
Там, дзе ніколі іх не было?
Навошта біць у грудзі сябе —
Бышчам адзін ты ў святой барацьбе?
Навошта ўпарта паказваць людзям
Тое, чаго
не бачыш і сам?!

●
На два сантыметры ўкараціўся рост,
І сэрца на цэлую чвэрць робіць
менш удараў.
На адну трэць перакачвалася
менш крыві,
І зроку, і слыху мацуеша
толькі на паўсілы.
І вось чаму, мабыць,
не ўзрушвае тое,
што ўзрушвала ў дваццаць гадоў,
Чаму здаецца,
што тады было ўсё святлейшым,
Што ў свеце чулася больш музыкі.
І больш кветак цвіло на зямлі...
І вось чаму, мусіць, хочацца,
Каб былі побач
Кацошы і Дашы, Дзімы і Косцікі,
Настулі і іхнія дружбы і сяброўкі, —
Іхнімі вачамі і іхнімі сэрцамі
Углядацца і ўслухавацца
ў характэрныя жыццёвыя...

РОДНАЙ ЗЯМЛІ

Чаго ні бачыла ты, наша
Зямля-зямелька.
Якой навалы над табою
Ні прашугала.

Якімі страшнымі цапамі
Цябе ні білі.
Якой тухлой твае загоны
Ні засявалі...

А ты ідзеш жывой і чыстай
У век, у векі.
А ты красой нязгаснай ззяеш,
Пляцеш вяночкі.

А над табой, вясновай, сонца —
Усё вышай, вышай.
І шчасцем свеціцца
ў праменнях
Твой лік чароўны.

●
І верыш ты,
што ў цэлым свеце
Няма, не будзе
Нідзе, нідзе
святлейшых сэрцам,
Чым твае дзеці.

●
Паэзія — то змаганне сэрца,
І бясконца праца душы...
І таму, хто баіцца памерці
Ад натхнення, —
Кажна лёс: не пішы!..

●
Мы бачым фактары,
Мы бачым масы,
Мы робім высновы
З найлепшых высноў.
А пра тое, што душы
І ў наймужнага класа
Чакаюць спагады —
Заблылі зноў.

А душы крычаць
Ад самоты пакутнай
Ім
на зямлі.

А мы
ўсё пра фактары —
Усясветна, усёчутна...
А мы ўсё пра веліч...
А пра душы —
калі?!

НЯЎЖО ГЭТА Я?

Няўжо гэта я на сваіх грудзях
Прыгрэў такую змяю?
Кубак смертэльны трымаў у руках,
А не ведаў — што з яго п'ю.

Няўжо гэта я такі быў сляпы, —
Не бачыў —
як упаўзла
Тая змяя ў алтар мой святы,
Поўная чорнага зла?

Няўжо гэта я такі быў глухі,
Далёкі да адкрышча...
Чуў
змяіны сыкат ліхі,
А думаў — цвяліцца дзіця...

РЭХА

Калі табе цяжка — ідзі да людзей,
слухай сэрца парады.
Не падавайся жалобе настрою свайго.
Ідзі, раскажы ўсё людзям,
папрасі ў іх спагады...
— Для чаго?.. У каго?
— Для чаго?.. У суседа свайго...

Калі табе сумна — не будзь
у бясконцым палоне трывогі,
Спяшай, не чакай, як бязмоўны, пакуль
Туга цябе з'есць.
А прасі і чакай дапамогі...
— Аджуль?
— Аджуль?

Шукай не адзін, станься чуйным
у дружным суполлі,
Заўсёды будзь іншым, але, —
як і сёння, такім...
Шукай разам з іншымі творчае долі...
— А з кім?..
— А з кім?..

Пытаюся ў рэха: «Нашто ты,
нашто ты...»
А сам, як збавення-ратунку, прашу:
— Ляш, маё рэха, акрыленым лётам,
Хоць ты не кідай маю плачку-душу.

А сам, бышчам можна самоту адрынуць,
Прашу і прашу: — Не спыняйся, не!
Ляшце хоць вы, дарагія ўспаміны,
Ніколі нідзе
не кідайце мяне!..

●
Радасць і смутак. Пяшчота і боль.
Сэрца багашце.
Лёс мой, патрошку яго дазволь
Людзям перадаць мне.

Не, не баюся застацца ні з чым.
Веру ў жыццё я.
Веру, што поплец з грэшным усім —
Ёсць і святое.

Ведаю — сэрца напоўніцца зноў
Чыстым і светлым
Скарбам жыццёвых мудрых шляхоў —
З добрасцю свету.

З добрасцю тою, песня мая,
Зноў найбагатым адчуваю я,
Буду свой скарб у душы даглядаць —
Зноўку людзям каб яго перадаць.

●
Нат і пад вываратнем у пушчы
Можна адчуць за спіною прэстор
Светлай зямлі і дарог незвычайных, —
Толькі патрэбна іх бачыць душой.

Нат і ў паглядзе зусім мімалётным
Можна быць сонечны табе прысуд,
Самае радаснае блашаванне, —
Толькі каб — моцна
кагось любіў...

●
Што мы помнім, што мы помнім, —
Помнім тое, што йшчэ будзе.
А што сёння, а што сёння —
Сёння ж, мусіць, і забудзем.

А чым спрэс хутчэй забудзем —
Тым жыццё хутчэй узновім!
Ўрэшце —
самі сабе судзі...
Ўрэшце —
творцы прагі новай...

Што было — хай ціха, звыкла
Знікне, — што тут азірацца!..
А таму,
што жыць узнікла, —
Прагна з будучым пазнацца!..

Публікацыя Л. П. КІРЭНКІ

«ДАВЯДЗЕМ ПАРТЫІ І САВЕЦКАЙ УЛАДЗЕ НАШУ ШЧЫРУЮ АДДАНАСЦЬ...»

(Пачатак на стар. 5)

ка, і трэцяя наша памылка, што гэта ўсё мы
рабілі за спіноў Аргкамітэта».

У цэлым кіраўнікі нарады хутка
павярнулі яе ход у бок традыцыйнага для
таго часу вышуквання ў творах пісьменнікаў
нацыяналістычных праяў, якія, як гаварылі
прамоўцы, узмацніліся ў сувязі са святка-
ваннем 50-гадовага юбілею Я.Купалы
/прамовы на святочным вечары, публікацыі
ў друку, віншаванні/. У адзін рад з такімі
«праявамі» паставілі і «Ліст 15-ці». Тон
задаў Л.Бэндэ. «Актыўнае нацыя-
налістычнае тэндэнцы» ён убачыў у
«імкненні перагледзець тую лінію партыі,
якую партыя праводзіла ў адносінах да
нацыяналістычных элементаў, у імкненні
аганьбіць тую барацьбу, якую партыя пра-
вядла па развенчванню нацыянал-дэмакраты-
зму». А.Александровіч гаварыў «аб на-
строях, якія ў нас пануюць. У нас пануюць
нацыяналістычныя настроі сярод значнай
групы людзей».

Кропкі над «і» расставіў Жаброўскі: «Чу-
довишчо нелепо, когда говорят о «новом
напе» в художественной политике партии.

Толькі нашы ворагі могуць так гаворыць і
такім разговарам надо даваць беспашад-
ны адпор». І адносна пісьменніцкай за-
явы: «Я не хотел бы квалифицировать
«Письмо 15-ти» писателей, как классово-
враждебный нам выпад, но то, что опреде-
ленные элементы хотели использовать это
в своих классово-враждебных нам интересах
— это вне всякого сомнения».

Пасля нарады рэдактар газеты
«Літаратура і мастацтва» і член Аргкамітэта
Х.М.Дунец накіраваў у ЦК Дакладную
запіску, першы раздзел якой назваў «Во-
просы, связанные с «Письмом 15-ти» в ЦК
КП/б/б». «Хотя писателям, подавшим за-
явление, — гаварылася ў ёй, — было указа-
но на наличие в этом деле отрицательной
политической подоплеку, хотя немедленно
после совещания в ЦК/у т.Жебровского/
были проведены меры по улучшению бы-
тового положения писателей, все же среди
части белорусских писателей остается впе-
чатление, что дух письма в основном пра-
вильный и что ЦК пошел навстречу писа-
телям после письма... Такие настроения
приобрели благоприятную почву, поскольку
эти люди не видели никакого реакиро-

вания на это письмо со стороны руковод-
ства Оргкомитета».

Какой получается при этом политический
эффект? Создается положение, благо-
приятствующее попыткам спекулировать
на гнилом либерализме и продолжать под-
рывать авторитет Оргкомитета и, таким
образом, партруководство литературой».

Рэагаванне Аргкамітэта вылілася ў па-
станову «Аб класаво-варожых вылазках на
фронце беларускай савецкай літаратуры»,
апублікаванай 10 лютага 1933 г. Адносна
«Ліста 15-ці» было сказана: «Заява 15-ці»,
указваючая на недахопы ў рабоце
Аргкамітэта, мела рад грубых памылак,
якія далі магчымасць нацыяналістычным
элементам скарыстаць гэты дакумент у
сваіх класаво-варожых выступленнях». Так
што «новага нэпа» ў літаратурнай палітыцы,
на які пасля пастановы ЦК Усе КП/б/б
«перабудове» літаратурных арганізацый
разлічвалі многія пісьменнікі — і беспар-
тыйныя, і партыйныя — не атрымалася.

«Ліст 15-ці», зразумела, не паказваў усёй
складанасці і трагічнасці становішча белару-
скай літаратуры на пачатку 30-х гадоў, у
якім яна апынулася падчас разгрому так

званай нацдэмаўшчыны, страціўшы няма-
ла выдатных майстроў слова. Але ён стаіць
у адным шэрагу з іншымі аналагічнымі
заявамі-прагнэстамі: «Лістом 3-х» у бюро
ЦК КП/б/б у кастрычніку 1925 г., калі
М.Зарэцкі, Ан.Ажгірэў /Вольны/,
А.Александровіч папрабавалі ад першага
сакратара ЦК тлумачэнняў у сувязі з яго
трактоўкай месца Беларусі ў Саюзе, разу-
меннем нацыянальнай культуры,
адносінамі да нацыянальнай інтэлігенцыі;
другім «Лістом 3-х» /снежань 1928 г./, у
якім пісьменнікі-студэнты А.Александровіч,
А.Дудар /Т.Глыбоцкі/, М.Зарэцкі
праз друк заявілі аб выхадзе з Беларускага
дзяржаўнага ўніверсітэта ў знак пратэсту
супраць скажэнняў у правядзенні палітыкі
беларусізацыі, знявагі годнасці пісьменніка.
У «Лісце 15-ці», нягледзячы на відэочную
яго недапрацаванасць, недастатковую ар-
гументаванасць некаторых палажэнняў,
тым не менш выразна бачны пратэст супраць
нескампетэнтнасці ў кіраўніцтве такой
вельмі тонкай справай, як літаратурная.

Р. ПЛАТОНАЎ,
доктар гістарычных навук

ЛіМ - часопіс

ПРЭМ'ЕРЫ

ПА МАТЫВАХ ЛЕГЕНДЫ

У Беларускай тэатры юнага гледача прэм'ера. Тут пастаўлены спектакль Юрася Мажэйкі «Старадаўняя казка» па матывах беларускай легенды, якая пазычыла аповядае аб з'яўленні на Беларусі буслоў, якія прыносяць шчасце.

Казку паставіў рэжысёр Юрый Кулік, аформіў спектакль мастак Барыс Акушын, музыку напісаў кампазітар Уладзімір Кандрусевіч.

На здымку: сцэна са спектакля.

Фота Уладзіміра ВІТЧАНКІ, БЕЛІНФАРМ

ТЭАТР

ІЗ ПАДТРЫМКАЮ МІНІСТЭРСТВА

Адметная зацікаўленасць нашых рэжысёраў спадчынай — драматургіяй або літаратурай, так бы мовіць, не спазнаных, не ўвасобленых, не ўведаных тэатрам, — часам рыхтуе гледачам і спецыялістам прыемныя неспадзеўкі. «Няскончаная драма, або Тры дні з яго жыцця...» Францішка Аляхновіча, што з'явілася на сцэне тэатра-студыі «Абзац» 25 лістапада, дае падставы меркаваць пра зладжаны дыспрактываны актёрскі хаўрус, — Барыса Галубова, Анастасію Гавядзінаву, Андрэя Дударова, Наталлі Клімчык, Алега Грысевіча і Уладзіміра Мішчанчука; пра спраўджанага прафесійніка ад рэжысуры Уладзіміра Савіцкага і зацікаўленую работу ў спектаклі рэжысёра-дипломніка Томаса Каргбо; пра гранічную падпарадкаванасць іхнім запатрабаванням мастацкі Ларысы Рулёвай... Апошнім радком праграмы спектакля пазначана Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь: застаецца звязчыца на міністэрскаю падтрымку і занатаваць яе відавочна станючыя вынікі.

Ж. Л.

«ЦЫЛІНДР» У ГОМЕЛІ

Свой другі сезон пачалі актёры Гомельскага незалежнага тэатра. Па традыцыі першы спектакль яны далі ў дзень нараджэння арганізатара тэатра Рыгора Філіна. Была паказана п'еса Эдуарда дэ Філіпа «Цыліндр». Паставіў яе рэжысёр Якаў Наталаў.

У планах незалежнага тэатра — да канца сёлета года паказаць яшчэ адну прэм'еру з удзелам вядомых расійскіх актёраў.

На здымку: сцэна са спектакля «Цыліндр».

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛІНФАРМ

ЛІТКУР'ЕР

«СА СМЕХУ ДОБРАЯ Й ПАЦЕХА»

Так называлася вечарына, якая 23 лістапада прайшла ў Доме літаратара. Нагодай для яе правядзення паслужыў нядаўні выхад кнігі вершаваных пародый «Розгі ў розніцу» Міхася Скоблы. Павіншаваць аўтара, пасмяяцца ды пасмяяцца іншых завітала на вечарыну Г. Юрчанка, У. Арлоў, А. Бельскі, У. Марук, А. Бадак, Э. Акулін, У. Магзо, А. Емяльянаў, А. Хатэнка. І, трэба прызнацца, чаго-чаго, а смеху і дружных воплескаў там было дастаткова.

Ну, а тых, каму не хапіла розгаў, пэнт-парадыст прасіў не крыўдаваць і не хвалівацца: пачакайце крышку, і вам выпіша. Застаецца дадаць, што вечарына была наладжана не без дапамогі камерцыйнай фірмы «Чмель».

Н. К.

«МУЖНАЯ І ЖУРЛІВАЯ МУЗА»

Такую назву мела вечарына памяці Яўгеніі Янішчыц у Доме літаратара. Аб незвычайнай сіле таленту Я. Янішчыц, не вялікім укладзе ў беларускую літаратуру гаварылі вядучы вечара народны пэнт Беларусі Р. Барадулін, У. Накляеў, Н. Загорская, В. Коўтун, Л. Галубовіч, народны пэнт Беларусі Н. Гілевіч, галоўны рэдактар часопіса «Маладосць» Г. Далідовіч і іншыя. Народная артыстка рэспублікі Л. Давідовіч, Г. Кухальская і А. Віняўскі прачыталі вершы пэнтэсы. Гучалі песні і раманы на словы Я. Янішчыц у выкананні Л. Маслоўскай і Г. Бутырчык.

Г. П.

«КАЛАСАВІНЫ» НА ЛУНІНЕЧЧЫНЕ

Прайшлі сёлета трэці раз. Пачаткам іх стаў адкрыты коласавікі ўрок у СПТВ-146, у якім прынялі ўдзел пераможцы коласавіцкага тыдня, выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры. Адбылося свята вуліцы, што носіць імя народнага песняра ў Лунінец. У г. п. Мікашэвічы на будынку чыгуначнага вакзала адкрыта мемарыяльная дошка, якая нагадвае аб прыезде сюды Я. Коласа, калі ён выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР па Мікашэвіцкай акрузе. Закончылася свята літаратурна-музычнай праграмай у Палацы культуры вытворчага аб'яднання «Граніт».

А. ХАРЛАМАЎ

І БОЛЬ ПАКАЛЕННЯ...

Прэм'ера мастацка-дакументальнай кнігі Паўла Пруднікава «За калючым дротам», што прайшла ў Доме літаратара, адначасова стала гаворкай пра жыццёвы і творчы шлях і яе аўтара, пра лёсы іншых пакутнікаў, якія зведалі жахі сталінскага беззаконня. Пра мужнасць нескаронных, пра зверствы катаў, пра неабходнасць ніколі не забываць перажытага і праўдзіва адлюстроўваць яго гаварылі вядучы вечара намеснік старшыні Саюза пісьмемнікаў Беларусі А. Пісьмянкоў, А. Кобец-Філімонава, С. Законнікаў, У. Паўлаў, М. Мятліцкі, В. Шырко, Л. Левановіч, С. Міско, прэзідэнт Асацыяцыі сталінскіх ахвяр Г. Штыхаў, дырэктар архіва-музея літаратуры і мастацтва Г. Запартыка і іншыя.

З увагаю слухалі прысутныя аўтара кнігі, які прыгадаў асобныя моманты з уласнай біяграфіі, прачытаў новыя вершы. Песні на словы П. Пруднікава прагучалі ў выкананні Г. Бутырчык.

ДРУК

ДАЎНІНА Ў «БЕЛАРУСКАЙ МІНУЎШЧЫНЕ»

Пабачыў свет здвоены, трэці-чацвёрты нумар часопіса «Беларуская мінуўшчына». У ім — артыкул галоўнага рэдактара А. Андруховіча «Айчына-маці ў кожнага адна», справаздача «З'езд беларусаў свету», развагі А. Сувалава «Вытокі этнагенезу беларусаў», В. Чаропкі «Ліцвіны — славянскі народ», слова А. Марціновіча пра К. Тураўскага «Залатавауст з Турава», «Гісторыя Беларусі: год за годам» У. Арлова і Г. Сагановіча, інтэрв'ю А. Андруховіча са старшынёй Камітэта па архівах і справаводстве пры Саўеце Міністраў Рэспублікі Беларусь А. Міхальчанкам «Чым больш гаспадароў у нашай гістарычнай спадчыне — тым менш парадку!», вершы Д. Бічэль-Загнетавай, лірычны рэпартаж М. Дзелянкоўскага «Гародня».

Сярод іншых матэрыялаў — артыкулы С. Токця «Чужынцы тут спраўлялі балю», У. Адамушкі «Справа N 233771», Г. Купрэвай «Мінскае гета», А. Лакоткі «Людзі на балоце», У. Анісковіча «Храм адраджаецца»...

ТАК ТРЫМАЦЬ, «РОДНАЕ СЛОВА»!

Парадаваў чарговы, дзiesiąты нумар часопіса. Як ні цяжка цяпер, а ўсё ж «РС» выйшла з каларовымі ілюстрацыямі. Выкарыстаны слайды з фотатэк выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» /жывапіснае Купаліна/ і рэдакцыі часопіса «Маладосць» /творы А. Марачкіна/.

На ўзроўні і змест. С. Чыгрын прадстаўляе пісьмемнікаў замежжа А. Змагара, Я. Пятроўскага, С. Хмару-Сіняка «Тры постаці», К. Хромчанка «З верай у нязбыўнае» /прасочвае жыццёвы і творчы шлях П. Пестрака. «Пуцявіны абнаўлення» — артыкул А. Бельскага пра маладую драматургію. «Сыном маладой Беларусі...» — развагі С. Снялкоўскай пра педагагічную спадчыну В. Ластоўскага.

У нумары — артыкул М. Прыгодзіча «Беларускія летанісы», рэпартаж Я. Яцкаўца з майстэрні А. Марачкіна «Паміненне да волі», невядомыя старонкі з жыцця М. Гарэцкага /«Вінаватым сябе не прызнаў...» У. Міхнюка/, рэцэнзія М. Скоблы на кнігу А. Хатэнка «Зніч крыжовых дарог»...

КАЛЯ ЧАТЫРОХ ТЫСЯЧ СЛОЎ

уклучана ў Руска-беларускі слоўнік спартыўнай тэрміналогіі /складальнік Д. Паўлавец/. Каб падрыхтаваць яго, парупіліся ў Гомельскім абласным саўеце Педагагічнага таварыства Беларусі і Гомельскім дзяржаўным універсітэце імя Ф. Скарыны. Там жа, у Гомелі, гэты дапаможнік і пачыў свет.

І ЯШЧЭ АДНА ВЕСТКА

з абласнога цэнтра на Сожы. Адно з мясцовых малых прадпрыемстваў «Сігма», як аказваецца, зусім неабыхавае да паззі. Прынамсі, нядаўна яно выпусціла зборнік вершаў М. Башлакова «Дні мае залатыя», адрасаваны старэйшаму школьнаму ўзросту.

«НАША НІВА», N 17

Чарговы нумар віленскай беларускай газеты «Наша Ніва» прысвечаны літаратуры. Рэдакцыя разаслала сваю анкету і атрымала больш за 60 адказаў ад людзей розных пакаленняў і поглядаў. Рэспандэнты называлі 10 лепшых пасляваенных беларускіх кніжак... Якія ў нас пісьмемнікі і творы найбольш папулярныя рэальна? Вынікі анкеты руйнуюць звыклыя стэрэатыпы.

Карэспандэнт «НН» узяў у Нью-Йорку інтэрв'ю ў вядомага

беларускага культурнага і палітычнага дзеяча эмігранта Антона Адамовіча. У гутарцы, у якой А. Адамовіч успамінае пра Вацлава Ластоўскага, якога ведаў асабіста, ён сцвярджае, што СВБ — Саюз Вызвалення Беларусі — не быў выдумкай НКВД. Гэта была рэальная арганізацыя...

Акрамя гэтага, газета друкуе шмат аналітычных матэрыялаў, інфармацый, перакладаў замежнае літаратуры.

«ПЕРШАЦВЕТ», N 11

Аматараў паззіі чакае сустрэча з творамі дэбютантак часопіса Тацяны Талерчык і Ары Гатальскай. Тут жа друкуюцца вершы ўжо дзевяці вядомых па публікацыях у іншых выданнях — Віктара Слінко, Зміцера Цехановіча, Алы Петрушкевіч, Ігара Карповіча...

У раздзеле «Проза» друкуюцца аповяданні Уладзіміра Клімовіча, Лідзіі Лукінавай, Алеся Веці. Прадстаўлены філасофска-аналітычныя навілы Андрэя Гуцава і фантастычна-алегарычнае аповяданне Сержука Мінскевіча.

Шаноўнымі «гасцямі» нумара сталі пісьмемнікі Мікола Маляўка і Георгій Марчук.

У «Повязі» крытык С. Чыгрын знаёміць з малавядомымі вершамі Алеся Дубровіча.

Крытычныя матэрыялы складаюць артыкул Н. Вусавай «Беларускі міф» /пра асноўныя матывы беларускай графікі пачатку ХХ ст./, а таксама рэцэнзіі на кнігі І. Рубіна, Л. Марушкі, І. Бабкова, напісаныя В. Шніпам, Т. Качан, А. Ветахам.

«Жароўня» прапануе жарты пачатку стагоддзя, падрыхтаваныя па старонках тагачаснага друку А. Пашкевічам, і пароды Андрэя Дылюка.

Н. К.

ШАНУЕ СПАДЧЫНУ...

«СПАДЧЫНА»

Пяты нумар часопіса «Спадчына», як і папярэдні, багаты на пазнавальныя, інфармацыйна-насычаныя матэрыялы. Сярод іх — артыкулы А. Пякарскага «Наваградскія гербы», Т. Габрусы, Ю. Чантурыя «Зруйнаваная Орша», П. Манькоўскага «Ці быў аругу Адам Міцкевіч?», чарговы раздзел з кнігі Г. Сагановіча «Невядомая вайна /1654—1667 г./».

Змешчаны драма П. Крэчэўскага «Здрада», артыкул М. Волаціча «Лінія Керзана на фоне падзеяў і тэрытарыяльных зменаў ва Усходняй Еўропе», расказ Э. Рудскага «Ганна Альдона, дачка Гедыміна, жонка польскага караля Казіміра Вялікага», працяг артыкула В. Пануцэвіча «Кс. Вінцэзь Гадлеўскі», кнігі Ю. Вольфа «Князі на абшарах Вялікага княства Літоўскага ад канца XIV ст.», слова Я. Янушкевіча пра В. Ластоўскага «Незалежнік», іншыя матэрыялы.

ВЕЧАРЫНЫ

БЕЛАРУСКІЯ МЕНЕСТРЭЛІ

Сярэднявечны рыцарскі дух панаваў у гарадскім Доме культуры Магілёва, калі праходзіла чарговая вечарына «Беларуская гасцёўня». /Арганізатары — ГДК ды магілёўскія філіі БАКЦ і БНФ/. Рыцарскія ды жаўнерскія песні, а таксама песні беларускіх менестрэляў і вагантаў выдатна гучалі ў выкананні этна-рок-гурта «Камэлот» з Менска. Хвацкія музыкі зачарвалі ўсіх прысутных, таму пры закаханні вечарыны ніхто не спытаўся дахаты. Удзельнікі «Камэлата» распавядалі пра сваю творчасць, адказвалі на шматлікія пытанні магілёўцаў. Гэтым вечарам разам з менскімі музыкам магілёўцы адчулі павязь сучаснасці і старажытнасці, пачулі подых «залатога веку Беларусі» — часоў Вялікага княства Літоўскага. Крыху засмуціла пасля шырай размовы толькі тое, што таленавіты калектыў працуе практычна без падтрымкі, на энтузіязме. Да прыкладу, на запіс адной песні ў прыватнай студыі патрэбна 40 долараў, якія хлопцы вымушаны зарабляць самі. А між тым, пры пэўнай матэрыяльнай падтрымцы, перш за ўсё дзяржавы, «Камэлот» мог бы выйсці на еўрапейскі ўзровень і прынесці славу Беларусі.

Юрась ПІВУНОЎ

г. Магілёў

НА КРЫЛАХ ПЕСНІ

У Мінскім вучылішчы мастацтваў прайшла вечарына «Жураўлі на Палессе ляццяць», прысвечаная творчасці паэта Алеся Ставера. Паззія і музыка перамяжоўваліся, ствараючы своеасаблівы літаратурна-музычны спектакль. Навучэнцы выканалі танцы «Польку» і «Юрачку» пад акампанемент апавадных песень А. Ставера, запісаных на кружалку народным хорам імя Г. Цітовіча. Песню варонежскага кампазітара І. Барсукіна «Закружыла мяцеліца» праспявала навучніца Л. Сядлецкая ў суправаджэнні інструментальнага ансамбля. У выкананні студэнцкага хору прагучала песня І. Лучанка, якая з'явілася назовай усяго спектакля. Папулярную «Беларусачку» /муз. Ю. Семянкі/ праспяваў народны артыст Беларусі В. Глушакоў пад акампанемент сына Аляксандра, навучніца чацвёртага курса.

Стварыла гэты літаратурна-музычны спектакль намеснік дырэктара вучылішча па практычным навучанні Л. Коціна.

А. РУНКЕВІЧ,

метадыст Рэспубліканскага палаца «Юнацтва»

Фота А. СПРЫНЧАНА

ЛіМ - часопіс

МЫ СПАТКАЛІ ЛЮДЗЕЙ, ПАДОБНЫХ ДА НАС...

Усё пачалося з тэлефоннага званка. Прыемны жаночы голас паведаміў, што мне трэба наведаць польскае пасольства, каб атрымаць даспанае на маё імя... запрашэнне. Яшчэ большай нечаканасцю было даведацца, што запрашэнне даслана фондам з дзіўнай назвай «Ашрам анавім» з прапановай ўзяць удзел у спатканні музыкаў, акцёраў і кінематографістаў Летувы і Беларусі, якое адбудзецца ў Варшаве і мае назву «Вялікае княства». Ну як адмовіцца ад такой прапановы! Я хутка аформіў дакументы для паездкі.

Аўтобус прывёз удзельнікаў сустрэчы з Беларусі ў Варшаву 15 кастрычніка а другой гадзіне ночы. Мы мелі дастаткова часу, каб выпасца і пахадзіць па горадзе, бо пачатак сустрэчы быў прызначаны на шостую гадзіну вечара.

Уранні я атрымаў шыкоўна зробленую праграму імпрэзы, у якой, акрамя раскладу, быў змяшчаны спіс яе арганізатараў і спонсараў. Фундатарам было шмат імяў — Міністэрства культуры Польшчы, адна з буйнейшых у краіне газет «Жэчпосполіта», другі канал польскай тэлевізіі, польскі фонд Стэфана Баторыя і летувіскі Фонд адкрытай Летувы. Сярод арганізатараў і саўдзельнікаў знаёмых імяў было менш: рэжысёр кіно Кшыштаф Занусі, супрацоўніца Інстытута Усходніх даследаванняў Анна Энгелькінг, радца пасольства Польшчы ў Мінску Марэк Галкоўскі, журналістка Беларускай рэдакцыі польскага радыё Эля Бэзюк... Што такое фонд «Ашрам анавім», які карыстаецца такой падтрымкай, заставалася невядомым. З яго старшынёй Янушам Багудзім я сустрэўся толькі ўвечары і пачуў ад яго наступнае:

— Я — стары галернік. Гэта, жартуючы, называюць людзей, якія, быццам нявольнікі з галеры, усё жыццё звязаны са справай арганізацыі мастацкіх выстаў. Гэтая справа ўзяла ўсё маё жыццё. І заўсёды, нават ва ўмовах рэальнага сацыялізму, мне ўдавалася ладзіць імпрэзы, якія адрозніваліся ад афіцыйных. У той час кожны тэатр ці выданне, які падаваўся ўладам залішне індывідуальнымі, аўтарскімі, рэарганізаваліся — гэта значыць, мяняўся склад творчай групы, але захоўвалася назва. Усклад на творчую інтэлігенцыю быў значным,

але нават тады я доўгі час, каля 10 гадоў, вёў Варшаўскую галерэю сучаснага мастацтва, што ў будынку Вялікага тэатра. Галерэя існавала, захоўваючы сваю мастацкую індывідуальнасць.

У 80-я гады, у перыяд уздыму «Салідарнасці», а потым — вайсковага стану ў разам з жонкай займаўся арганізацыяй напалегалічных выстаў у касцёлах. У час вайсковага стану трэба было мець спецыяльны дазвол на арганізацыю кожнай імпрэзы, выставы ці сустрэчы, і пазбегнуць ідэалагічнага кантролю нам дапамагаў касцёл, які захаваў сваю незалежнасць ад дзяржавы. Тады залы святаніяў сталі прасторай, у якой ладзіліся кантакты між усімі плынямі неафіцыйнага мастацтва: кіно, музыкі, тэатра. Наша дзейнасць мела два зместы. Першы — маральнае супраціўленне, адмаўленне ў падпарадкаванні манопольнай ідэалогіі і манопольнай культуры. Другое значэнне справы, якой мы займаліся, было, магчыма, яшчэ больш значным. Тэрор — не вечны: сёння ён ёсць, а заўтра яго знішчаюць палітычны пераўтварэнні. Застаецца мастацтва. Застаюцца творцы.

Працягам колішніх нелегальных сустрэч інтэлектуалаў, прадстаўнікоў розных плыняў мастацтва стала заснаванне ў 1990 годзе фонду «Ашрам анавім». «Ашрам» — гэта індуйскі кляштар. Тут маецца на ўвазе індаеўрапейская традыцыя існавання кляштару як асяродкаў вышэйшай культуры і без іншых з'яў унутры традыцыйнай культуры былі яе вынішчэнні ці падмены. Гэта традыцыя ўзаемадзеяння розных культур праз узаемнае назнанне. «Анавім» — слова са Святога Пісьма, якое абазначае людзей ціхіх, амаль убогіх. Гэта, у нашым разуменні, творцы, якія не імкнуцца ісці шляхам лёгкага поспеху, шляхам стварэння моднай

літаратуры, папулярнай музыкі ці ўдзелу ў індустрыі забаў; людзі, для якіх творчасць уласна ўнутраная свабода. І наш фонд створаны дзеля таго, каб дапамагчы гэтым «анавімам» знайсці месца ў культурнай структуры сваёй супольнасці. Мы ствараем кляштар мастацтва — месца, дзе інтэлектуалы і творцы розных краін могуць сустрэцца, каб адчуць сваю еднасць у межах светнай культуры.

Сёння мастацтва вандруе па вялікіх галерэях, па модных эстрадах. Яго стваральнікі спяшаюцца дасягнуць поспеху і, як ні парадкальна, гэты поспех забівае духоўнае жыццё. Артысты нагадваюць майстроў вялікага спорту, якія імкнуцца паспець з аднаго светнага спаборніцтва на другое і робяцца залежнымі ад патрабаванняў публікі. Мы ж імкнемся спрыяць тым, хто мастацкую вартасць твора ставіць вышэй за хуткі поспех, тым, хто працуе, не звязваючы на патрабаванні моды.

Фонд пачаў з выстаў, прысвечаных сувязям паміж мастацкай творчасцю і традыцыямі духоўнага жыцця народаў Польшчы. Адна з першых і буйнейшых нашых выстаў — «Элітафія» — была напамінам аб вынішчэнні ў Польшчы яўрэйскай падчас другой светнай вайны. Другая выстава — «Сем прастораў» — адлюстроўвала, сярод іншага, традыцыю праваслаўя, бо ўсход краю, польска-ўкраінска-беларускае сумежжа, — гэта цэлы свет асобай культуры.

Спатканне «Вялікае княства», што пачынаецца сёння — частка нашай праграмы сустрэч людзей мастацтва і інтэлектуалаў розных краін. Сама назва — гэта памяць аб той старой Літве, нашадкамі якой з'яўляюцца народы Беларусі і Летувы. Менавіта народы, бо адна з галоўных задач нашага фонду — адкрыццё для Польшчы культуры і ментальнасці народаў-суседзяў. Кантакты паміж прадстаўнікамі творчай эліты суседніх народаў не азначаюць, што мы імкнемся замкнуцца ці абмежавацца, ствараючы нейкую правінцыйную культуру. Наадварот, падобныя сустрэчы дапамогуць ім знайсці сваё месца ў літаратуры, музыцы ці мастацтве свету...

Імпрэза адкрылася ўвечары 15 кастрычніка. Месцам яе правядзення стала старая кацельня на вуліцы Лавіцкай. Будынак памеру самалётнага ангара з чорнымі ад копаці сценамі стараннямі мастакоў ператвораны ў канцэртную залу. Уздоўж сцен цягнуліся шмат'ярусныя трыбуны для гледачоў. Насупраць іх цэлы

палёт зверху да нізу быў абклеены павіцінанымі з залацістай фальгі абкладамі абразоў і німбаў, надаючы счарнелай ад дыму бетоннай сцяне дзіўнае падабенства да іканастасу праваслаўнай царквы. У адным канцы залы месцілася невысокая, нічым не адгароджаная ад гледачоў платформа для выканаўцаў, у другім — велічэзныя сталы, застаўленыя хлебам, сырар, яблыкамі — як пачастунак, падрыхтаваны ў сялянскай хаце для чаканых гасцей. І яшчэ адна частка афармлення залы прыцягвала да сябе ўвагу — прысвечаная памяці Міколы Чурлёна /Чурлёніса/ інсталляцыя Ежы Каліны «Крыжы»: вакол студні, поўнай вады, дванаццаць камлёў дрэў, дванаццаць знікаў каля іх і дванаццаць ствалоў з абсечанымі каранямі, якія, не дастаючы да зямлі, звесілі ці то з высокай нябачнай чорнай столі, ці то з самога неба.

Незвычайным быў склад гасцей імпрэзы. Будынак запоўнілі не толькі музыкі, мастакі ды акцёры з трох краін, якія па чарзе рабіліся то выканаўцамі, то ўдзельнікамі, то гледачамі. Шчыльнае кола ля нізкай пляцоўкі для выступленняў утваралі людзі, што прыйшлі проста з вуліцы, тыя, для каго мастацтва было не прафесіяй, а захваленнем.

Афіцыйнай часткі спатканне не мела. Адзінае — на пару хвілін спыніў спевы летувіскі фальклорны гурт «Шэдува» і за гэты час краўнік фонду, падняўшыся на пляцоўку, павітаў удзельнікаў сустрэчы ды сцісла патлумачыў яе мэту — знаёмства Польшчы з традыцыйнай і сучаснай культурай народаў старой Літвы.

Імпрэза пачалася. І нашадкі Вялікае княства маглі толькі ганарыцца той культурай, «кую яны прадстаўлялі: сярод дэкарацыі да фільма Анджэя Папужыньскага «Сем містэрый Стасіка» адбылася дзея самога Стасіка Эйдрыгвінуса, выконваў традыцыйныя мелодыі жамойцкі гурт «Кікуліс». Гучала музыка сучасных летувіскіх кампазітараў у выкананні ансамбляў «Гурт новай музыкі» і «Экс тэмпорэ». Затое ззялі пустэжы канцэртаў, збудаваныя спецыяльна для размяшчэння мінскага хору «Унія» — музыкі не прыхалі. Не было і пазначанай у праграме спявак старых украінскіх песень Алены Леаненкі. Беларусы ў першы вечар была прадстаўлена фалькларыстамі, і першым выступіў гурт Уладзіміра Бярберава «Ліцвіны». Прыцягнуць да сябе ўвагу пасля музыкаў Летувы, адметных надзвычай высокім выканаўчым

ОЙ, ГУЛЯЛА ВЯСЕЛЕЙКА

ДАРОЖНА-ВЯСЕЛЬНЫЯ НАТАТКІ

Гэтыя нататкі ніяк не аднясеш да навуковага даследавання па міжэтнічнай праблематыцы, як і да якага-небудзь з літаратурных жанраў таксама. Гэта — звычайныя запісы з натры. І каштоўнасць іх не ў мастацкасці і не ў навуковасці, а найперш у праўдзівасці, шчырасці. Магчымы хіба толькі некаторы суб'ектыўзм.

1. ЗБОРЫ

Калі мы /гэта значыць, я, жонка і яшчэ восем чалавек нашых сваякоў/ выбіраліся на Львоўшчыну жаніць хто пляменніка, хто ўнука, а хто стрыечнага брата, то доўга гаварылі пра тамтэйшыя звычкі і вясельныя традыцыі. І зусім не таму, што гэта чужая краіна, дзе ўсё не так, як у нас, а па той прастай прычыне, што ў нас, бадай, у кожнай вёсцы гэтыя традыцыі хоць нечым ды адрозніваюцца. Тут каравай такой формы, там іншай, тут нявесту выкупляюць, а там і не ведаюць пра выкуп, тут перад ад'ездам да вянца або ў ЗАГС маці маладой абсыпае вясельны картэж жытам, а там нейкая іншая цырымонія прадугледжана...

Ну, а галоўным пытаннем было — колькі і як дарыць.

— Грошы не будзем, бо і памяці ніякай не застанецца, — казалі жанчыны.

— Гаспадарчае начыне трэба дарыць, — згаджаліся мужыкі.

Накуплялі рознага посуду — шкляннага, эмаліраванага, крыштальнага, ды свяцільнік шыкоўны, ды коўдры з пакрывамі стракатамі, і з цэлаю гарою пакункаў — у дарогу. Ад Луніца да Гарыні пхаліся без асаблівай раскошы — не было месцаў. Затое на апошнім беларускім прыпынку ўладкаваліся як след і астатнія 10—11 гадзін маглі ехаць з некаторым камфортам.

Між іншым, у адной з нашых сумак, акрамя падарункаў ды ежы, месцілася і нешта такое, што магло выклікаць тут дзе ў каго здзіўленне. Ну навошта, скажуць бы недалёкі абыяцель, веці на вясельне, ды яшчэ за свет — у іншую дзяржаву, цэлую падшыўку «Літаратуры і мастацтва» ды стосікі беларускіх літаратурных часопісаў «Малодосць», «Першацвет», «Полымя».

Але ж таму былі свае прычыны. Чалавек, да якога мы ехалі, — беларус. Шчыры беларус. Ён даўно просіць у мяне, каб даслаў яму ў Прыкарпацце нумары «ЛіМа». Толькі як дашлеш, калі кожная пасылка за мяжу вылятае ў добрае капейчыну. Праўда, і тут я знаходзіў выйсце. Аўтобусам /маршрутным/ перапраўляў скрутак і грошы ў Любашоў сямру Міколу Чарняку з тамтэйшай раёнкі «Нове жытцё», а той ужо нёс яго на пошту. Так атрымлівалася значна танней. Апошнія ж некалькі месяцаў падобныя перасылкі па шчыраму прычыні былі спынены, і я, карыстаючыся выпадкам, вырашыў даставіць «пошту» такім вольным чынам.

Упэўнены, для Валодзі /так завуць нашага сваяка — роднага брата маёй жонкі/ гэты сціплы гасцінец будзе даражэйшым за ўсе астатнія. О, ён будзе вельмі задаволены, хоць, шчыра прызнацца, просьбу ягоную я выканаў не ў поўнай меры. Ён вельмі хацеў прыдбаць зборнік паэзіі беларускай эміграцыі «Туга па Радзіме», а таксама раман Масея Сяднёва «Патушаныя зоры». Я іх у нашай кнігарні не знайшоў. А для сябе браў у бібліятэцы.

2. МЯЖА

У Гарыні цягнік стаў доўга — каля гадзіны. Тут нам напамінілі аб тым, што мы перасякаем не проста мяжу паміж братнімі рэспублікамі, але сапраўдную дзяржаўную граніцу. У вагоне з'явіліся хлопцы пад зялёнымі фуражкамі.

— Уважваемыя пасажыры, подготуйте к проверке документы, — прапаноўвалі па-руску.

І я ўспомніў, як мы з жонкаю, збіраючыся ў дарогу, у апошні момант згадалі пра пашпарты.

— Бач, добра, што ўзялі, — шагнула чамусьці палахлівым голасам мая палавіна, — іначай паперліся б зараз дахаты.

А вось мая пляменніца — дзяўчына гадоў

пятнаццаці — заўважна пачырванела і не ведала, куды дзець рукі: то падлірала імі падбародак, то заціскала між каленяў.

— Ну, а ты што закалацілася? — клапатліва пацікавіўся я.

— А я нічога не ўзяла.

— Ты яшчэ непаўналетняя. Табе не трэба...

— Не павераць, — умяшалася жонка. — Вунь якая маладзіца вымахала.

Цяпер твар дзяўчыны пайшоў белымі плямамі. А тут і гораўчы вырас, нібы грыб. Мы хуценька падалі яму чырвоныя кніжачкі. Прабегшыся па іх вачыма, вайсковец уважліва зірнуў на бедную Вольгу.

— У мяне яшчэ няма пашпарта. Мне 15 гадоў.

— В таком случае свидетельство о рождении...

— Не ўзяла.

— Берите вещи и возвращайтесь домой.

— Куды ж мы яе адну адпусцім? Непаўналетнюю, — уступіўся я. — Вы ёй даруйце ёй, упершыню едзе.

— Без документов не пропускаем. Не по-ложено.

Вольга ўжо ледзь не плакала:

— Куды я сама пайду?

— Хорошо. Ваш адрес и фамилия.

Вольга назвала.

— Вот мы сейчас позвоним и проверим, сколько вам лет и есть ли у вас паспорт... Ну, ладно, на сей раз проежайте, но в дальнейшем документы советуем не забывать. Счастливой дороги.

У суседнім плацкарце сядзелі нашыя бацька і маці. Ім ужо за семдзесят. Муціць, з-за ўзросту да іх ніхто не чапляўся, як і да дзяцей 8—10-гадовага ўзросту таксама ж з нашай кампаніі.

— А раптам мытнікі пакункі пачнуць трэсці, — не суніралася жонка. — Што, калі не дазволіць усё везці? Не, лепш было б грошы дарыць.

І мы сядзелі і са страхам чакалі мытнікаў. Раптам яны падамуоць, што прадаваць вязём багацце такое.

Але, дзякаваць Богу, ніхто нас бс не турбаваў. Толькі малады праваднік пакіў паўкраінску з Вольгі: маўляў, з Украіны яе не выпускаць і давадзецца жыць «за граніцю».

Усю дарогу за акном пляжыў дождж, і пад яго закальваючы пошум добра спалася, хоць

і трывожыла думка, што ў Львове ён збэсціць нашы пакункі. Але і тут ліха абмінула нас. Каля 11-ці вечара, перад самым прыбыццём цягніка, залеза сцішылася. Нас сустрэлі толькі люстэркі-лужыны, што холадна наблісквалі ў агні ліхтароў. А хутка з'явіўся Валодзя, стомлены перадвясельнымі клопатамі, але ўзрадаваны, падбадзёраны прыездам сваякоў ды бацькоў. Ён і павёў нас па вячэрнім Львове.

3. ЛЬВОЎ ЗВОНКУ

Як ні сорамна прызнавацца, але ў свае 28 гадоў я ўпершыню наведаў Львоў — старажытны, славуць, прыгожы прыкарпацкі горад. З іншага ж боку, у гэтым — свае перавагі. Мае ўражанні не трапілі ў ценю папярэдніх і былі, што называецца, першай свежасці. Ну, а галоўнае, што кінулася ў вочы /ды і пад ногі таксама/ — гэта брук. Быццам бы трапілі мы не толькі ў іншы горад, але і перамысціліся ў часе. Гадоў гэтак на сто ці нават болей назад. Мы ішлі па пляскачых, ідэальна падагнаных адзін да другога бліскучых ад вады камянях, і калі б у гэты час з-за павароту раптам выскачыў конны экіпаж, усё гэта выглядала б тут досыць натуральна. Здавалася, мы да бясконцасці будзем падымацца ўверх па вузенькай вулаццы, па якой насустрэч нам імчалі нястрымныя ручаіны. Яны падмылі ўжо бытоньня пліткі-соты тратуара, павыварочвалі іх, уздыбілі, як ільзіны падчас крыгалома. Затое брук не крапулі. Ён незварушы, моцны, трываў. Ён нагадаў мне нашу старажытную Вільню, у якой меў шчасце бываць ко... і разоў. А ўзбоч, нібыта крэпасці, каменныя патрэсканыя і зарослыя мохам сцены ўзведзеных невядома калі дамоў.

— Гэта стары горад, — тлумачыць наш праваднік. — Заўтра ўбачыце і нью... Там такія ж гмахі-каробкі, як і ва ўсіх гарадах.

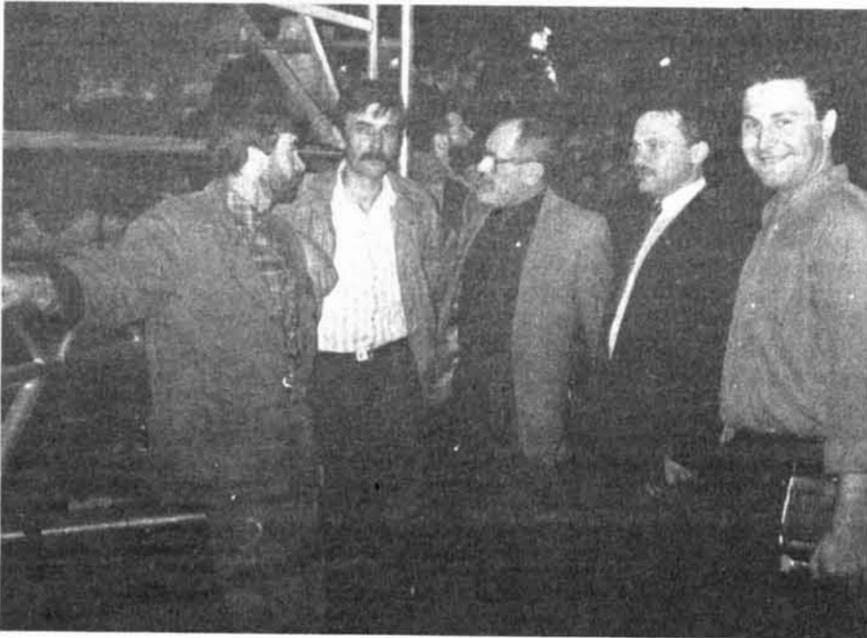
4. ЛЬВОЎ ЗНУТРЫ

У адзін са згаданых вышэй экзатычных, прапахлых даўніною дамоў-крэпасцяў і прывёў нас мясцовы беларус.

— Тут пераначуйце, а ранняю я адвяду вас да сябе ў Сакольнікі. Гэта тры кіламетры адсюль.

І мы ўзімаемся па рыпучай драўлянай лесвіцы на другі паверх, дзе нас сустракае ў аднапакёвай кватэры прыемны малады чалавек. Гэта Сяргей, таксама сваяк, хоць, праўда, бачуся я з ім упершыню.

Пасля знаёмства з жыллом раблю вывад, што яно, мякка кажучы, незайдорснае. Калі галоўны пакой яшчэ больш-менш прасторны, дык кухня — двум чалавекам не павярнуцца. Да ўсяго, у ёй за палатнянай шырмаю туліцца яшчэ

Удзельнікі сустрэчы (злева направа): А.Мінкін, С.Дубавец, У.Сэнюк, Я.Іванюк, У.Пац

узроўнем, было, на мой погляд, немагчыма. Але — так сталася, Слухачы, большасць з якіх былі не проста аматарамі музыкі, а ўласна музыкі, ацанілі непадобнасць стылю мінскага гурта і яго прафесіяналізм, павітаўшы іх шчырымі воплескамі.

А восьмай гадзіне слова зноў узяў Януш Багудзі, запрасіўшы ўсіх прысутных да стала. Вячэра была падобнай на банкет гэтак жа мала, як самое спатканне музыкаў і акцэраў на ўрадавы канцэрт майстроў мастацтваў. Хлеб, сыр, яблыкі, польскія «перогі», падобныя да нашых калдуноў, для жадаючых — шклянкі піва...

Падсілкаваўшыся, усе спыталіся ў другі канец залы, дзе ўжо ладзілі інструменты музыкі з гуртоў «Выдрага» і «Шэдува». Загучала полька — танец, што яднае нашадкаў не толькі Вялікага княства, але і іхніх суседзяў з-за Буга, і маладыя летуўскія танцоры пачалі запрашаць сабе пары сярод такіх жа маладых гледачоў.

Другая частка спаткання мела выгляд яшчэ менш афіцыйны, чым першая — людзі розных узростаў, розных краін і культурных традыцый танчылі ў адзіным рытме ці гутарылі, лёгка знаходзячы агульныя тэмы і агульную мову, мяшаючы ў яе мовы ўсіх суседніх народаў. У

натоўпе мільгацелі строі ўсіх часоў, пачынаючы ад грубых шэрых кашуль з саматканга льянога палатна і канчаючы строгімі ангельскімі гарнітурамі.

Першы вечар спаткання скончыўся далёка па паўночы.

Другая частка сустрэчы мелася, як і першая, адбыцца ўвечары наступнага дня. Вольнага часу хапала, і я вырашыў проста пахадзіць па горадзе ці, дакладней, па старой яго частцы. Там і адбылося яшчэ адно маё знаёмства з культурай нашадкаў Вялікага княства: непадалёк ад каралеўскага палаца проста на вуліцы знайшлі сабе месца музыкі гурта «Менскі гармонік», якія дэманстравалі ўзоры сваёй творчасці пражожым ды турыстам, збіраючы ў салямяны брыль добраахвотныя ахвяраванні. Над Варшавай несліся мелодыі «Казачка» ды «Коробушкі», і я пачаў разумець, чаму, нягледзячы на 70-гадовае існаванне БССР, палкі бачылі на ўсходзе край балалаек і самавары...

Увечары таго ж дня я зноў адшукаў кіраўніка «Ашрам анавім» і спытаў яго, якімі прынцыпамі карысталіся арганізатары «Вялікага княства», запрашаючы да ўдзелу ў ім тыя ці іншыя калектывы. Адаказ патлумачыў мне многае: — Наш прынцып — наладжванне кантактаў

паміж дзеячамі культуры не праз урадавыя каналы ці прафесійныя арганізацыі, кшталту Саюза мастакоў ці Саюза кампазітараў. Перадусім нас цікавяць людзі, блізкае нам духоўна, не проста прадстаўнікі пэўнага накірунку мастацтва, музыкі, літаратуры ці тэатра, а інтэлектуалы. Калі, напрыклад, гэта фалькларысты, дык тыя, што прадстаўляюць фальклор, не створаны ў горадзе з мэтай дэманстрацыі «росквіту народнай творчасці», не дзяржаўны ансамбль песні і танца — а тыя, што імкнуцца захаваць самабытную нацыянальную культуру. У Летуве мы ведалі падобных людзей, а ў дачыненні да Беларуса скарываліся дапамогай супрацоўніцы беларускага аддзела Усходняга навуковага цэнтру Анны Энгелькінг, а таксама Паўла Казанецкага з нашага Міністэрства культуры. Згодна з іхнімі рэкамендацыямі мы запрасілі фальклорны гурт «Ліцьвіны» і хор царкоўнай музыкі «Унія». Значны надзеі мы ўскладалі на пасольства Беларусі ў Польшчы, але там мы сустрэлі людзей хаця і вельмі прыемных, але такіх жа самых, што і раней. Так, адзін з супрацоўнікаў пасольства паабяцаў прыслаць нам такія гурты, якія трэба, бо, прабыўшы некалькі гадоў кіраўніком гаркама партыі, ён добра азнаёміўся з гэтай справай. Мы былі змушаны адмовіцца ад гэтай прапановы, бо ведаем: дагэтуль у вас пануе афіцыйная савецкая культура, тады як нам патрэбна культура беларускага народа.

Каб адшукаць яе, трэба мець час. Прадстаўнікам фонду вельмі хацелася б пабыць у вас, каб пазнаёміцца з вашымі артыстамі тэатра, мастакамі, музыкантамі... Нас цікавяць людзі шчырыя, таленавітыя, незалежныя ў сваёй творчасці, духоўна разнаволеныя. Нас цікавіць новае мастацтва Беларусі, бо адна з галоўных мэт нашага фонду — адкрыццё Польшчы культуры, ментальнасці, духоўнасці нашых бліжэйшых суседзяў...

Назва «Менскі гармонік» падчас нашай гутаркі не згадалася ні разу, і я пачаў думаць, ці не быў прыезд ансамбля мастацкай самадзейнасці неспадзяванкай і для самога пана Багудэка?

А тым часам падзеі ў старой кацельні набіралі сілу. «Гурт новай музыкі» на традыцыйных народных інструментах Жамойці выканаў «Магічнае кола санскрыту» — авангардны твор Броніа Кутаўска. Авангард беларускага рока быў прадстаўлены гуртом Касі Камоцкай «Новае неба». Дзеянні, якія пераносіліся з аднаго канца велічэзнай залы ў другі, працягнуў тэатр «Леле» фрагментам ялечнага спектакля «Эгле — каралева змеяў». Да ланцужка акцэраў, якія, узяўшыся за рукі, адзін за адным ішлі па зале, далучаліся ўсе, хто хацеў. Поціскі рук людзей у карагодзе злучылі амаль усіх прысутных, і тады «паход лялек» скончыўся. Амаль поўную цэмуру, што панавала ў

кацельні, змяніла яркае святло, далоні расціснуліся і маленькі чуд знік. Зноў загучалі музыка і спевы, на гэты раз у выкананні ансамбля летуўскага цэнтру габрэйскай культуры «Фолькс зінгерс». «Менскі гармонік» быў перадапошнім — на шчасце, бо такое сканчэнне вечарыны ў лепшым выпадку азначала б няспяхоў. Настрой святы, як і ўчора, здолелі захаваць музыкі і танцоры з Летувы, якіх ужо пазнавалі ў твары. «Лабас вакарас!» — віталіся палякі і беларусы з музыкантамі «Кікуліса» і «Выдрагі».

Трэці, апошні дзень спаткання... Сімпозиум кіно, дзе былі прадстаўленыя фільмы сямі аўтараў, у тым ліку Уладзімежа Шпака аб культуры габрэй, татар і караімаў. Беларускае кіно прадстаўляў адзіны дакументаліст Уладзімір Колас.

Вечаровая сустрэча мела назву «Ноч маладых шукальнікаў слядоў забытай музыкі». Гэта была сустрэча моладзі, дзе знаходзіць сваю культурную адметнасць праз вывучэнне і захаванне старой абрадавай музыкі, песняў і танцаў свайго народа. Удзельнікамі сустрэчы сталі музыкі розных накірункаў: і тыя, для каго фальклор з'яўляецца толькі падмуркам далейшай творчасці, і тыя, чыя мэты — захаванне старадаўняй спеўнай і музычнай традыцыі. Віленскі гурт «Кулдырыга» выканаў музыку дахрысціянскіх часоў. «Ліцьвіны» — песні, запісаныя ад людзей са знішчаных Чарнобылем вёсак Гомельшчыны. І музыка, якой бы рознай яна ні была, яднала людзей, блізкіх духам.

Сустрэча скончылася позняй ноччу. Наступным ранкам яе удзельнікі пакідалі гасцінню Варшаву.

Увечары 18 кастрычніка наш аўтобус пад'язджаў да Мінска. Музыка «Новага неба» смакавалі польскае піва, спявачкі з «Гармоніка» выканавалі «Жила бы страна родная...», дазвучыты з «Ліцьвіноў» разгледзілі касеты, падараваныя ім жамойцімі фалькларыстамі.

— Ці было ўсё так, як вы чакалі? — спытаў я кіраўніка «Ліцьвіноў» Уладзіміра Бярберава.

— Не, бо тое, што адбылося, было для нас не проста выступам перад публікай. Мы спаткалі там людзей, падобных да сябе, з якімі хацелася б сустрэцца яшчэ, — галоўным было гэта.

Дома, пракурваючы зроблены на дыктафонне запіс, я знайшоў апошнія словы, сказаныя мне заснавальнікам «Ашрам анавім» — кляштарна мастацтва:

— Я спадзяюся, што фонд і ягоная дзейнасць будуць спрыяць сустрэчам людзей розных народаў, розных культур, розных рэлігій. Бо гэта вялікая радасць — адкрываць сабе душу іншага чалавека, адкрываць свайму народу душу і культуру іншага народа.

Уладзімір ПАНАДА (фота аўтара)

і ванна. Не знайшоў я тут і акна. Фортачка толькі ў туалце побач. І ў той жа час над плітой вісіць газавая калонка. У астатнім жа ўсё як і ў нас. Толькі на сценах замест шпалераў каларыная, з узорам, пабелка. Гэта ўжо традыцыйнае.

— Баюся, што ўсе разам у адным пакоі вы не адлачнате, — зазначае Сяргей. — Можна, я спытаю зараз у сябра, каб каго з вас адвез на месца? Ён якраз гэтую ноч дзяжурчыць на УАЗе.

Мы згодна кінулі галовамі. Праз колькі хвілін Сяргей вярнуўся з намі паведаміў:

— Вадзіцель запрасіў дзве тысячы купонаў і бутэльку гарэлкі. Самі ведаеце, як у нас з бензінам.

Раскінуўшы на ўсіх выдаткі, мы вырашылі, што не вельмі дорага, і далі добро.

Адрозні ўпакавалі багаж, і разам з ім шасцера чалавек рушылі ў прыгарадную вёску Сакольнікі. Астатнія, у тым ліку і я, засталіся з Сяргеем. Але і ён хутка знік, кінуўшы з парога: — Я да сяброў. Гудзец будзем.

Ведама, малады, нежанаты.

З жыхароў кватэры з намі застаўся толькі калматы цоцкі, які расцягнуўся ў цеснай прыхожай і пільнаваў наш сон.

На наступны дзень мы прачнуліся каля васьмі раніцы, паспелі «ўзяць» па кілішачку «Рускай», і свежыя пасля добрага адлачненьку заспяшаліся ў Палац шчасця — вялізную будыніну, дзе рэгіструюцца шлюбы. Маладыя спыталіся, і хвілін дваццаць давалося чакаць. Прыкладна столькі ж часу заняла і сама цырымонія. Я пра сябе адзначыў, што ў нас у ЗАГСх ці нават у сельскіх дамах культуры яна праводзіцца больш шчырна, з цікавымі гульнямі, танцамі. Спадабалася толькі, што тут прысутнічала жывая музыка — іграла скрыпка.

Адсюль легкавікі за некалькі хвілін дайшлі нас да царквы. Звонку выгляд яе быў досыць нушальны, грандыёзны, знутры — таксама, але тут я заўважыў, што будынак яшчэ захоўвае сляды былога занябання. Месцамі тынкоўка на сценах, а разам з ёю і каларыныя малюнкi з выявамі святых, паабсыпалася, агаліўшы чырвоныя патрэсканыя цагляны. Вячнчанне вялося выключна на Украінскай мове. І што асабліва ўразіла — святы айцец доўга-доўга гутарыў з маладымі на «жыццейскай» тэмы, павучаў, як будаваць сямейныя адносіны.

...Нарэшце мы ад'язджам у Сакольнікі. Цікава, якія яны? Як выглядае прыкарпацкая вёска?

5. ВЯСЕЛЛЕ Ў САКОЛЬНІКАХ

Першае ўражанне ад вёскі: масіўнасць, уладкаванасць і... аляпаватасць.

Масіўнасць — гэта ад велізарных каменных дамоў, якія, здаецца, сядзяць адзін на адным на схілах пагоркаў уздоўж вуліц.

Аляпаватасць — ад таго, што пра гэтыя тычыны выгляд свайго жылта тут мала хто клапаціцца. Рэдка якая хата атынкавана і пафарбавана ці акуратна пабелена рознымі колерамі пабелу — з абводкай, вабным малюнкам. Часцей цагляныя ці блокі попелынага колеру нічым не прыкрыты і нават швы між імі не падройнены ці не акрэслены. Няма той строгасці, вытанчанасці, якая прысутнічае ў нашых пабудовах з цэглы.

Пра ўладкаванасць жа гаворыць велічыня дамоў /у нас такія сустрэкаюцца хіба што на новых дачах начальнікаў усялякіх рангаў/, якія патанююць у зялёным веці алычы, грэцкіх арэху, вішань ды сліў, а таксама чароды гусей, качак, коз, авечак на лужку каля невяліччай рэчкі.

...Вяселлі тут пачынаюцца надвечоркам а чацвёртай гадзіне. Прыкладна ў такі самы час пачалі сцякацца госці і гэтым разам. Яны падыходзілі да парога і чакалі, покуль выйдзе гаспадар або гаспадыня і запрасіць у хату. А ў гэты момант у іх гонар разрываўся медныя трубы музыкаў, бомкаў, цыкаў, дзынкаў барабан з прымацаванымі да яго металічнымі талеркамі, выводзіў мелодыю гармонік.

— Бачыш, — крычыць мне ў вуха, бо музыка аж шалее, жонка, — не прапусьцяць ніводнага госця. Кожнаму нешта ды сыграюць.

Я згодна ківаю галавою. Мне даспадобы гэтая іхняя традыцыя.

У хвіліну чарговага зацішша, калі госці перасталі паўляцца на падворку, адзін з музыкаў — чарныя шустры мужчына сяродніх гадоў — падыходзіць да нас і заводзіць гутарку.

— Выбачайце, што мы ўсё сваё, народнае іграем. Але ж хопіць ужо пад чужую дудку танчыць. Мы, украінцы, цяпер ого як адчуваем сваю нацыянальную годнасць. І гэта яднае нас і дае нам сілы. Цяпер не дазволім чужынцам усесціся на наш карак. Яны ж, маскалі гэтыя, усё жыццё пагарджаўлі намі: як украінцамі, так і беларусамі. Але мы знайшлі мужнасць сказаць «годзе». А калі скажаце вы? О-о, вы ўсё яшчэ пад пятой у Масквы, як муж у сварлівай жонкі...

Не дагаварыўшы, бягоммы вяртаецца да сваёй трубы, бо падшыванцы ўжо наперабой загаралі: «Прыехалі! Маладыя прыехалі!»

Зноў гучыць музыка. А я думаю — хто ж па прафесіі гэты «нацыянальна свядомы украінец»? Няўжо інтэлігент? З выгляду, дык падобны да трактарыста. Пасля ўжо даведаўся — працуе ён вадзіцелем у Львове, а жыве, як і яго сябры-музыкі, тут, у Сакольніках.

Мы чакалі, пакуль збяруцца запрошаныя ў госці месцячкі, каб пасля сесці за сталы і самі. Усім разам. А перад тым, як усаджвацца, нехта з нашых шапуў: «У іх завядзёнка — дарыць адрозні. Прыходзіць, даюць грошы, пляшчу ці кветкі, і пасля ўжо застаецца толькі

гуляць». — «То й мы давайце зараз падарым».

І на вачах ва ўсяго вясяляе «беларуская дэлегацыя» вынесла свае пакункi. Балазе, паказалі было што. А напрыканцы чыста сімвалічна падарылі некалькі беларускіх паперак:

— Вазьміце «зайчыка», каб нарадзілі «малычыка». Вазьміце «бобра», каб было ўсялякага добра. А астатнія на дарогу, каб прыехалі туды, дзе нарадзіўся малады!

І пачалося застолле. На Львоўшчыне яго рыхтуюць толькі на адзін дзень. Затое доўжыцца гулянне доўга. Вечарам людзі разыходзяцца па дамах, кормяць шматлікую жывёнасць, а пасля зноў п'юць, спяваюць, скачуць аж да самага ранку, калі зноў трэба ісці карміць або выганяць на пашу худобу ды птушку.

Наспяваюць, колькі хацеў, і я. Гэта ж трэба: усе песні, каторыя можна назваць «дзяжурнымі» або, калі хочаце, абавязковымі на вясялліх нашага Палесся, гучалі і тут. Як са сваімі землякамі, я з задавальненнем гарлаў «Была мэнэ маты...», «Сталыця барвінок...», «Ой, горалы хлопцы ныву...», «Тычэ рычынка...», шмат іншых — самотных і вясяльчых. Пасля наш стол вырашыў выдзеліцца, і мы заспявалі чыста беларускія песні. Пачалі слаборнічаць, хто гучней, хто пераспявае. Гэта развесяліла нават закаранельны меланхолікаў.

Мне ж радасць дадала яшчэ і такая акалічнасць: гаспадар падчас гульбіцца падышоў да мяне і прапанаваў азірнуцца. Ззаду стаў сервант, а на яго паліцах — падстаўкі для самалісак, вытанчаныя /з чаго б вы думалі?/ з каменя.

— Выбірай, — прапанаваў ён /тут я дам некаторыя тлумачэнні. Справа ў тым, што гаспадар — Уладзімір Харкевіч — кандыдат геалагічных навук і працуе ў Львове ў даследчым інстытуце/.

— Вось гэтую, — паказаў я на светла карычневы, з падобным да гадавых колцаў на спіле дрэва малюнкам, бліскучы прадмет з уваткнутай у яго ручкай. — Як называецца камень, з якога яна зроблена?

— Гэта мармуровы онікс. Я прывёз яго з Туркменіі.

— Дзякуй /між іншым, падаранай ручкай я пішу гэтыя нататкі. А калі скончу, пакіну яе ў кругленькай адтуліне, прасвідраванай у цвёрдым маналіце/.

Тады ж я спытаў:

— Вы атрымалі ўсё мае пасылкі?

— Так. І з асалодаю чытаў на роднай мове. Шмат чаго даведаўся пра культурнае адраджэнне свайго краю. Нават не адзін я чытаў, а і ўсе мае сябры з таварыства «Белая Русь», якое аб'ядноўвае свядомых беларусаў горада. Іх, праўда, не так і многа. На штомесячныя сустрэчы прыходзіць чалавек 20—25, не болей. Але галоўнае, ёсць дзе адвесці душу, пагава-

рыць пра самае святое — родную Беларусь. Цяпер во заняў гэты выданні, што ты прывёз. Парадую ўсім. Мы ж тут згаладаліся па беларускай літаратуры, хоць у кожнага ў хатняй бібліятэцы дзесяткі і сотні кніг на роднай мове. Не хапае іменна навінак. А пазнаёміць з імі могуць якраз літаратурныя часопісы ды газеты.

Пакуль малады выносіць «запарожцам» /мужчынам, якія стаяць «за парогам» і патрабуюць гарэлку/ пляшку за пляшкай, задабраючы, каб не павыбівалі вокны ці не паламалі парканы, я расказаў свайму субяседніку, які быў і сваяком, і земляком, і аднадумцам, пра аўтараў «Туті па Радзіме», пераказаў сваімі словамі змест рамана Мясця Сяднёва «Патушныя зоры», і гэтым, заўважыў, яшчэ болей адагрэў, адхукаў ягоную вельмі ўспрымальную да ўсяго, што тычыцца роднай зямелькі, душу.

...Калі а другой гадзіне ночы мы палезлі, не вытрымаўшы занадта імклівага тэмпу, на гарышча спаць, знізу даносілася заліхвацкая музыка і украінскія песні. У плечы калынула пагрэзлівым радком прыпеўка: «...з Украіны геть».

«Нацыяналісты». Напэўна, падумаў бы так, калі б не ведаў гэтых людзей. Але я быў упэўнены, што яны ніколі не скажуць «геть» прадстаўніку іншай нацыянальнасці, які хоць крышачку паважае іх як грамадзян свайго краіны. А расповяды пра тое, што льявене, маўляў, паводзяць сябе нібы глухія, калі да іх звяртаюцца па-руску, мне здаюцца перабольшанымі. У трамваях, аўтобусах, на вуліцах ды ў магазінах я, бадай, часцей чуў рускую мову, чым украінскую.

Мы толькі дакрануліся да пасланай проста на сена коўдры, як адрозні ж паснулі. А на вуліцы даўдна звінелі трубы, галасіў гармонік, трашчаў барабан і цокалі талеркі...

6. ДАХАТЫ

Прыкладна апоўдні наступнага дня мы выпраўляліся ў зваротны шлях. У руках — сумкі з распакаванымі па іх мяшчом мукі і мяшчом цукру. Засталіся ад вясялля.

Валодзя пры развітанні напаміну:

— Не забывай жа — дасылай мне газеты, часопісы, кніжкі.

— Не забуду. Прывітанне сябрам з таварыства.

Шчыра кажучы, я вельмі здзіўляўся, што ўвесь гэты вясяльчы тлум не перашкаджаў яму думаць і пра Беларусь, і пра беларускія выданні.

І мы зноў у дарозе. Зноў баімся, каб хатня мытнікі не адабралі ў нас муку ды цукар. Мінаем мяжу... і вось мы зноў дома.

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

г.Іванова

Сярод здымкаў, змешчаных у кніжным выданні «Сповідзі» Ларысы Геніюш /Мінск, «Мастацкая літаратура», 1993 год/, ёсць і такі: «Зноў сустрэліся былыя лагернікі Л., І. Геніюшы, М.Канаш». Прозвішча Канаша згадваецца і ў каментарыях да ўспамінаў паэтки. Ад руплівага жлобінскага журналіста і краязнаўца Міколы Шуканава я даведаўся, што Мікола Іпалітавіч Канаш і зараз жыве ў Жлобіне. І вось пішу ў Жлобін, задаю пытанні, каб даведацца пра акалічнасці знаёмства Канаша з Ларысай Антонаўнай, пра тое — лагернае — успрыманне яе асобы і яе паэзіі. Так спакваля нарадзілася інтэрв'ю з былым вязнем ГУЛАГа.

Але спярша — пра некаторыя старонкі з біяграфіі самога М.Канаша. Нарадзіўся ён у 1926 годзе на Браслаўшчыне. З 1943 па 1944 гады вучыўся ў Пастаўскай настаўніцкай семінарыі. Меў прыналежнасць да Саюза Беларускай моладзі. З 1944 года па 1948 год — у Савецкай Арміі. У войску і быў арыштаваны — за прыналежнасць да СБМ. Ваенны трыбунал асудзіў яго на 25 гадоў. У адным з апошніх лістоў мой жлобінскі карэспандэнт піша: «Мяне рэабілітавалі 18 мая 1992 г. Але таўро як нацыяналіста СБМ /Саюза Беларускай моладзі/, прышытае некалі мне на спіне бушлата пад нумарам Б. 182, засталася на ўсё жыццё. Такія былі законы, і сёння мала што чым адрозніваюцца. Закаранелыя партакраты калі ўжо хоць раз некага заплямяць, то ніякая хімічэтка ўжо не паможа...»

Пераглядаючы адказы Міколы Іпалітавіча на пастаўленыя мною пытанні, я адчуў, што ў прынцыпе сваімі развагамі, сваімі меркаваннямі, сваёй памяццю мой суб'ядзвіжнік як быццам выслізнуў за межы традыцыйнага інтэрв'ю. Таму і вырашыў зняць пытанні, прапанаваўшы чытачу проста распавяд М.Канаша. Пакідаю ў тэксце і доўгае /у рэдакцыі Міколы Іпалітавіча/ цытаванне вершаў Ларысы Антонаўны.

Лёсы «ЧУЖЫЯ ВОКНЫ Ў ВОКНЫ МНЕ ГЛЯДЗЯЦЬ...»

— Нейкі час сядзеў я ў Ленінградзе ў турме «Кресты». Адтуль жа па волі лёсу ў 1949 годзе пападаю ў пасёлак Інта Комі АССР на Першы ОЛП, у гэты ж час там жа, толькі на чацвёртым ОЛПе — жаночым, знаходзілася Ларыса Геніюш. Адлегласць — каля чатырох кіламетраў. І вось там, на 1-ОЛПе, сярод зняволеных беларусаў па руках хадзілі невялікія запіскі ад Ларысы Геніюш, пераважна з яе вершамі.

Аднойчы мне пашанцавала прачытаць адну з іх, гэта быў верш, які адразу запомніўся на ўсё жыццё. У гэтых неверагодных умовах ды яшчэ па-беларуску!.. Верш у друку, здаецца, не быў. Пачынаўся ён так:

Краіна родная, не плач слязімі крывавамі,
Надзеі нашае ў няволі не губляй,
Мы сілай, мужнасцю
цябе яшчэ праславімо
Далей воляю, пад новы ўраджай.

Ён так усхваляваў мяне, што я некалькі дзён як бы жыў ім. І праз некаторы час адважыўся напісаць аб гэтым Ларысе, дзе прызнаваўся, што вершамі яе зачытваюся да слёз, што яны даюць мне сілы і веру ў маё незаздорнае заўтра. /А якім чынам працавала наша пошта — цэлая гісторыя/. У хуткім часе атрымаў адказ, а разам з ім і верш «Юнасць»:

Сады зацвітаюць за дротам,
А вёсны даўно адшвілі.
Сплылі яны крыўдай і потам
За волю каханай зямлі.
Сады адцвітаюць над Нёмнам,
Ля берагаў нашай Дзвіны.
А юнасць на поўначы цёмнай —
Цяжкія рывчы кайданы.
Цвілі сады нашы ад веку,
Вякі яшчэ будуць цвісці.
А юнасць — вясна чалавека —
Раз толькі красуе ў жыцці.
Усё ж нам не жаль яе цвету,
Найлепшых чароўных гадоў
Для ніў тваіх, шчасця для свету,
Зняволены краю дзядоў.

Вось так і адбылося наша першае знаёмства, якое пасля перарасло ў дружбу.

Вершы Ларысы пісала экспромтам. Яны рваліся праз дроты. Некаторыя з іх вучыў на памяць. І ў цяжкія хвіліны жыцця ўспамінаў у думках. Яны мяне грэлі ў мароз і сцюжу, я ўпываўся імі да ап'янення.

Чайка, вырваўшыся з кратаў
Ў страшны буралом,
Да грудзёў прынікла братніх
Раненым крылом.

Вершы Ларысы вучылі любіць свой народ, Радзіму. І не я адзін, а многія зняволеныя гартавалі сябе. Ларыса Антонаўна для многіх была настаўніцай, а для мяне проста маці.

Паны ў сябе мы, а не слугі,
Ярмо адкінуць нам пара.

Часта ўсіх нас называла «коцікамі», арламі ці проста — братамі. Вось радкі з яе вершаў «Я сустрэлася з сябрамі не на балі», «Цень» і «Шахцёр»...

Я прыйшла да вас, браты ў цяпенні,
На плячо накінуўшы бушлат.

Знаю, я не забуду ніколі
Тваіх слёзаў з шахцёрскіх вачэй.
Я збіраю іх як весткі ад сына,
Быццам братніх пачуццяў прыліў.
Успрыму іх як слёзы мужчыны
На пасцелі ўсхвалёваных ніў...

А калі будзе нельга сустрэцца,
Буду думаць, «сынулька», усё ж,
Што хоць ты сваё вярнае сэрца
«Ёй», пакутнай, як дар прынясеш...

У сваіх вершах Л.Геніюш абганяла час і таму заўсёды была маладой сярод нас.

Да чытацкіх водгукіў яна адносілася крытычна, калі гэта датычылася самой паэзіі, але ж былі людзі, якія разглядалі другія бакі паэтыкі, дзе ўжо закраналася асабістае, што вылівалася ў казуістыку і аблуду. Прыклады такія ёсць, але пра іх я змаўчу.

Трагедыянасці ў сваім жыцці Л.Геніюш не бачыла, былі ў яе магчымасці аказацца далёка за межамі і быць недасягальнай рэпрэсіўным уладам, што і зрабілі многія яе суайчыннікі. За сабой яна ніякай віны перад беларускім народам не адчувала і здраднікам сябе не прызнавала.

І ў лагеры не шукала яна лёгкага хлеба, а працавала за зонай «на абшчы», хутка з усімі зэкамі знаходзіла ўзаемнасць. Добрыя адносінны рабілі сваё. Літоўцы яе лічылі сваёю, украінцы — таксама. А мы, беларусы, больш за ўсіх — цалавалі яе ў сваіх лістах. І з вялікім гонарам чыталі яе вершы, якія западалі ў нашы сэрцы і душы. Ларыса Геніюш была нам усім патрэбна, як родная маці.

І пасля, на Радзіме, калі пахавала мужа і засталася адна, хворая, атрымоўваючы палову мужавай пенсіі ў 37 рублёў 75 калеек, умела жыць і прымаць гасцей, казала: «Усяму навучыла мяне лагерная «пайка» і ўсё ж я лічу сябе шчаслівай».

Пра разуменне вечнасці паэзіі, яе суадносінны з часам з Ларысай Геніюш мне не даводзілася гутарыць. Ды і не было на тое патрэбы. Але кожнаму свядомаму чалавеку зразумела: што геніяльнае, тое і вечнае.

На мой погляд, Ларыса Антонаўна сярод жанчын-паэтак займае вартаснае месца. І хаця па сваёй натуре скупая на словы, але яе бедлажнае жыццё надзяліла немалымі талентам.

Таму пастаянна яе душа і сэрца пераўтваралі ў вершы шчодрыя пачуцці.

Заўважце, з яе твораў нельга нешта выкідаваць, падмяняць народжанае душой: падмена адразу навідавоку. Вось вам і прыклад. У кнізе «Белы сон» на старонцы 260 вы можаце прачытаць: «Мець у жыцці сваім іншую долю!» А на самай справе ў Ларысы Геніюш было: «У жыцці маім гэта — Айчыне даць волю!» Адчуваецца, разумеецца розніцу?

Вас, сённяшніх маладых людзей, дапытлівых, цікавіць тое, што некалі забаранялася і стаяла пад грыфам «совершено секретно, хранить вечно». Лагерны побыт — гэта кожнага дня брудная, посная пахлёбка, якую можна выпіць цераз край без лыжкі, на другое — пюрэ з мёрзлай бульбы, яно мела выгляд тэніснага мячыка, толькі гумовага. Праўда, у каго яшчэ былі маладыя зубы, давалі рады. Часам і аўсянай кашай кармілі. Яна напамінала нешта накшталт кісялю, толькі з дамешкай асцюкоў. І калі выканаеш дзённую норму на 130 працэнтаў, атрымаеш кукурузную заляканку велічыней са два карабкі сярнічак. І хлеба ад 800 да 1200 грам. Пастаянныя правэркі, шмоны, пражаркі клопоў і г.д. Пра ўсё такое можна асобны раздзел напісаць.

Канспірацыя была абавязковай. Пры розных шмонах маглі трапіць на запіскі — надзірацелямі старанна ўсё ператрасалася. Калі вярталіся з працоўнай зоны ў «зону адпачынку», таксама кожны з нас праходзіў шмон: разуваліся, здымалі верхнюю вопратку. Прашчупвалі ўсё, хаця ж каб толькі нехта нечага недазволенага не занёс /нож, адвёртку, керамічныя вырабы і г.д./.

Хавалі ўсё ў роце, між пальцаў. Адным словам, хто як мог.

Я працаваў на шахце нумар 2, забойшчыкам, з адбойным малатком. Праца гэтая лічылася найцяжэйшай. Выкарыстоўвалі на ёй пераважна маладых і хто меў тэрмін зняволення ў 25 гадоў. Дык вось, лісты ад Ларысы Антонаўны я хаваў пераважна ў самой шахце. Пасля некаторыя лісты нішчыў.

Як вядома, у 1955 годзе Ларысу Антонаўну ўзялі на этап з лагера пасёлка Абяз і павезлі ў Казахстан. З таго часу ўсе нашы сувязі перарваліся. Ішоў час, мяняліся падзеі як на палітычнай арэне, так і вакол нас. Але памяць і надзея сустрэчы на Радзіме, выказаная пры расстанні, не пакідала нас. І толькі ў 1970 годзе я атрымаў ліст са знаёмым мне почыркам ад Ларысы Антонаўны. Яна запрашала мяне ў гасці ў Зэльву.

Нарэшце адшукала, падумаў я. Самалётам даляцеў да Гародні, адтуль аўтобусам да Зэльвы. Пастукаў у дзверы. Адчыніла незнаёмая мне жанчына. «Вам каго?» — спытала яна. «Мне Ларысу Антонаўну». «Я і ёсць. А хто будзеце вы?» «Я Мікола Канаш». «А чым вы гэта дакажаце?» «Пастарэюся даказаць». «То заходзьце»...

Восенню 1973 года я пераехаў з Комі АССР на Беларусь. Канешне ж, стала шмат бліжэй да Зэльвы. І ўсё роўна ў лістах не паведамляў аб сваім візіце. Так трэба было рабіць у той час. З'яўляўся знянацку, іншы раз — ноччу... Аб гэтым дакладна напісала сама Ларыса Антонаўна:

Чужыя вокны ў вокны мне глядзяць.
Праз іх за мною дзень і ноч вартуюць.
Упарта ворагі за мной слядзяць
І праз фіранкі нас фатаграфуюць...

І яшчэ:
А на рагу стаіць блатны,
І людзям страх начамі наганяе,
Вартуе па-сабачаму мае куты,
Каб не ступіла тут нага чужая.

Каб з паднябесся не зляцеў арол,
Вачыма не заглянуў ў маю клетку,
Не раскажаў пра мой крывава боль
І не прынёс ад мілых браццяў весткі.

Вось у такіх умовах даводзілася наведвацца ў Зэльву. Я тады быў яшчэ малады, і па спартыўнай выпраўцы і вопратцы многія мяне лічылі супрацоўнікам органаў дзяржбяспекі. Наведваўся, а праз дзень ці два знікаў у невідомым напрамку. Літаральна праз некалькі гадзін мог аказацца ў Вільні ці ў Менску, альбо ў Латвіі ці ў Паставах. А з сабою вёз новыя вершы, сфатаграфаваныя на пазітыўную плёнку, праўленую там жа, у Ларысы Антонаўны. Плёнка займала вельмі мала месца і пры зразумелых абставінах магла быць знішчана ці выкінута ў дарозе. Прыязджаў у Зэльву без шапкі і акулараў, а недзе ў Баранавічах надзяваў і тое, і другое. Магчыма, усё гэта было і залішне, але, прайшоўшы праз многія выпрабаванні, сутыкнуўшыся з мноствам праданых стукачоў, вымушаны мы былі так рабіць.

Ларыса Геніюш у гэтых адносінах была вельмі прадбачліва. І многіх наведвальнікаў проста з парога выпраўляла з ветрам...

Такі вось распавяд у Міколы Іпалітавіча Канаша. Наўрад ці што можна дадаць да гэтай шчырай, журботнай споведзі чалавека, да спіны якога дакрануліся жорны сталінскага млына.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

ЛІМ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

САЮЗ
ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная
рэдакцыі — 33-24-61;
намеснікі галоўнага
рэдактара —
33-25-25; 33-19-85;
аддзелы: публіцыстыкі
— 33-25-25, пісьмаў і
грамадскай думкі —
33-19-85, літаратурнага
жыцця — 33-24-62,
крытыкі і бібліяграфіі —
33-22-04, паэзіі і
прозы — 33-22-04,
музыкі — 33-21-53,
тэатра, кіно і
тэлебачання —
33-21-53,
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў —
33-24-62,
навін — 33-24-62,
мастацкага афармлен-
ня — 33-22-04;
фотакарэспандэнт —
33-24-62; бухгалтэрыя
— 26-86-40.

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".
Рукапісы рэдакцыя не
вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі і
меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 12.000.
Нумар падпісаны 9.12.1993 г.
П 123 4567 89 10 11 12
М 123 4567 89 10 11 12